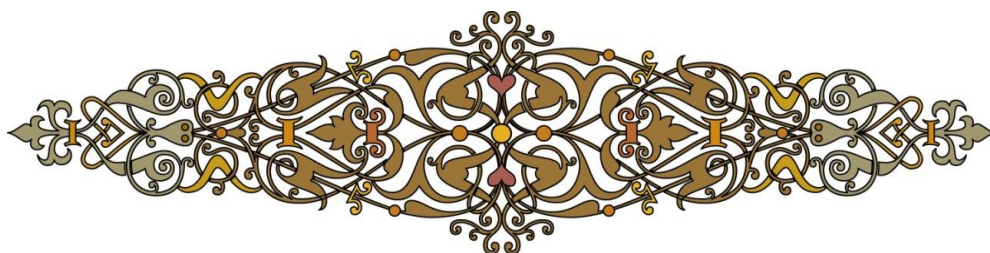




جمهوری اسلامی ایران

ریاست جمهوری

حوزه دستیاری ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی



اولین گزارش سالانه پیشرفت‌ها و راهکارهای رفع موانع تحقق حقوق شهروندی

(بهار ۱۳۹۷)



امیرالمومنین علی علیه السلام:

"جَعَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ حُقُوقَ عِبَادِهِ مُقَدِّمَةً لِحُقُوقِهِ فَمَنْ قَامَ بِحُقُوقِ عِبَادِ اللَّهِ كَانَ ذَلِكَ مُؤَدِّياً إِلَى الْقِيَامِ بِحُقُوقِ اللَّهِ"

"خداوند سبحان، حقوق بندگانش را پایه‌ای برای حقوق خود دانسته، پس پاسداشت حقوق بندگان خدا، برپایی حقوق خداوند متعال را به دنبال خواهد داشت"

«غرر الحکم و درر الکلم»

دکتر حسن روحانی؛ رئیس جمهوری اسلامی ایران:

"حقوق شهروندی در قدم اول اجرای فصل سوم قانون اساسی است. تمام شهروندان ایرانی از نظر حقوق شهروندی با هم برابر و مساوی‌اند. هیچ کس بر فرد دیگری تبعیض نخواهد داشت، مسئله نژاد، قوم، محل جغرافیایی، جنسیت و ... همه باید در برابر قانون و فرصت‌های اجتماعی احساس تساوی داشته باشند.

همه ما زیر پرچم واحد هستیم و همه مردم باید دارای حقوق عادلانه شهروندی باشند و دولت هم این خط را دنبال خواهد کرد."

فهرست مطالب

| | |
|---|------------|
| پیشگفتار | ۱ |
| بخش اول) روش‌شناسی ارزیابی عملکردها | ۵ |
| ۱- تنوع روش‌های ممکن ارزیابی عملکردها | ۵ |
| ۲- توجه به ماهیت حق‌ها و آزادی‌ها در ارزیابی عملکردها | ۷ |
| ۳- توجه به دامنه حق‌های مورد ارزیابی | ۸ |
| ۴- توجه به گستره نهادهای قانونی مسئول در قبال رعایت حقوق شهروندان | ۸ |
| ۵- توجه به برخی زمینه‌ها و بسترهای واقعی اجرای حقوق شهروندی مورد ارزیابی | ۹ |
| ۶- ارزیابی عملکردها با توجه به ماهیت حقوقی منشور حقوق شهروندی | ۱۰ |
| ۷- توجه به پیوستگی همه حقوق به یکدیگر و عدم تفکیک پذیری آنها از یکدیگر | ۱۱ |
| ۸- معیار قرار دادن بازه زمانی یکساله با ملاحظات چند ماهه پیرامونی | ۱۱ |
| بخش دوم) گردش کار مربوط به گزارش‌های ارائه شده وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی در یک نگاه ۱۳ | |
| الف) وزارتخانه‌ها | ۱۳ |
| ب) معاونت‌ها و سازمان‌های تابعه ریاست جمهوری و دفتر هیئت دولت | ۲۲ |
| ج) استانداری‌ها | ۳۰ |
| بخش سوم) ارزیابی و تحلیل عملکردها | ۳۹ |
| الف) چارچوب سنجش و ارزیابی | ۳۹ |
| ۱- ادراک حقوق شهروندی و تکالیف مبتنی بر آنها | ۳۹ |
| ۲- اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای اجرا و تحقق حقوق آزادی‌های شهروندان | ۴۰ |
| ۳- اقدامات ترویجی، اطلاع‌رسانی، ظرفیت‌سازی، پژوهشی و آموزشی برای اجرا و تحقق هر چه بهتر حقوق آزادی‌های شهروندان | ۴۰ |
| ۴- اقدامات لازم برای تضمین رعایت حقوق شهروندان | ۴۱ |
| ۵- حمایت‌های ویژه از گروه‌های آسیب‌پذیر و نیازمند تدابیر جبرانی | ۴۱ |
| ۶- اقدامات لازم برای حفظ پویایی روند اجرا، تحقق و ارتقای حقوق شهروندان | ۴۱ |
| ب) ارزیابی گزارش‌های واسطه مربوط به اجرای حقوق شهروندی | ۴۲ |
| گفتار اول) ارزیابی گزارش‌های وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و سازمان‌ها و نهادهای تابعه ریاست جمهوری | ۴۲ |
| گفتار دوم) ارزیابی گزارش‌های استانداری‌ها | ۷۷ |
| بخش چهارم) ره‌آورد و توصیه‌ها | ۸۷ |
| الف- ابعاد هنجاری | ۸۷ |
| ب- ابعاد ساختاری | ۱۰۱ |
| ج- ابعاد رفتاری و عملکردی | ۱۱۲ |
| سخن آخر | ۱۳۱ |

پیشگفتار

امروزه در سطح جهانی اغلب کشورها با این مطالبه گسترده ملی و فراملی مواجه هستند که باید حقوق انسان‌ها رعایت شود و ناقضان حقوق مردم در معرض پاسخگویی و اجرای عدالت قرار گیرند. در مواجهه با این واقعیت اجتماعی فراگیر و رو به رشد، برخی نظام‌های سیاسی تدابیر مناسبی را اتخاذ نموده تا روندهای گوناگون اداره امور کشورشان در حد قابل قبولی با رعایت حقوق انسانی هماهنگ باشد، برخی نظام‌های سیاسی هنوز در میانه راه هستند و گروهی از نظام‌های سیاسی نیز به علل و عوامل مختلف هنوز در ابتدای راه و برای حرکت در این مسیر با مشکلات متنوع درونی و بیرونی روبرو می‌باشند. نظام‌های سیاسی که موفق عمل کرده‌اند امروزه نه تنها در سطح ملی خود نمونه‌های کارآمد و موفقی از رعایت حقوق شهروندی را دارا هستند و به همین جهت از رضایتمندی مردم و سرمایه اجتماعی بالا برخوردارند، بلکه تجربیات موفق خود را در سطح جهانی به عنوان الگو و راهنما نیز معرفی می‌کنند و از گذر همین امکان، صدها فرصت بین‌المللی در راستای منافع ملی خود فراهم می‌سازند. اما حکومت‌هایی که هنوز اراده لازم برای پاسخگویی به مطالبات مردم خود را ندارند یا روند حرکت آنها کند و نامناسب است طبیعتاً، هم در سطح ملی خود با نارضایتی‌های مختلف دست و پنجه نرم می‌کنند و دائماً ناچارند که از ابزارهای قهریه و محدودسازی مستمر برای کنترل امور بهره بگیرند و هم در سطح فراملی بسیاری از فرصت‌ها از آنها دور می‌شود یا تبدیل به تهدید می‌شود، فلذا ناچارند برای حفظ منافع ملی خود در سطح جهانی هزینه‌های سنگینی را متحمل شده و به کمترین دستاوردها قانع باشند. طبیعی است در چنین بستری، مفهوم استقلال این قبیل نظام‌های سیاسی نیز به شدت تحت الشعاع متغیرهای مختلف واقع می‌شود و عملاً ناچارند ذیل سایر قدرت‌های جهانی و احیاناً باج‌دهی‌های متنوع، روند حرکت خود را تنظیم نمایند.

نظام جمهوری اسلامی ایران که برخاسته از انقلاب عظیم آزادیخواهانه ملت ایران در سال ۱۳۵۷ می‌باشد، چه در سطح آرمان‌های انقلاب و چه در سطح اصول و احکام مقرر در قانون اساسی به عنوان میثاق ملی تعیین کننده حقوق و تعهدات حکومت و ملت، به آزادی، استقلال و حقوق مشروع انسانها اهتمام ویژه‌ای معمول داشته و بر همین مبنا این انتظار منطقی را شکل داده است که در اجرای قانون اساسی و در راستای تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی، همه مقامات و نهادهای رسمی و غیر رسمی باید تلاش‌های گسترده‌ای برای ارتقای حقوق انسانی و شهروندی معمول دارند. پس از گذشت ۴ دهه از

انقلاب اسلامی وقتی به روند حرکت نظام جمهوری اسلامی از منظر نوع مواجهه با انتظار یاد شده نگریده شود فهرستی از دستاوردها و موفقیت‌ها و از سوی دیگر ناکامی‌ها و عدم موفقیت‌ها را می‌توان شناسایی و تدوین کرد. منطقی‌ترین راه برای حرکت موثر در زمان کنونی و آینده آن است که ضمن تقویت روز افزون دستاوردها و خودباوری و اعتماد به نفس مبتنی بر آن، ناکامی‌ها و آسیب‌های گذشته و حال را بدرستی شناسایی و برای تبدیل آنها به فرصت و موفقیت، اقدام مناسب را معمول داشت. در قبال این مهم البته که همه قوا و مراجع رسمی و نهادهای اثرگذار و عموم مردم باید احساس مسئولیت کنند و با همدلی و هم افزائی، هر چه سریعتر حرکت‌های جهشی و جبرانی مختلف را تدارک ببینند. قوه مجریه به عنوان بخشی از قوای حاکم در جمهوری اسلامی که در ابعاد مختلف با حقوق مردم سر و کار دارد در هر دوره تدابیر متنوعی را معمول داشته تا به وظیفه خود بدرستی عمل کند. دولت یازدهم و دوازدهم در ادامه برخی تلاش‌های موفق قبلی و با دغدغه اجرای هر چه بهتر اصول قانون اساسی، به ویژه اصول مربوط به حقوق ملت و وظیفه خود دید تا خط‌مشی ویژه‌ای برای حرکت جهشی در مسیر تحقق حقوق و آزادی‌های عمومی شهروندان اتخاذ نماید. خط‌مشی مزبور که همه عرصه‌های فعالیت داخلی و خارجی دولت را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد "منشور حقوق شهروندی" است. منشور مزبور منتخبی از حقوق مردم که در قانون اساسی یا مقررات عادی درج گردیده و هر یک ضمانت اجرای خاص خود را دارد و احیاناً هنوز به خوبی تحقق نیافته است را بیان داشته و مسئولیت‌های دولت و سایر قوای حکومتی و غیر دولتی برای اجرای آنها را یادآور شده است. پس از ابلاغ منشور حقوق شهروندی در ۲۹ آذر ۱۳۹۵ توسط رئیس‌جمهور و ابلاغ چارچوب‌های تکالیف اختصاصی و مشترک همه دستگاه‌های اجرایی در مدت باقی مانده تا پایان سال ۱۳۹۵، طبیعتاً همه دستگاه‌های اجرایی باید اقدامات موثری در این راستا طی سال ۱۳۹۶ برداشته باشند و تلاش کنند تا در سال‌های آتی مورد به مورد مسئولیت‌های دولت در منشور یاد شده عینیت پیدا کند. ارزیابی کم و کیف عملکرد دستگاه‌های اجرایی در راستای اجرای منشور بعد از گذشت یکسال از ابلاغ آن، تعهدی است که در خود منشور تصریح شده تا مردم به صورت سالیانه از مجموعه اقدامات، موفقیت‌ها و ناکامی‌ها مطلع باشند و با نظارت و مشارکت موثر خود، روند صحیح برای رسیدن به نقطه مطلوب که همانا پیشرفت و عدالت همه جانبه و رعایت حقوق همه ایرانیان و غیر ایرانیان مقیم کشور است را تضمین نمایند.

بررسی عملکرد دستگاه‌های مختلف اجرایی به چند طریق عمده قابل انجام بود، از جمله اینکه گزارش‌های اعلامی دستگاه‌ها عیناً تلخیص و سپس در قالب فصل‌بندی موضوعی تجمیع شود و به

اطلاع مخاطبان برسد و در مواردی بر آنها ملاحظات تحلیلی نیز افزوده شود یا برخی آمار و ارقام برجسته گردد. این کار را اغلب روابط عمومی دستگاهها به انجام می‌رسانند تا گزیده خبری مناسبی برای اطلاع‌رسانی فعالیت‌ها فراهم شود. اغلب گزارش‌های قبلی منتشره دولت‌ها در جمهوری اسلامی، از جمله گزارش فعالیت صد روزه همین دولت نیز به این شکل تدوین و به مردم ارائه شده است. نحوه دیگر قابل انجام بررسی عملکرد دستگاههای اجرایی این بود که داده‌های مختلف اعلامی از سوی دستگاههای اجرایی براساس شاخص‌های دقیق علمی شناخته شده در سطح جهانی و روشمندی مشخص ارزیابی شوند تا نکات مهم توصیفی و تحلیلی استخراج و در قالب منطقی مناسبی به مخاطب ارائه گردد. در این رویکرد بررسی، فرض بر این است که متن گزارش‌های دستگاهها جداگانه عینا به اطلاع جامعه می‌رسد و نباید عین مطالب آنها را تکرار کرد، بلکه باید به نکات مهمی دست یافت که شاید از نظر بسیاری از مخاطبان، از جمله خود دستگاههای مجری مغفول مانده باشد.

بررسی حاضر براساس رویکرد دوم فوق‌الذکر انجام شد و برای اینکه داوری بیطرفانه و بدور از هر گونه تعلق به این نهاد یا آن نهاد شود ترجیح داده شد که با محوریت ناظران مستقل و حقوقدانان باتجربه در این موضوع و متعهد به آرمان‌های انقلاب اسلامی این بررسی انجام شود. بررسی‌کنندگان در خلال ارزیابی عملکردها، حسب مورد، نکات علمی لازمی که می‌تواند جنبه راهبری برای تلاش‌های آتی دستگاهها و حرکت کل جامعه داشته باشد را نیز به زبان ساده مطرح کرده‌اند. در آخرین مرحله تدوین گزارش حاضر، توصیه‌ها و تعهدات مختلفی که به طور مشخص توسط دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی باید در اولین فرصت انجام پذیرد هر یک در جای خود مورد تصریح قرار گرفته است.

گزارش حاضر چون اولین ارزیابی عملکردها از منظر رعایت منشور حقوق شهروندی است، طبیعتاً به حداقل‌ها بسنده کرده و انتظارات سطح بالا را در ارزیابی‌ها معمول نداشته است، اما برای گام‌های بعدی طبیعتاً انتظار بیشتری از همه دستگاهها و فعالان ذیربط می‌رود. علاوه بر این در ارزیابی‌های بعدی، مبنای داده‌ها صرفاً گزارش خود دستگاهها نخواهد بود، بلکه از سایر منابع و روش‌ها، از جمله ظرفیت نهادهای مدنی نیز برای دستیابی به حقیقت بهره برداری لازم به عمل خواهد آمد.

لازم به یادآوری است نسخه نهایی پیش‌نویس گزارش حاضر در ۲۲ و ۲۳ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷ برای همه دستگاههای اجرایی در مرکز و استانداری‌ها ارسال گردید تا اگر نظر تکمیلی و اصلاحی برای

غناي بیشتر گزارش دارند ارائه کنند که بعد از وصول مکاتبات جدید دستگاهها، تا تاریخ ۹۷/۲/۳۱ نکات قابل استفاده در گزارش حاضر مورد بهره برداری قرار گرفت.

امید آنکه گزارش حاضر، در سال منتهی به چهلمین بهار پیروزی انقلاب اسلامی، نوعی پاسداشت خون شهدا و ایثارگران سرافراز برای تحقق جامعه مطلوب اسلامی و تقدیر از همه تلاشگران عرصه آبادانی و توسعه و تعالی جامعه ایران و تقویت انگیزه و اراده همه بخش‌های نظام جمهوری اسلامی برای ارتقای رعایت حقوق مردم و استقبال از مشارکت روزافزون قاطبه ملت در رسیدن به آرمان‌های انقلاب اسلامی از جمله استقلال، آزادی و جمهوریت همراه با رعایت موازین اسلامی و مقدمه تدوین گزارش ملی اجرای حقوق شهروندی در عملکرد همه بخش‌های حاکمیت باشد و همدلی و هم‌افزایی دولت و ملت را تقویت نماید. این سنت ثابت الهی است که هر جامعه‌ای که موجبات تغییر و تحول مثبت خود را فراهم سازد، به یقین اراده الهی نیز درهای رحمت و موفقیت را به روی آن جامعه باز خواهد کرد.

در پایان، دستیار ویژه رئیس جمهور در امور شهروندی وظیفه خود می‌داند از یکایک اساتید و صاحب‌نظرانی که نهایت همکاری و مساعدت را در تدوین گزارش حاضر به عمل آوردند و همچنین از مجموعه دستگاه‌های اجرایی در مرکز و استانها که با ارسال گزارشات متعدد زمینه انجام اولین ارزیابی عملکرد مربوط به اجرای منشور حقوق شهروندی در ایران را فراهم ساختند، صمیمانه تشکر و قدردانی نماید.

و توفیق از خداست

بخش اول) روش‌شناسی ارزیابی عملکردها

برای ارزیابی عملکرد نهادهای مختلف اجرایی و غیر اجرایی از منظر رعایت حقوق شهروندی، روشهای متعددی در سطح ملی و جهانی بکارگرفته شده است. در تدوین گزارش حاضر نیز طبیعتاً می‌بایست تلاش لازم به عمل آید تا از روشهای شناخته شده علمی و تجربی جاری در سطح جهانی بهره‌مندی لازم به عمل آید. همچنین باید مشخص کرد که در روش مورد استفاده به چه سنج‌ها و شاخص‌های جزئی تکیه خواهد شد و فرآیند بررسی و تحلیل، مبتنی بر چه نکات روش‌شناسانه و مفروضات پیشینی است. نحوه رعایت بایسته‌های مورد اشاره در بررسی حاضر را در سطور زیر به صورت موجز می‌توان یافت:

۱- تنوع روش‌های ممکن ارزیابی عملکردها

در سطح ملی و جهانی تاکنون روشهای مختلفی برای ارزیابی عملکرد دستگاههای مختلف حاکمیتی در زمینه رعایت حقوق مردم اعمال شده است. به طور اجمال و بدون ورود در جزئیات فنی موضوع، مرجع مسئول ارزیابی نحوه رعایت حقوق انسانی یا شهروندی در هر کشور معمولاً از چند طریق می‌تواند به گزارش ارزیابی مشخصی از عملکردها نائل آید:

۱-۱- توجه به خوداظهاری دستگاههای مختلف و اقدام مرجع ارزیابی در تطبیق کتبی یا شفاهی گزارش‌های دریافتی با معیارهای شکلی و ماهوی ابلاغی به دستگاهها و نهایتاً گزینش داده‌های قابل توجه از گزارش‌های دستگاهها برای نشان دادن نقاط مثبت و منفی و ارائه توصیه‌ها؛

۱-۲- راستی آزمائی موردی گزارش‌های اعلامی دستگاههای مختلف در جهت احراز صحت و سقم هر یک از موارد اعلامی و سپس تطبیق با معیارها و شاخص‌های ابلاغی شکلی و ماهوی رعایت حقوق شهروندی؛

۱-۳- بازرسی میدانی برای مشاهده عینی نحوه عملکردها در دستگاههای مختلف و تدوین گزارش ارزیابی مبتنی بر نتایج بازرسی‌ها؛

۱-۴- بهره‌مندی از نظارت رسانه‌ها و مطالب منتشره در عرصه عمومی در مورد عملکرد دستگاههای مختلف حاکمیتی و بررسی موردی هر یک از موارد مثبت یا منفی مربوط به رعایت حقوق شهروندی؛

۵-۱- بهره‌مندی از گزارش‌های علمی مراکز مختلف تحقیقی که چالش‌ها یا دستاوردهای رعایت حقوق مردم در هر یک از دستگاهها را مورد بررسی قرار داده‌اند و به نتایج مشخصی رسیده‌اند؛

۶-۱- توجه به گزارش‌های بین‌المللی سازوکارهای نظارتی غیردولتی یا بین‌الدولی که مطالبی را در خصوص دستاوردها یا اشکالات عملکردی موجود در یک کشور از حیث رعایت حقوق انسانی یا شهروندی بیان داشته‌اند؛

۷-۱- بهره‌مندی از نظرسنجی عمومی به شکل‌های مختلف، اعم از فراندوم، توزیع پرسشنامه‌های مشخص و اخذ نظرات مردم در گستره نخبگان یا گروه‌های ذینفع موضوع مورد بررسی یا عموم مردم، بررسی میدانی در جامعه و... برای دریافت میزان رضایتمندی یا عدم رضایت شهروندان نسبت به عملکردهای مختلف دستگاهها از حیث رعایت حقوق مردم؛

۸-۱- استفاده از داده‌های مراجع نظارتی اداری، شبه قضائی و قضائی در مورد عملکرد دستگاهها و مجریان مختلف،

۹-۱- استفاده از گزارش‌های نهادهای مدنی و انجمن‌های صنفی و حرفه‌ای و سایر تشکل‌های مستقل که در موضوعات مختلف رعایت حقوق شهروندی بررسی‌هایی انجام داده و به نتایج مشخصی در مورد عملکردهای نهادهای حاکمیتی نائل آمده‌اند؛

۱۰-۱- توجه به شکایات و گزارش‌های فردی شهروندان در موضوعات مختلف عملکرد نهادهای حاکمیتی و ارزیابی نحوه واکنش دستگاهها به هر مورد گزارش ادعای نقض حق.

شایان ذکر است که معمولاً در کشورهای مختلف یا حتی در سازوکارهای نظارتی بین‌المللی برای انجام هر یک از روشهای فوق، ضوابط معین و شاخص‌ها و سنجه‌هایی نیز تدوین کرده‌اند تا دقیقاً از حیث شکلی و ماهوی مشخص باشد که چه فرآیندهایی در هر مورد باید طی شود که ارزیابی‌ها دقیق، بیطرفانه، مستند و منطبق با معیارهای حقوقی و قانونی حاکم و مقید به بازه زمانی مشخص انجام پذیرد. بررسی حاضر عملکرد یکساله بخش‌های مختلف قوه مجریه در اجرای منشور حقوق شهروندی، عمدتاً بر مبنای گزارش‌های خود اظهاری دستگاههای اجرایی انجام می‌شود، آن هم به صورت صرفاً پردازش و ارزیابی مکتوب گزارش‌ها نه اینکه در مرحله بعد از دریافت گزارش‌ها، جلسات پرسشگری شفاهی نیز مشابه سازوکارهای نظارتی پیمان‌نامه‌های بین‌المللی حقوق بشر تشکیل شود و در نهایت، جمع‌بندی

و توصیه‌ها مشخص گردد. طبیعتاً در مراحل بعدی ارزیابی عملکردهای مربوط به اجرای حقوق شهروندی به تدریج از سایر طرق اعلامی فوق نیز باید استفاده شود تا ارزیابی‌ها همه‌جانبه و با ضریب اطمینان و دقت بسیار بیشتر و با نتایج کاربردی موثرتر انجام پذیرد. برای بررسی گزارش‌های خود اظهاری شده دستگاه‌های مختلف اجرایی، ضمن معیار قرار دادن مفاد احکام هنجاری مقرر در منشور حقوق شهروندی و پشتوانه‌های قانونی آن، چارچوب معینی از شاخص‌ها و سنجه‌های شناخته شده جهانی ملاک قرار می‌گیرد که در ابتدای بخش ارزیابی و تحلیل عملکردها در گزارش حاضر بیان خواهد شد.

۲- توجه به ماهیت حق‌ها و آزادی‌ها در ارزیابی عملکردها

حق‌های شهروندان طیف گسترده‌ای را در بر می‌گیرند. تحقق برخی از حق‌ها و آزادی‌ها عمدتاً نیازمند عدم مداخله مراکز قدرت و البته حسب مورد، اقداماتی ایجابی لازم و فوری می‌باشند؛ مثلاً وقتی سخن از منع شکنجه یا منع دخالت در حریم خصوصی یا منع بازداشت خودسرانه به میان می‌آید مراکز قدرت باید به تعهدات سلبی مهم در این زمینه توجه کنند و با فوریت از هر گونه اقدامی که ناقض حقوق شهروندان در هر یک از موارد فوق می‌شود خودداری ورزند و البته در این راستا تدابیر ایجابی لازم را نیز معمول دارند که هیچ شخصی اعم از شخص حقوقی یا حقیقی حریم حقوق شهروندان در زمینه‌های مذکور را نقض نکند و اگر نقض کرد با برخورد لازم قانونی و ضرورت جبران خسارت وارده به شهروندان مواجه شود. اما تحقق برخی از حق‌ها نیازمند طی روندهای تدریجی مبتنی بر امکانات و منابع در اختیار و برنامه‌ریزی صحیح هستند. طبیعتاً دستگاه‌های مختلف حاکمیتی در قبال این حق‌ها با لحاظ ماهیت حق‌های یاد شده مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. البته در چارچوب این حقوق مواردی نیز تعهدات فوری دولت‌ها محسوب می‌شوند که علی‌القاعده در مقام ارزیابی عملکردها به این تعهدات فوری نیز باید توجه لازم صورت گیرد، به عنوان مثال تحقق حق مسکن شهروندان یا حق آموزش شهروندان یا تامین اجتماعی یا حق اشتغال و سایر موارد مشابه در طیف حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مردم عمدتاً در روندی تدریجی و براساس برنامه‌ریزی صحیح و با بهره‌مندی از تمامی امکانات و ظرفیت‌های موجود و تدابیر ایجابی و سلبی مورد نیاز، انجام می‌پذیرد. اما در همین طیف حقوق شهروندان نیز مواردی تعهد فوری دستگاه‌ها هستند که باید بدون فوت وقت انجام پذیرد، مثلاً هیچ فردی نباید از حداقل سرپناه لازم یا غذای مورد نیاز محروم باشد بنحوی که حیات او به مخاطره بیفتد. مرجع ارزیابی طبیعتاً در ارزیابی عملکرد نهادهای مسئول به این ابعاد فنی مربوط به حق‌ها توجه لازم را معمول می‌دارد. نهایتاً اینکه برخی از حق‌ها برای تحقق شایسته، نیازمند مشارکت همه نهادها و مردم، آن هم نه

تنها در شعاع یک کشور خاص، بلکه همه ملتها ودولتها هستند. به عنوان مثال؛ حق بر صلح، حق بر توسعه، حق بر محیط زیست سالم و پایدار نیازمند عملکرد شایسته همه نهادهای حاکمیتی و غیردولتی و عموم مردم هستند تا در روندی منطقی مورد صیانت قرار گیرند و بدین ترتیب، نه فقط حقوق شهروندان کنونی، بلکه حقوق نسل‌های آتی نیز در قبال هر یک از حقوق مزبور رعایت شود.

۳- توجه به دامنه حق‌های مورد ارزیابی

حقوق انسانها به طور عام و در نگاهی محدودتر، حقوق شهروندان یک کشور خاص برابر مقررات موضوعه، طیف گسترده‌ای را شامل می‌شوند که نمی‌توان بدون تعیین دقیق محورهای حقوقی مورد ارزیابی، به نتایج مشخص و مستندی نائل آمد. به عبارت دیگر، اگر مرجع ارزیابی درصدد بررسی عملکرد دستگاههای مختلف در قبال همه حقوق انسانی یا شهروندی باشد طیف بسیار گسترده‌ای را در بر می‌گیرد بر همین اساس، اغلب نهادهای نظارتی بین‌المللی نیز تفکیک‌هایی را بین حق‌های مختلف وارد نموده و ساز و کارهای متنوع، هر یک مسئول رصد و ارزیابی بخشی از حقوق انسانی که در قالب کنوانسیون‌ها یا اسناد غیر الزام‌آور درج شده‌اند، می‌باشند و در مواردی که یک گزارشگر قرار است در مورد رعایت حقوق انسانی در کشور معین یا موضوع خاص انسانی در سراسر جهان گزارش تهیه کند نیز رویه غالب بر این است که گزارشگر تمرکز بر برخی زمینه‌ها که احیانا نگرانی‌های بیشتری به وی منعکس شده، انجام می‌دهد و هیچگاه ادعای اینکه توانسته همه جنبه‌های حقوق انسانی در یک کشور را بررسی کند، ندارد. با عنایت به واقعیت یاد شده طبیعتا در ارزیابی ملی رعایت حقوق شهروندان نیز گستره مشخصی از حق‌ها و آزادی‌ها مورد توجه قرار می‌گیرند اگرچه تلاش لازم باید انجام شود که به تدریج هیچ حوزه‌ای از حقوق شهروندان بدون ارزیابی دقیق عملکردها باقی نماند. ارزیابی حاضر با تمرکز بر گستره حق‌های مذکور در منشور حقوق شهروندی ابلاغی آذر ۱۳۹۵ انجام می‌شود تا با تاکید مجدد بر آنها جنبش احیا و نهادینه‌سازی و ارتقای همه جانبه رعایت حقوق مردم در سطوح عملکرد مراجع حاکمیتی و ارتباطات خود شهروندان با همدیگر در کشور شکل گرفته و سیر منطقی خود را با شتاب لازم طی کند.

۴- توجه به گستره نهادهای قانونی مسئول در قبال رعایت حقوق شهروندان

حق‌های شهروندان در هر نظام حقوقی برای اینکه تحقق شایسته و همه جانبه پیدا کنند، نیازمند عملکرد هماهنگ و یکپارچه تمامی دستگاههای حاکمیتی و مشارکت مردمی هستند. به عبارت دیگر، نمی‌توان انتظار داشت که فقط بخشی از حاکمیت با عملکرد خود بتواند موجبات تحقق همه حقوق مردم را

فراهم سازد، چرا که بخشی از حاکمیت باید قانونگذاری لازم را در قبال هر یک از مصادیق حقوق مردم به عمل آورد، بخشی باید بدرستی حقوق مردم را اجرایی نماید و بخشی تضمینات لازم را برای جلوگیری از نقض حق‌ها و جبران خسارات وارده به قربانی نقض حق و برخورد لازم قانونی با ناقضان حقوق فراهم آورد. در این معادله اگر بخش‌هایی از حاکمیت خود را مقید به شناسایی یکایک حقوق شهروندان و رعایت صحیح آن نبینند یا مردم اعتماد لازم برای مشارکت همه جانبه در روند تحقق حقوق را از خود نشان ندهند، طبیعتاً چالش‌های مختلف بروز خواهد یافت و روند دستیابی به اهداف متعالی در این زمینه را به تاخیر یا حتی شکست و ناکامی خواهد کشاند. با لحاظ نکته یاد شده، قابل توجه است که ارزیابی حاضر چون مبتنی بر گزارش‌های دریافتی از دستگاه‌های اجرایی بوده است، ناگزیر فقط به عملکرد دستگاه‌های اجرایی محدود شده و عملکرد دیگر بخش‌های حاکمیت را مورد بررسی قرار نداده که همین امر در نتایج ارزیابی نیز اثر خاص خود را بر جای گذاشته و امکان تصویرگری جامع از عوامل رعایت یا عدم رعایت حقوق شهروندی در ایران را منتفی ساخته است.

۵- توجه به برخی زمینه‌ها و بسترهای واقعی اجرای حقوق شهروندی مورد ارزیابی

ارزیابی درست رعایت یا عدم رعایت حقوق شهروندان صرفاً موضوعی نظری نیست که با تکیه بر برخی گزاره‌های حقوقی و قانونی و براساس یکسری گزارش‌ها مکتوب نهادهای رسمی قابل انجام باشد و امکان شناخت همه ابعاد موضوع را فراهم سازد، بلکه لازم است علاوه بر بررسی ابعاد هنجاری و روندهای شکلی رعایت یا عدم رعایت مقررات، به بسترهای واقعیات اجتماعی و شرایط زمانی و مکانی و میزان امکانات و منابع و حتی متغیرهای فراملی اثرگذار نیز توجه کرد تا ارزیابی‌ها دقیق انجام شود. در ارزیابی حاضر به چند نکته مهم مربوط به زمینه اجرای منشور حقوق شهروندی توجه شد، از جمله اینکه پس از ابلاغ منشور در ۲۹ آذر ۱۳۹۵، تا اواخر سال ۱۳۹۵ ابلاغیه‌های اجرایی لازم از حیث اعلام اینکه تکالیف اختصاصی و عمومی هر یک از دستگاه‌ها چه مواردی است، در قالب پیوست احکام وزرا توسط رئیس جمهور انجام پذیرفته و از دستگاه‌ها خواسته شده که گزارش عملکرد و برنامه‌های خود را ارائه کنند، در بهار ۱۳۹۶ و قبل از اینکه دستگاه‌ها به طور جدی وارد اجرای ابلاغیه‌های مربوط به منشور حقوق شهروندی و ارائه گزارش خود شوند کشور وارد فضای انتخابات دور دوازدهم ریاست جمهوری شده و پس از انتخابات نیز تا دولت دوازدهم از مجلس رای اعتماد گرفته و تشکیل و مستقر شده است عملاً نیمه اول سال سپری گردیده است و بدین ترتیب از اولین جلسه هیئت دولت دوازدهم در ۲۹ مرداد ۱۳۹۶ تا سالگرد ابلاغ منشور ۴ ماه بیشتر دولت جدید مستقر نشده است و طبیعتاً همین امر

در نهادینه‌سازی فرآیندهای اجرای منشور تاثیر خاص خود را داشته است، دستیار کنونی رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی که گزارش ارزیابی حاضر را ارائه می‌کند از ۱۸ مرداد ۱۳۹۶ با ابلاغ رئیس جمهور به این مسئولیت گمارده شده است و عملاً از زمان استقرار وی در این جایگاه تا پایان سال ۱۳۹۶ فقط نیمه دوم سال باقی بوده است، با توجه به اینکه دکتر روحانی موضوع حقوق شهروندی را در تبلیغات انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۹۲ مطرح و جزوهای در این زمینه منتشر کرد و بعد از شروع کار دولت یازدهم نیز در دیماه ۱۳۹۲ پیش‌نویس منشور حقوق شهروندی که در همان ماههای آغازین دولت یازدهم برگرفته از قوانین و مقررات کشور فراهم آمده بود را انتشار عمومی داد تا مردم در قبال این موضوع حساس شده و اظهار نظر کنند. طبیعتاً در آذر سال ۱۳۹۵ که متن نهایی و مورد تأیید رئیس جمهور از منشور حقوق شهروندی رسماً ابلاغ شد فضای مطالبه‌گری و گفتمان عمومی در خصوص این موضوع رشد قابل توجهی پیدا کرده و بر همین اساس ارزیابی عمومی مردم در قبال این موضوع از نقطه صفر نبوده و همین امر پاسخ دهی به مطالبات عمومی را سخت‌تر و وظیفه کارگزاران حکومتی، به ویژه در دولت منادی اجرای منشور حقوق شهروندی را سخت‌تر نموده است و نهایتاً چالش‌های سیاسی مختلف حاکم بر کشور، از جمله در زمینه نحوه موضع‌گیری و مشارکت همه قوا و نهادهای حاکمیتی در رعایت حقوق شهروندی و برخی متغیرهای فراملی منطقه‌ای و جهانی که در یکساله گذشته بر تحولات و رویکردهای اعلامی یا عملی کشورمان اثرگذار بوده نیز در مجموعه زمینه‌های واقعی مربوط به روند اجرای منشور حقوق شهروندی مورد اهتمام قرار گرفته است.

۶- ارزیابی عملکردها با توجه به ماهیت حقوقی منشور حقوق شهروندی

رئیس جمهور با اعتقاد به اینکه در قوانین و مقررات لازم‌الاجرای کشور، طیف گسترده از حقوق و آزادیهای عمومی وجود دارد که به علل و عوامل مختلف تاکنون اجرایی نشده و همین امر بر کارآمدی کلیت نظام حقوقی و سیاسی ایران اثر منفی گذاشته و نارضایتی‌های مختلفی را دامن زده است، در اتخاذ راهکار موثر برای احیای حقوق شهروندی ترجیح داد به جای افزودن مقررات جدیدی بر مقررات قبلی کشور، با مشورت‌گیری از اساتید و اهل فن علمی و تجربی و مسئولان ذیربط در دستگاهها اجرایی، گزیده‌ای از مهمترین حق‌ها را از قوانین و مقررات کشور استخراج و با ادبیات ساده و قابل فهم برای عموم و با درج برخی نوآوریهای ممکن، تدوین نماید و در اجرای اصل ۱۳۴ قانون اساسی به عنوان خط‌مشی و برنامه محوری دولت خود ابلاغ کند تا کلیه مسئولان اجرایی و سایر قوا و عموم مردم حساسیت لازم را پیدا کرده و در روندی با مشارکت ملی و همگانی، موانع عدم اجرای هر

یک از حق‌های شهروندی شناسایی و متناسب با هر مورد، تدبیر شایسته اتخاذ شود و دستاوردهای قبلی انقلاب اسلامی در زمینه رعایت حقوق مردم تقویت گردد. بر این اساس، در ارزیابی حاضر به ماهیت حقوقی منشور حقوق شهروندی توجه شده تا علاوه بر ابعاد قانونی از جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی و سیاسی موضوع نیز غفلت نشود.

۷- توجه به پیوستگی همه حقوق به یکدیگر و عدم تفکیک پذیری آنها از یکدیگر

حقوق انسانی در گستره وسیع فرامرزی و فراتابعیتی و حقوق شهروندی در گستره مقررات یک کشور، مجموعه به هم پیوسته‌ای هستند که نمی‌توان بخشی از آنها را مورد غفلت قرار داد و توقع داشت که بخش‌های دیگر به خوبی رعایت شوند. به عبارت دیگر، زنجیره حق‌ها و مسئولیت‌های متقابل آن چنان به هم پیوسته و از هم تاثیر می‌گیرند که اگر یک زنجیره به خوبی کار نکند اثر خود را بر سایر حلقه‌ها و حوزه‌ها نیز بر جای می‌گذارد. به عنوان مثال اگر به نام توسعه اقتصادی و تولید و اشتغال، توسعه سیاسی و رعایت حق‌های مردم در این زمینه مانند آزادی بیان، آزادی رسانه‌ها، حق انجمن‌ها و تشکل‌ها و... فراموش یا به حاشیه رانده شود به طور طبیعی تامین اقتصاد مناسب و تحقق حقوق اقتصادی و معیشتی مردم نیز ممکن نخواهد بود و همین طور بالعکس، اگر به حقوق سیاسی توجه ولی سایر زمینه‌های حقوق مردم نادیده گرفته شده یا امری جانبی به حساب آید پیامدهای منفی خود را بر همه زمینه‌ها برجای می‌گذارد، فلذا باید همه عرصه‌های حقوق مردم به صورت متوازن و به هم پیوسته و متناسب با ماهیت حقوقی آنها که قبلاً بدان اشاره شد و براساس اولویت‌بندی دقیق، مورد شناسایی قرار گیرند و روند رعایت و ارتقای آنها سیر منطقی و نظام‌مند خود را طی کند. ارزیابی حاضر به این مفروض مهم نیز توجه دارد.

۸- معیار قرار دادن بازه زمانی یکساله با ملاحظات چند ماهه پیرامونی

در تدوین گزارش ارزیابی حاضر، مجموعه گزارش‌های دریافتی از دستگاههای اجرایی مختلف از زمان رونمایی منشور حقوق شهروندی در ۲۹ آذر ۱۳۹۵ تا پایان اسفند ۱۳۹۶ مورد توجه قرار گرفته، فلذا بازه زمانی دقیق ارزیابی عملکردها چند ماهی فراتر از یکسال می‌باشد. عمده گزارش‌های کتبی دستگاههای اجرایی در همان یکساله از ۱۳۹۵ تا آذر ۱۳۹۶ ارائه شده است، اما نکته مهم آن است که در خود گزارش‌های دریافتی، ذکر دقیق بازه زمانی عملکردها رعایت شده باشد و صرفاً عملکردهای صورت گرفته در دوره مزبور اعلام گردیده باشد.

اولین گزارش سالانه پیشرفت‌ها و راهکارهای رفع موانع تحقق حقوق شهروندی
در خلال بررسی حاضر معلوم خواهد شد که تا چه اندازه این معیار مهم در گزارش‌های دستگاهها
مراعات شده است.

بخش دوم) گردش کار مربوط به گزارش‌های ارائه شده وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی در یک نگاه

الف) وزارتخانه‌ها

در پاسخ به ابلاغیه‌های متعددی که از ۹۵/۱۰/۳۰ تا آذر ۱۳۹۶ و بعضاً تا روزهای پایانی سال ۹۶ به وزارتخانه‌ها و معاونت‌های ریاست جمهوری و سازمانهای مهم تابعه قوه مجریه ارسال و از آنها خواسته شده تا گزارش فعالیت‌های خود در زمینه منشور حقوق شهروندی به همراه فهرست موانع و چالش‌های فراروی در حیطه انجام وظایف قانونی خویش و راهکارها و برنامه‌های پیشنهادی برای آینده را ارائه کنند، گزارش‌های وزارتخانه‌ها و سایر نهادهای اجرایی مورد استعلام، در تاریخ‌های مختلف (عمدتاً آذر ۹۶) به دفتر رئیس جمهور یا معاونت حقوقی یا دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی و یا مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری ارائه شده‌اند. مرجع اداری ارسال کننده گزارشها، حجم کمی و کیفی آنها و نحوه ارائه گزارش متفاوت بوده است. در برخی گزارشها، بازه زمانی انجام فعالیت‌های اعلامی، دقیق روشن نیست و معلوم نمی‌شود که آیا به یکساله گذشته مربوط می‌شود یا خیر؟ اگرچه در برخی موارد کاملاً روشن است که عملکردهای سنوات قبل از ابتدای دولت یازدهم و حتی بعضاً قبل آن نیز در گزارش منعکس شده است. در برخی دقت نشده که مطالب تکراری ذکر نشود و همین امر موجب شده که برخی فعالیت‌ها چند بار در گزارش تکرار شوند. عمده وزارتخانه‌ها و سازمان‌های اجرایی در گزارش‌ها ارائه نموده که حاوی طیف گسترده‌ای از فعالیت‌هاست، چارچوب دقیق ابلاغیه‌های درخواست ارائه گزارش به ویژه با لحاظ تکالیف اختصاصی و مشترک مبتنی بر مواد منشور حقوق شهروندی را مورد توجه قرار نداده‌اند، فلذا این انتظار که گزارش عملکردها حاوی ارائه فعالیت‌های انجام شده در بازه زمانی یکساله گذشته حول محورهای تکالیف اختصاصی و مشترک مبتنی بر منشور حقوق شهروندی بوده و چالش‌ها و موانع فراروی هر دستگاه برای رعایت وظایف ذیربط در قبال حقوق شهروندان به دقت شناسایی و بیان شده باشد و راهکارها و برنامه‌های پیشنهادی برای فعالیت‌های آتی ترسیم گردد، در حد قابل توجهی بدون پاسخ باقی مانده است.

با این یادآوری که در این بخش، محتوای گزارش‌های دریافتی، مورد پردازش و تجزیه و تحلیل قرار نمی‌گیرد و این امر در بخش بعدی ارزیابی حاضر، صورت خواهد گرفت، مروری توصیفی بر کلیت گزارش‌های ارائه شده وزارتخانه‌ها و معاونت‌های تابعه ریاست جمهوری به بشرح زیر انجام می‌شود:

۱- وزارت نفت: در گزارش ۴۱ صفحه‌ای عملکردهای انجام شده تا پایان سال ۱۳۹۵ منعکس شده است. گزارش مزبور به تفکیک اقدامات صورت گرفته در شرکت ملی نفت ایران، شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی ایران، شرکت ملی گاز ایران، شرکت ملی صنایع پتروشیمی ایران را توضیح داده است. از سوی وزارت همچنین در ۴ صفحه جداگانه عناوین برنامه‌های آتی این وزارتخانه از ۹۶/۹/۱ تا پایان سال ۹۷ در قالب جدول فشرده ای ارائه گردیده است. این وزارتخانه در مکاتبه هفتم آذر ۹۶ هفتاد صفحه زیراکس سوابق عملکردهای انجام شده در چارچوب ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی، حقوق شهروندی و تکریم ارباب رجوع که به سالهای ۹۳ به بعد مربوط می‌شود را نیز منعکس کرده است. ضمناً معاون امور حقوقی و مجلس وزارت نفت به عنوان دستیار وزیر نفت در امور حقوق شهروندی معرفی گردیده است.

۲- وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات: در گزارش ۳۱ صفحه‌ای که در قالب جدول تنظیم شده است اقدامات بخشهای مختلف وزارتخانه و شرکت‌ها و سازمان‌های مهم تابعه در راستای ارتقای حقوق مردم اعلام شده است. بازه زمانی موارد انجام شده دقیق مشخص نیست و موارد متعددی از آنچه در جداول اعلام شده تکراری می‌باشد. در یک صفحه و نیم، اهم برنامه‌های آتی در ۱۱ بند اعلام شده که عمدتاً هدف‌گذاری‌های کلی برای دستیابی به وضعیت مطلوب انجام وظایف قانونی است. آن گونه که از مکاتبه ارسالی بر می‌آید شخص حقیقی که سمت دیگری در وزارتخانه نداشته به عنوان دستیار وزیر در امور حقوق شهروندی معرفی گردیده است. ضمناً این وزارتخانه در پاسخ به ابلاغیه دفتر رئیس جمهور در مورد چگونگی اجرای توصیه‌های ریاست محترم جمهوری در همایش ملی حقوق شهروندی در آذر ماه ۱۳۹۶، در فروردین ۱۳۹۷ گزارش ۶ صفحه‌ای در قالب جدول اقدامات انجام شده برای رعایت حقوق شهروندی منعکس کرده است که به نسبت گزارش اعلامی قبلی، شکل منقح‌تری از تلاش‌های وزارتخانه تا پایان سال ۱۳۹۶ را ارائه می‌کند. وزارت مزبور یکی از سه وزارتخانه‌ای است که بعد از ارسال پیش‌نویس ارزیابی حاضر در اردیبهشت ۱۳۹۷ برای همه دستگاهها جهت نظر خواهی قبل از ارائه متن نهایی به رییس جمهور، طی نامه‌ای در ۳۱ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷ در دو صفحه ۴ مورد پیشنهاد برای ارتقای حقوق شهروندی در کشور ارائه کرده است.

۳- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری: در یک مورد گزارش ۲۸ صفحه‌ای ارائه شده که پیرینت پاورپوینت تهیه شده معاون حقوقی وقت وزارتخانه در جهت معرفی حقوق مندرج در منشور حقوق شهروندی مرتبط با وظایف وزارت علوم است. این توضیحات ظاهراً در زمستان سال ۹۵ در شورای معاونین وزارتخانه ارائه گردیده است. در گزارشی دیگر ۷ صفحه با عنوان «توجه به منشور حقوق شهروندی در سومین برنامه راهبردی دانشگاه تهران» ارائه شده، در متن دیگری ضمن ۳ صفحه پیشنهادات دانشگاه اصفهان در مورد منشور حقوق شهروندی منعکس شده و در متن ۵۴ صفحه‌ای که به صورت جدول تنظیم گردیده گزارش فعالیت تا پایان سال ۹۵ برخی حوزه‌های ستادی وزارتخانه و تعداد محدودی از دانشگاه‌های کشور (دانشگاه صنعتی اراک، دانشگاه آیت الله بروجردی، دانشگاه پیام نور، دانشگاه‌های گیلان، الزهراء، زابل، فردوسی مشهد، دامغان، سمنان، لرستان، صنعتی بیرجند) و پژوهشگاه زلزله شناسی منعکس گردیده که در مواردی به حقوق شهروندی مربوط و در مواردی امور جاری واحدهای مذکور بوده است که از سوی هر یک از آنها اعلام شده است. نهایتاً در دو و نیم صفحه فاکس ارسالی در آذر ۹۶ نه محور کلی به عنوان مهمترین فعالیت‌های انجام شده وزارتخانه در اجرای منشور حقوق شهروندی منعکس شده است که برخی موارد اعلامی به فعالیت‌های سالهای از ۹۲ بعد مربوط می‌شود. از مکاتبه‌های ارسالی بر می‌آید که مدیر کل دفتر بازرسی وزارتخانه به عنوان هماهنگ کننده امور حقوق شهروندی در وزارت علوم تعیین شده است. در آخرین روز دیماه ۱۳۹۶ دستیار وزیر علوم در امور حقوق شهروندی تصویر نامه‌ای را منعکس کرده است که از روسای دانشگاهها، پژوهشگاهها و موسسات آموزشی و پژوهشی سراسر کشور خواسته شده نمایندگان خود را برای پیگیری موضوع معرفی کنند.

۴- وزارت امور اقتصادی و دارایی: گزارش ۱۳ صفحه‌ای ارائه شده این وزارتخانه در آذر ۹۶ حاوی فهرستی از فعالیتهاست که در انطباق با برخی مواد منشور حقوق شهروندی صورت پذیرفته، اگرچه بازه زمانی انجام آن مشخص نیست و برخی موارد تاکیدات و هدف گذاری‌های کلی می‌باشند و مواردی از عملکردهای سالهای ۱۳۹۲ به بعد واحدها و سازمان‌های تابعه وزارتخانه شامل معاونت امور بانکی و بیمه، سازمان امور مالیاتی کشور، سازمان گمرک، سازمان بورس و اوراق بهادار، سازمان خصوصی سازی، سازمان سرمایه گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، سازمان حسابرسی، شرکت سرمایه گذاری خارجی ایران و بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران را نیز در بر می‌گیرند. وزارت یاد شده در نامه دیگری در دیماه ۱۳۹۶ اعلام داشته که در اجرای منشور حقوق شهروندی و بخشنامه تعامل

دولت و مجلس شورای اسلامی برنامه‌ریزی لازم برای جلسات مشترک سازمان‌های تابعه وزارتخانه در استان‌ها با نمایندگان مجلس و با بخش خصوصی را انجام داده و در روند اجرا قرار گرفته است. وزارت اقتصاد در آخرین روز اردیبهشت ۱۳۹۷ در پاسخ به ابلاغیه دفتر رئیس جمهور راجع به نحوه اجرای توصیه‌های ریاست جمهوری در اجلاس ملی حقوق شهروندی در آذر ۱۳۹۶، گزارشی را در قالب جدول طی ۱۴ صفحه منعکس کرده که تکرار گزارش قبلی در مورد فعالیت‌های برخی از بانک‌ها و سازمان‌های تابعه وزارتخانه است. در مکاتبه‌های انجام شده، ساز و کار هماهنگ کننده در امور حقوق شهروندی در این وزارتخانه معرفی نشده است.

۵- وزارت راه و شهرسازی: در دو مکاتبه جداگانه طی آذر و دیماه ۱۳۹۶ در ۸ صفحه به صورت جدولی رئوس فعالیت‌های انجام شده و محورهای کلی برنامه‌های آتی اعلام شده است که عمدتاً یا بازه زمانی انجام آنها مشخص نیست یا هدف‌گذاری کلی است و جزئیات آن به پورتال وزارتخانه ارجاع گردیده است و در مواردی فعالیت‌های انجام شده حائز اهمیت، فاقد آمار مشخص هستند. در مکاتبه انجام شده، مدیر کل دفتر مدیریت عملکرد و حقوق شهروندان وزارتخانه به عنوان دستیار وزیر در امور حقوق شهروندی معرفی شده است.

۶- وزارت جهاد کشاورزی: طی دو گزارش در آبان و آذر ۹۶ به ترتیب در یک صفحه و نیم مروری بر رئوس اقدامات انجام شده مربوط به حقوق شهروندی انجام شده و در ۵ صفحه معرفی اهداف و برنامه‌های اجرایی این وزارتخانه برای سالهای ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ صورت پذیرفته است. مطالبی که به عنوان گزارش فعالیت منعکس شده عمدتاً کلی و بدون ذکر بازه زمانی انجام و آمار و قلمرو اجرا و واحد مجری در وزارتخانه است. در دو مکاتبه جداگانه دیگر در آذر و اسفند ۱۳۹۶ طی چند سطر اعلام شده که وزارت یاد شده نسبت به تعیین زمان ملاقات عمومی مدیران وزارت در کلیه سطوح اقدام کرده است. همچنین رونوشت مکاتبه ارسالی به سازمان اداری و استخدامی کشور مبنی بر برگزاری دوره آموزشی منشور حقوق شهروندی و حقوق شهروندی در نظام اداری به دستیار ویژه رییس جمهور در امور حقوق شهروندی نیز اعلام گردیده است. در مکاتبه‌های دریافتی از وزارت یاد شده اعلام گردیده که رییس مرکز نوسازی و تحول اداری وزارتخانه به عنوان دستیار وزیر در امور حقوق شهروندی معرفی شده است. به فاصله چند ماه از این مکاتبه، در آخرین مراحل نهایی‌سازی گزارش حاضر به نقل از رسانه‌ها اطلاع حاصل شد که فرد دیگری از سوی وزیر به عنوان دستیار در امور حقوق شهروندی تعیین شده است.

۷- وزارت دادگستری: در آذر ۹۶ گزارشی در ۴ صفحه فعالیت‌های این وزارتخانه را منعکس کرده که بعضاً فاقد بازه زمانی مشخص اجرا یا آمار و تعداد مورد نیاز در فعالیت‌های انجام شده است و برخی از فعالیت‌های مذکور نیز به قبل از سال ۹۵ و زمان اصلاح ساختار وزارت دادگستری در نیمه اول سال ۹۴ مربوط می‌شود. در بهمن ۹۶ گزارش ۳ صفحه‌ای به ضمیمه مطالعه‌ای در مورد نقش سازمان تعزیرات حکومتی در احیای حقوق شهروندی با تمرکز بر صنف آرایشگاه‌های زنانه (۲۹ صفحه) از سوی مشاور رئیس سازمان تعزیرات در امور زنان و خانواده ارائه شده که یک حیطه مشخص از فعالیت سازمان تعزیرات به عنوان سازمان مهم تابعه وزارت دادگستری را منعکس کرده است. فعالیت‌های اعلامی در گزارش اخیر نیز محدود به بازه زمانی یکساله نبوده، بلکه سنوات قبل را نیز در بر می‌گیرد. در مورخ ۹۷/۱/۲۰ حین تدوین نهایی ارزیابی حاضر، وزارت دادگستری گزارش ۶ صفحه‌ای حاوی اقدامات سازمان تعزیرات حکومتی برای رعایت حقوق شهروندی در سال ۱۳۹۶ را منعکس کرده است که حاوی نکات قابل توجهی است. آن گونه که از مکاتبات دریافتی بر می‌آید معاون حقوق بشر و امور بین‌الملل وزارت دادگستری به عنوان هماهنگ کننده امور حقوق شهروندی در این وزارتخانه تعیین شده است.

۸- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی: در گزارش ۹ صفحه‌ای که به صورت جدول تنظیم شده است رئیس اقدامات وزارتخانه بدون تفکیک و ذکر واحدهای مجری هر مورد ارائه شده است. موارد اعلامی بعضاً فاقد بازه زمانی مشخص می‌باشند یا آمارهای مورد نیاز ذکر نگردیده و مواردی نیز به فعالیت‌های انجام شده از ابتدای دولت یازدهم تاکنون مربوط می‌شوند. برابر مکاتبات دریافتی، ساز و کار هماهنگ کننده امور حقوق شهروندی در وزارتخانه مشاور وزیر و رئیس مرکز ارتباطات و اطلاع رسانی وزارتخانه تعیین شده است.

۹- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: در دو مکاتبه جداگانه در آذر و دی ماه ۱۳۹۶، سخنرانی وزیر در همایش سالیانه منشور حقوق شهروندی در یک صفحه و سه سطر و گزارش اقدامات شاخص وزارتخانه و چالش‌ها و موانع تحقق حقوق شهروندی و برنامه‌ها در ۳ صفحه و نیم ارائه گردیده است. فعالیت‌های اعلامی بعضاً به قبل از سال ۱۳۹۵ نیز مربوط می‌شوند و آمار دقیق برخی فعالیت‌های اعلامی نیز مشخص نشده است. برابر مکاتبات منعکس شده، معاون توسعه مدیریت و منابع وزارتخانه به عنوان دستیار وزیر در امور حقوق شهروندی معرفی شده و ایشان نیز در زمینه ایجاد دبیرخانه حقوق شهروندی در معاونت

مزبور با مشارکت نماینده همه معاونتها و ادارات کل استان‌ها مکاتبه درون سازمانی داشته که تصویر آنرا منعکس کرده‌اند.

۱۰- **وزارت امور خارجه:** در گزارش ۶ صفحه‌ای ارائه شده در آذر ۹۶ عملکرد این وزارتخانه در قبال ۴ ماده منشور حقوق شهروندی ارائه و در هر مورد به برخی چالش‌ها و موانع موجود و چند مورد برنامه برای فعالیت‌های آتی اشاره شده است. بخش قابل توجهی از گزارش مزبور به بیان مستندات قانونی و وظایف وزارت امور خارجه در قبال موارد چهارگانه برگرفته از منشور حقوق شهروندی اختصاص یافته و برخی از فعالیت‌های اعلامی نیز با تعابیر کلی و بدون ذکر بازه زمانی انجام آنها ارائه شده است. برابر مکاتبات موجود، ساز و کار هماهنگ کننده امور حقوق شهروندی در وزارتخانه تا زمان تدوین گزارش مشخص نشده، اگرچه گزارش دهنده فعالیت‌ها معاونت کنسولی وزارت خارجه بوده است.

۱۱- **وزارت صنعت، معدن و تجارت:** گزارش این وزارتخانه در دیماه ۹۶ در دو نامه جداگانه دو صفحه‌ای و چهار صفحه‌ای منعکس شده است. در گزارش‌های اعلامی علاوه بر بیان محورهایی از فعالیت‌ها برای رعایت حقوق شهروندی، پیشنهادات کلی نیز ارائه گردیده است. برخی از فعالیت‌های اعلامی بدون ذکر بازه زمانی انجام آنها و با تعابیر کلی ارائه شده است. از حیث ساز و کار هماهنگی و پیگیری امور حقوق شهروندی در وزارت صنعت، برابر گزارش اعلامی به دو شکل عمل شده است: یکی ایجاد شورایی در ستاد وزارتخانه با حضور نمایندگان واحدهای مختلف و با ریاست معاونت توسعه مدیریت و منابع و دبیری مدیرکل دفتر مدیریت عملکرد وزارتخانه و وجه دیگر معرفی مشاور وزیر و مدیرکل دفتر بازرسی، ارزیابی عملکرد و پاسخگویی به شکایات به عنوان دستیار وزیر در امور حقوق شهروندی. ضمناً وزارت مزبور در هشتم اردیبهشت ۱۳۹۷ پس از نهایی‌سازی پیش‌نویس ارزیابی حاضر، رونوشت مکاتبه و گزارش ۹ صفحه‌ای که به سازمان اداری و استخدامی در مورد عملکرد مربوط به تصویب‌نامه حقوق شهروندی در نظام اداری منعکس کرده را به دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی نیز اعلام داشته است.

۱۲- **وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی:** در دیماه ۱۳۹۶ گزارش وزارت بهداشت در ۱۴ صفحه به صورت جداول حاوی دو بخش مربوط به عملکرد معاونت‌ها و ادارات ستادی وزارت و عملکردهای دانشگاه‌های علوم پزشکی در جهت ارتقای حقوق شهروندی ارائه شده است. طیف گسترده‌ای از اقدامات ناظر بر مواد راجع به حق سلامت شهروندان در گزارش ارائه شده، بی آنکه بازه زمانی اجرای

خیلی از موارد مشخص باشد. برخی موارد تصریح شده که مربوط به سالهای قبل از ۹۱ تاکنون است. در مواردی آمار و تعداد اقدامات و خدمات مهم اعلامی، مشخص نشده است که همین امر موجب می‌شود گستره تلاش‌ها و فعالیت‌ها به خوبی معرفی نگردد. ساز و کار هماهنگی امور حقوق شهروندی در وزارتخانه معاون حقوقی و امور مجلس وزارت بهداشت تعیین شده و ایشان فعالیت‌ها را نیز منعکس کرده‌اند. وزارت مزبور در ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۷ بعد از انعکاس پیش‌نویس ارزیابی حاضر به همه دستگاه‌ها جهت اعلام نظر، مجدداً گزارش فعالیت دانشگاه‌های علوم پزشکی سراسر کشور از منظر حقوق شهروندی را در ۳۲ صفحه و گزارش فعالیت حوزه ستادی وزارتخانه را در ۲۴ صفحه به صورت جداول حاوی اقدامات انجام شده، چالش‌ها و موانع و راه‌حل‌های پیشنهادی ارائه کرده است که مانند گزارش قبلی بازه زمانی انجام فعالیت‌ها روشن نیست و برخی موارد به سالهای قبل، به ویژه از ابتدای دولت یازدهم تا زمان ارائه گزارش مربوط می‌شود.

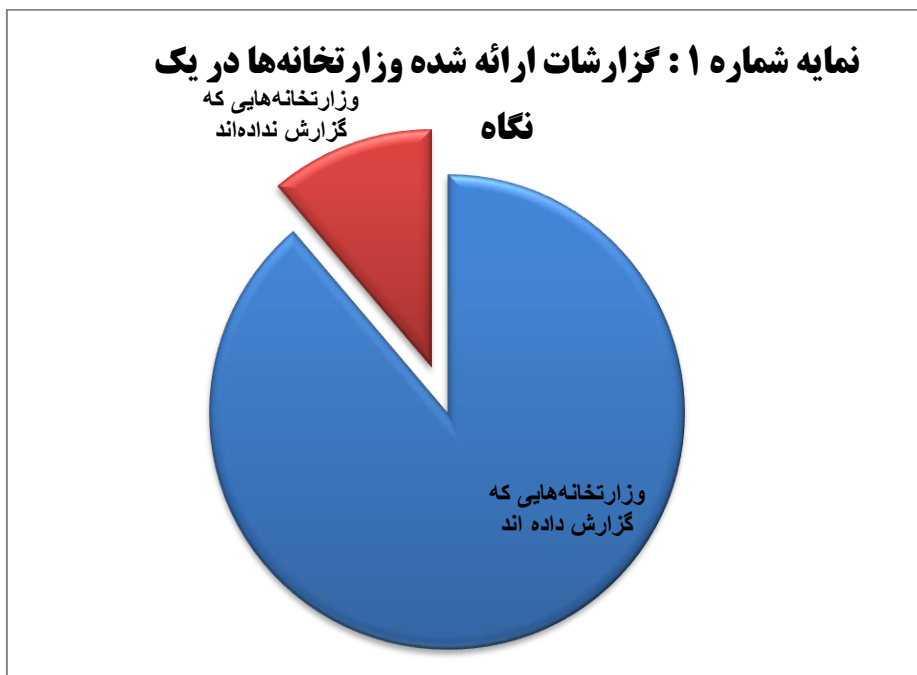
۱۳- **وزارت آموزش و پرورش:** در آذر ماه ۱۳۹۶ دو گزارش جداگانه مشتمل بر سه صفحه و نیم توضیح گزیده فعالیت‌ها و ۳۰ صفحه ارائه رئوس عملکردها، چالش‌ها و موانع، برنامه‌های آتی و راه‌حل‌های پیشنهادی در قالب جداول مشخص تنظیم و ارائه گردیده است. از جمله نکات قابل توجه در گزارش مفصل ارائه شده آن است که بازه زمانی موارد متعددی از فعالیت‌ها دقیقاً روشن نیست یا در موارد مهمی آمار میزان خدمات ارائه شده، مشخص نگردیده و بعضی موارد نیز به فعالیت‌هایی مربوط می‌شود که بنا به تصریح در متن، به سالهای قبل از ۹۵ برمی‌گردد. در این وزارتخانه مشاور وزیر به عنوان هماهنگ کننده امور حقوق شهروندی تعیین شده است. وزارت مزبور یکی از سه وزارتخانه‌ای است که بعد از ارسال پیش‌نویس ارزیابی حاضر در اردیبهشت ۱۳۹۷ برای همه دستگاه‌ها جهت نظر خواهی قبل از ارائه متن نهایی به رییس جمهور، طی نامه‌ای در یکم خرداد ماه ۱۳۹۷ در دو صفحه چند مورد پیشنهاد برای ارتقای حقوق شهروندی در کشور ارائه کرده است.

۱۴- **وزارت ورزش و امور جوانان:** گزارش وزارتخانه در آذرماه ۹۶ طی ۳۸ صفحه که به صورت جداول جداگانه تنظیم شده با تفکیک اقدامات انجام شده، چالش‌ها و موانع، برنامه‌های آتی و راه‌حل‌های پیشنهادی حول ۵ محور موضوعی زنان، توسعه ورزش همگانی و روستائی، توسعه فرهنگی و آموزش جوانان، محیط زیست و توسعه پایدار و رفاه و تامین اجتماعی ارائه گردیده است. بازه زمانی بسیاری از موارد اعلامی اقدامات انجام شده یا برنامه‌های آتی مشخص نشده است. در موارد مهمی از فعالیت‌های انجام شده قلمرو اجرای فعالیت و آمار تعداد بهره‌مندان از خدمات مزبور بیان نگردیده که

این امر موجب می‌شود تلاشها به خوبی معرفی نشوند. برخی از موارد فعالیت‌ها با تعبیر کلی منعکس شده که سنجش دقیق کم و کیف آنها با مشکل مواجه می‌شود. از حیث ساز و کار هماهنگی امور حقوق شهروندی در وزارتخانه فوق، معاون فرهنگی و ورزشی عهده‌دار این امر شده است.

۱۵- وزارت نیرو: گزارش‌های اعلامی وزارتخانه مزبور از اسفند ۱۳۹۵ تا آذر ۱۳۹۶ به ترتیب حاوی برنامه تفصیلی حقوق شهروندی وزارت نیرو (۳۸ صفحه)، چالش‌های حقوق شهروندی مرتبط با وظایف قانونی وزارت نیرو (۱۰ صفحه به صورت جدول) و اولویت‌بندی چالش‌های حقوق شهروندی در وزارت نیرو (۵ صفحه به صورت جدول) بوده و در این مکاتبه‌ها تاکید شده که به زودی برنامه عملیاتی یک ساله و چهار ساله این وزارتخانه برای ارتقای حقوق شهروندی با طی فرآیند مشورتی از سراسر کشور و نظرسنجی از اعضای شوراهای اسلامی شهر و روستا تدوین خواهد شد. آنچه مشخص است گزارش‌های تنظیم شده مجموعه فعالیت‌هایی است که از زمستان ۱۳۹۵ تا زمان آخرین گزارش انجام پذیرفته و تلاشهای مختلفی معمول شده که مشکلات مردم در قبال هر یک از حقوق شهروندی مرتبط با وزارت نیرو به دقت شناسایی و سپس براساس دو عامل «اهمیت» و «سهولت رفع چالش‌ها» اولویت‌بندی صورت گیرد و در مرحله بعد برنامه‌های اقدام در جهت رفع مشکلات عینی موجود مردم تدوین و اجرایی شود. ساز و کار هماهنگ کننده امور حقوق شهروندی در وزارت نیرو در مکاتبات موجود مشخص نیست. گزارش‌های اعلامی را در موردی معاون نیروی انسانی و در مورد دیگر قائم مقام وزیر منعکس کرده اند. وزارت مزبور یکی از سه وزارتخانه‌ای است که بعد از ارسال پیش‌نویس ارزیابی حاضر در اردیبهشت ۱۳۹۷ برای همه دستگاهها جهت نظر خواهی قبل از ارائه متن نهایی به رئیس جمهور، طی نامه‌ای در یکم خرداد ماه ۱۳۹۷ آخرین روندهای تا پایان سال ۱۳۹۶ تلاش‌های قبلا اعلام شده را منعکس کرده است، از جمله اینکه عناوین چالش‌های فراروی وزارت نیرو در حوزه رعایت حقوق شهروندی در شورای راهبردی توسعه مدیریت وزارت نیز مطرح و تصویب شده است و موارد به معاونین ذیربط ابلاغ و مجریان تام‌الاختیار جهت تدوین برنامه عملیاتی و راهکاری رفع چالش‌های مشخص تعیین گردیده است. این وزارتخانه در مکاتبه مزبور هم چنین فعالیت‌های صورت گرفته در اجرای مصوبه حقوق شهروندی در نظام اداری و آخرین روند نظر خواهی از شوراهای اسلامی شهر و روستای سراسر کشور برای تدوین برنامه عملیاتی خود برای ارتقای حقوق شهروندی را بازتاب داده است.

۱۶- وزارت کشور: گزارش وزارت مزبور در ۲۰ صفحه و در خصوص ۲۰ ماده از مفاد منشور حقوق شهروندی در آذر ۱۳۹۶ ارائه شده است. ترتیب تنظیم گزارش به این نحو است که ابتدا ماده مربوطه منشور حقوق شهروندی ذکر شده آنگاه، ذیل آن اقدامات صورت گرفته در مجموعه وزارت کشور در قالب بندهای مختلف به ترتیب، توضیح داده شده است. از جمله نکات قابل توجه در گزارش فعالیت‌های اعلامی آن است که خیلی از موارد محدود به بازه زمانی یکساله گذشته نمی‌باشد، بلکه عمدتاً به فعالیت‌های انجام شده از ۴ سال قبل تا زمان تدوین گزارش مربوط می‌شوند. بازه زمانی انجام برخی موارد نیز مشخص نیست یا فعالیت‌ها با تعابیر کلی معرفی شده که کم و کیف دقیق آنها قابل ارزیابی نیست و همین امر موجب می‌شود که تلاشها به خوبی معرفی نشوند. در مکاتبات صورت گرفته، ساز و کار هماهنگ کننده امور حقوق شهروندی در وزارت کشور مشخص نشده است، اگرچه ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندان در وزارت کشور که زیر مجموعه معاونت اجتماعی سابق و سازمان امور اجتماعی فعلی می‌باشد همانند گذشته فعالیت‌های کشوری خود را ادامه داده است. البته در ساختار اداری ستاد مزبور برابر چارت ابلاغی واحدهای سازمان امور اجتماعی، تغییراتی ایجاد گردیده و در قالب یک کارگروه یا اداره با عنوان سرمایه اجتماعی و صیانت از حقوق شهروندی تعریف شده که گویا مسئولان وزارت کشور در تلاشند تا ظرفیت‌های قبلی را به شکل موثرتری در ساختار اداری سازمان امور اجتماعی حفظ کنند.



ب) معاونت‌ها و سازمان‌های تابعه ریاست جمهوری و دفتر هیئت دولت

از مجموعه معاونت‌ها و سازمان‌ها و شوراهای و نهادهای مهم تابعه ریاست جمهوری، از موارد زیر که هر یک علی‌القاعده در تحقق بخشی از حقوق مصرح در منشور حقوق شهروندی می‌توانند موثر باشند گزارشی دریافت نشده است:

- معاونت امور مجلس ریاست جمهوری

- سازمان برنامه و بودجه کشور

- دفتر هیئت دولت (گزارش دفتر هیئت دولت چون فرآیند تلاشهای مربوط به کمیسیون‌های تخصصی دولت و مصوبات خود دولت را منعکس می‌کند از اهمیت زیادی برخوردار است)

- هیئت عالی گزینش

- شورای رقابت

- سازمان ملی استاندارد ایران

- فرهنگستان‌های چهارگانه علوم، زبان و ادب فارسی، هنر، علوم پزشکی

- ستاد مبارزه با مواد مخدر (البته در گزارش وزیر کشور به عنوان فعالیت‌های این وزارتخانه اشاره‌ای شده، اما چون ستاد مذکور نهادی با حضور نمایندگان دستگاههای مختلف از سه قوه است و دبیر آن توسط رئیس جمهور تعیین می‌شود، ضرورت دارد گزارش مستقل ارائه گردد).

- سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی (اگرچه به موجب اساسنامه مستقل این نهاد، سازمان از حیث اداری وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌باشد، اما ساختار اداری ویژه‌ای دارد و اعضای شورای عالی آن توسط مقام رهبری و رئیس سازمان نیز پس از موافقت ایشان تعیین می‌شوند و کلیه امور فرهنگی در خارج کشور را این نهاد در هماهنگی با سیاست خارجی انجام می‌دهد، فلذا ضرورت دارد گزارش مستقل ارائه گردد)

- سازمان هلال احمر جمهوری اسلامی ایران (اگرچه برابر مقررات کشور، سازمان عمومی غیر دولتی است، اما رئیس آن با حکم رئیس جمهور تعیین می‌شود و در انجام وظایف خود ارتباط تنگاتنگی با

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و بخش‌های دیگر دولت دارد. همین ساختار اداری و گستره و نوع فعالیت که عمدتاً بشردوستانه است ایجاب می‌کند که گزارش مستقلی دریافت شود)

- بنیاد ایران شناسی (نهادی که رئیس آن توسط رئیس جمهور تعیین می‌شود و گستره مأموریت‌های آن در حیطه حقوق فرهنگی ایرانیان حائز اهمیت است)

اما ۱۶ مورد از معاونت‌ها و سازمان‌ها و واحدهای تابعه ریاست جمهوری به همراه سازمان صدا و سیما که رئیس آن عضو دولت می‌باشد گزارش ارائه کرده‌اند که توصیف فشرده آنها به شرح زیر می‌باشد:

۱- سازمان اداری و استخدامی کشور: برابر گزارش اعلامی دیماه ۹۶ که در پنج صفحه ارائه گردیده و به ضمیمه آن تصویر چند ابلاغیه سازمان خطاب به دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده پنج قانون مدیریت خدمات کشوری، شامل دستورالعمل میز خدمت، توافق‌نامه توسعه مشارکت سازمان‌های مردم نهاد در تامین حقوق شهروندان در نظام اداری ارسال شده، رئوس فعالیت‌های انجام شده سازمان اداری و استخدامی کشور برای تصویب حقوق شهروندی در نظام اداری (مصوب شورای عالی اداری و ابلاغی شده ۲۸ اسفند ۱۳۹۵) و اقدامات متعاقب آن در طول سال ۱۳۹۶ برای اجرای هر چه بهتر سند یاد شده و ارائه آموزش‌های لازم مفاد آن در نظام اداری و برخی تلاش‌های دیگر مرتبط با عدالت استخدامی و مقابله با فساد در نظام اداری و توسعه دولت الکترونیک با تعابیر کلی معرفی شده است. عمده موارد اعلامی در بازه زمانی یکساله گذشته می‌باشد و چون سازمان اداری و استخدامی کشور متولی اجرای سند خاص رعایت حقوق شهروندی در نظام اداری است تمرکز عمده را بر تحقق مفاد سند یاد شده داشته است. در خصوص چالش‌ها و موانع و برنامه‌ها و راهکارهای پیشنهادی جهت اجرای حقوق شهروندان مرتبط با سازمان یاد شده مطلبی منعکس نشده است. گزارش توسط معاون رئیس جمهور و رئیس سازمان اداری و استخدامی کشور ارسال شده، در عین حال در مکاتبه جداگانه‌ای که توسط معاون حقوقی سازمان صورت گرفته رئیس امور سلامت اداری و صیانت از حقوق مردم به عنوان دستیار در امور حقوق شهروندی رئیس این سازمان معرفی شده است. ضمناً این سازمان در دو مکاتبه جداگانه در ۱۹ و ۲۰ اسفند ۱۳۹۶ رونوشت ابلاغیه خود به همه دستگاه‌ها برای ارائه گزارش نحوه اجرای مصوبه حقوق شهروندی در نظام اداری و همچنین سه متن ترجمه و گردآوری در زمینه حقوق شهروندی با عنوان مشارکت شهروندان و پاسخگویی، کارت‌های گزارش شهروندی و فرآیند کارت

امتیازی شهروندی که حاوی مطالبی راجع به تجربیات برخی از کشورهای دیگر می باشد را منعکس کرده است.

۲- **معاونت رئیس جمهور در امور زنان و خانواده:** برابر گزارش اعلامی آذر و دیماه ۱۳۹۶ رئیس مهم ترین فعالیت‌های معاونت برای اجرای مواد ذیربط منشور حقوق شهروندی از دیماه ۹۵ تا آذر ۹۶ در چهار صفحه منعکس شده است. برخی از موارد اعلامی فعالیت‌هایی هستند که با همکاری نهادهای دیگر حاکمیتی یا غیردولتی انجام پذیرفته است و مواردی نیز اقداماتی بوده‌اند که سابقه فعالیت و تلاش در آن زمینه به قبل از یکساله گذشته نیز مربوط می‌شوند و هنوز روند فعالیت تا رسیدن به نتیجه نهایی ادامه دارد. در مورد چالش‌ها و موانع و برنامه‌های آتی مطالبی در گزارش ارائه شده موجود نیست. گزارش توسط معاون رئیس جمهور در امور زنان و خانواده منعکس و در مکاتبه مزبور در خصوص سازوکار هماهنگی امور حقوق شهروندی در معاونت مطالبی اعلام نشده است. البته در مراحل نهایی سازی گزارش حاضر اطلاع حاصل شد که معاونت امور زنان و خانواده یکی از وکلای دادگستری و عضو شورای فقهی - حقوقی معاونت را به عنوان دستیار حقوق شهروندی خود تعیین کرده است.

۳- **سازمان حفاظت از محیط زیست:** در آذر ۱۳۹۶ دو گزارش ارائه شده است؛ حاوی رئیس فعالیت‌های انجام شده در حوزه محیط زیست انسانی، محیط زیست دریائی، محیط زیست طبیعی و تنوع زیستی (در ۴ صفحه) و گزارش تحلیل انطباقی سیاست‌های کلی نظام در حوزه محیط زیست و عملکرد آن با منشور حقوق شهروندی که در قالب جداول ۱۲ صفحه‌ای تنظیم گردیده است. بازه زمانی انجام برخی موارد اعلامی مشخص نیست و مواردی نیز به سالهای قبل از ۹۶ مربوط می‌شوند که همچنان ادامه یافته‌اند. در مورد چالش‌ها و موانع و راهکارها و برنامه‌های آتی برای رعایت حقوق شهروندی در حیطه وظایف سازمان مطالبی منعکس نشده است. مکاتبه توسط معاون رئیس جمهور و رئیس سازمان انجام شده و در خصوص سازوکار هماهنگی امور حقوق شهروندی در این سازمان اعلام نظر نشده است. ضمناً این سازمان در آخرین مراحل نهایی سازی ارزیابی حاضر، طی رونوشت مکاتبه ۱۳۹۷/۲/۲ گزارش دو صفحه‌ای که به سازمان اداری و استخدامی کشور برای اجرای مصوبه حقوق شهروندی در نظام اداری ارائه کرده بود را به دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی نیز اعلام نمود.

۴- **معاونت حقوقی رئیس جمهور:** برابر دو گزارش اعلامی در آذر ماه ۱۳۹۶ که مجموعاً در ۵ صفحه ارائه شده است رئیس عناوین فعالیت‌های انجام شده، شامل تهیه فهرست تکالیف مشترک و اختصاصی دستگاههای اجرایی منطبق با منشور حقوق شهروندی، تدوین لوایح مرتبط با حقوق شهروندی،

طرح‌های پژوهشی، برنامه‌های آموزشی، و تهیه گزارش‌های تحلیلی مرتبط با حقوق شهروندی اعلام گردیده است. همچنین ۴ عنوان کلی به عنوان برنامه آینده معاونت در زمینه حقوق شهروندی معرفی شده است. در مورد چالش‌ها و موانع انجام وظایف در زمینه حقوق شهروندی و راهکارهای ذیربط مطالبی منعکس نشده است. گزارش توسط معاون حقوقی رئیس جمهور ارسال گردیده و مطالبی در مورد ساز و کار هماهنگی امور حقوق شهروندی در این معاونت بیان نشده است.

۵- **بنیاد شهید و امور ایثارگران:** برابر گزارش اعلامی آذر ۱۳۹۶ که در ۳۶ صفحه به صورت جداول مختلف ارائه شده است عملکردهای متنوع بنیاد برای رعایت حقوق شهروندان طی سال ۱۳۹۵ و شش ماهه اول ۱۳۹۶ معرفی شده است. آن گونه که در عنوان گزارش ارسالی تصریح شده موارد اعلامی عملکرد ستاد صیانت حقوق شهروندی و حجاب و عفاف بنیاد شهید است. ستاد مزبور، از جمله سازوکارهایی است که از گذشته در بسیاری از دستگاه‌های اجرایی شکل گرفته است. از ۳۶ صفحه گزارش ارسالی ۶ صفحه آخر که به عملکرد شش ماهه اول سال ۱۳۹۶ مربوط می‌شود با ذکر موادی از منشور حقوق شهروندی در ابتدا و سپس بیان عملکردهای مربوطه در بنیاد شهید تنظیم شده که ارتباط دقیق‌تری با موضوع مورد بررسی پیدا می‌کند. در انتها نیز طی ۸ بند در نیم صفحه موانع و چالش‌ها و سپس در نیم صفحه راهکارهای کلی برای بهبود رعایت حقوق شهروندان ارائه گردیده است. از جهت ساز و کار هماهنگی امور حقوق شهروندی در بنیاد مطالبی در گزارش ارسالی منعکس نشده است. گزارش را معاون حقوقی و امور مجلس بنیاد ارسال داشته است. از مفاد مطالب اعلامی بر می‌آید که همان ستاد صیانت از قبل ایجاد شده در بنیاد، همچنان متولی اصلی پیگیری ابعاد حقوق شهروندی در این نهاد است. البته در مکاتبات دیگر معاون فرهنگی و آموزشی بنیاد به عنوان نماینده تعاملات مربوط به امور حقوق شهروندی معرفی شده است.

۶- **سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران:** دو گزارش واصله از صدا و سیما در آذر ۹۶ یکی در ۱۲ صفحه متضمن معرفی عملکرد حوزه‌های برنامه ساز سازمان با موضوع آموزش همگانی حقوق شهروندی در سال ۱۳۹۵ و دیگری در ۲ صفحه حاوی جدول ساعات تولید سیما و صدای مراکز استان‌های سراسر کشور با موضوع حقوق شهروندی در ۹ ماهه سال ۱۳۹۶ می‌باشد. در گزارش سال ۹۵ عناوین برنامه‌ها نیز ذکر شده که امکان ارزیابی ارتباط یا عدم ارتباط آنها با حقوق شهروندی را به طور نسبی فراهم می‌سازد، اما در گزارش سال ۹۶ هیچ عنوان برنامه‌ای ذکر نشده و فقط جلوی نام هر استان تعدادی ساعت به عنوان مدت موضوع خاص اعلام گردیده که طبیعتاً ابعاد فعالیت‌ها و هر گونه ارزیابی

آنها را منتفی می‌سازد. در مکاتبات صدا و سیما هیچ مطلبی در خصوص ساز و کار هماهنگی این مجموعه در زمینه امور حقوق شهروندی اعلام نشده است.

۷- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری: در گزارش اعلامی آذر ماه ۹۶ که در ۲ صفحه و نیم تنظیم شده به صورت فشرده عملکرد سازمان برای ارتقای حقوق شهروندی، از جمله در زمینه ماده ۹۸ منشور حقوق شهروندی معرفی شده است. برخی موارد اعلامی با تعابیر کلی و بدون ذکر بازه زمانی اجرای آنها اعلام شده که به خوبی ابعاد تلاشها را منعکس نمی‌کند و ارزیابی کم و کیف آنها براحتی مقدور نیست. در خصوص چالش‌ها و موانع رعایت حقوق شهروندی در سازمان مزبور و برنامه‌ها و راهکارهای آتی مطلبی منعکس نشده است. گزارش ارسالی توسط معاون امور مجلس، حقوقی و استانهای سازمان ارائه شده و در خصوص ساز و کار هماهنگی امور اجرای حقوق شهروندی در سازمان مطلبی بیان نشده است.

۸- سازمان انرژی اتمی: برابر گزارش اعلامی آذر ماه ۹۶ که در هشت صفحه به صورت جداول مشخص تنظیم و ارائه شده با محور قرار دادن تکالیف سازمان در قبال برخی مواد منشور حقوق شهروندی فهرستی از فعالیت‌های انجام شده، برنامه‌های آتی، چالش‌ها و موانع و پیشنهادات و راه‌حل‌ها بیان گردیده است. بازه زمانی اجرای برخی از فعالیت‌های انجام شده مشخص نیست یا مربوط به قبل از یکساله گذشته می‌باشد یا با تعابیر خیلی کلی معرفی شده که ارزیابی دقیق ابعاد تلاشها را مشکل می‌سازند. در مکاتبه انجام شده که توسط معاون توسعه مدیریت و منابع انسانی سازمان صورت گرفته مطلبی در خصوص ساز و کار هماهنگی امور حقوق شهروندی در این سازمان بیان نشده است. ضمناً این سازمان در مورخ ۱۳۹۷/۲/۲۶ پس از ملاحظه پیش نویس ارزیابی حاضر، طی مکاتبه‌ای مجدداً جدول گزارش عملکرد خود در زمینه منشور حقوق شهروندی را منعکس کرد و به ضمیمه آن گزارش اقدامات انجام شده در حوزه حقوق شهروندی در نظام اداری را نیز بازتاب داد.

۹- معاونت علمی و فناوری رئیس جمهور: برابر گزارش یک صفحه و نیمی سازمان در آذر ۱۳۹۶ طی بند ۵ رئوس فعالیت‌هایی از سازمان که از نظر معاونت مزبور به ارتقای رعایت حقوق شهروندی مربوط دانسته شده اعلام گردیده است. موارد اعلامی عمدتاً با تعابیر کلی و بدون ذکر بازه زمانی اجرا و جزئیات تلاشها ارائه شده اند. آن گونه که در مکاتبه معاونت اعلام شده در جداول تکالیف اختصاصی و مشترک ابلاغی به دستگاههای مختلف اجرایی در خصوص مفاد منشور در دیماه ۱۳۹۵ مطلبی در مورد این معاونت بیان نشده است. در گزارش، نکته‌ای در مورد چالش‌ها و موانع رعایت حقوق

شهروندی در روند اجرای وظایف معاونت و برنامه‌های آتی آن نیز اعلام نگردیده است. در مکاتبه ارسالی، مشاور و مدیر کل روابط عمومی معاونت علمی و فناوری رئیس جمهور به عنوان نماینده معاونت در امور حقوق شهروندی معرفی شده است.

۱۰- **بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران:** دو گزارش از بانک مرکزی در آذر و دیماه ۱۳۹۶ منعکس شده است، یک مورد چهار متضمن اعلام اهم اقدامات بانک مرکزی در زمینه‌های کمک به تولید و اشتغال و حفظ تعادل در بازار سکه و دیگری متن ۲۳ صفحه‌ای با عنوان اقدامات بانک مرکزی در تامین حقوق شهروندی که به شکل مقاله تنظیم شده و پس از توضیحات در مورد حقوق شهروندی در اسلام، جایگاه قانونی بانک مرکزی در تامین حقوق مردم در محورهای مختلف شرح داده شده و در انتها رئوس فعالیت‌ها و اقدامات بانک مرکزی از منظر انطباق با برخی مواد منشور حقوق شهروندی تبیین شده است. برخی فعالیت‌های اعلامی، از ابتدای سال ۹۴ تا پایان شهریور ۹۶ و حتی برخی موارد به قبل از این زمان مربوط می‌شوند. در خصوص چالش‌ها و موانع رعایت حقوق شهروندی در بانک مرکزی و راهکارها و برنامه‌های آتی مطلبی منعکس نشده است، البته در جدول دو صفحه‌ای نمابر که مربوط به متن دیگری بوده و صفحات ۲۷ و ۲۸ آن ارسال شده در حوزه مواد مربوط به حمایت از حق مالکیت در منشور حقوق شهروندی به چند مورد فعالیت انجام شده و برنامه‌های آتی اشاره شده است. در مورد سازوکار هماهنگی امور حقوق شهروندی در بانک مرکزی، در مکاتبات ارسالی مطلبی بیان نشده و دو مکاتبه توسط رئیس کل بانک مرکزی و معاون حقوقی ایشان صورت پذیرفته است.

۱۱- **سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران:** سازمان در گزارش ۲۰ صفحه‌ای با عنوان اقدامات و فعالیت‌های انجام شده صد روزه در زمینه رعایت حقوق شهروندی که در دیماه ۹۶ ارسال نموده در حیطه‌های حفظ و حراست از میراث تمدنی و فرهنگی، مشارکت فرهنگی، توسعه پایدار و مبادله فرهنگی، حق کرامت و برابری شهروندان در دسترسی به خدمات عمومی، حق اداره و حُسن تدبیر، حق دسترسی به اطلاعات، مشاوره‌های عمومی و آموزش‌های تخصصی، حق آموزش برای همه، حق آزادی اندیشه و بیان، توجه به حقوق زنان، حق برخورداری از خانواده و امکانات مشاوره‌ای، فهرستی از اقدامات خود را اعلام داشته است. برخی موارد اعلامی امور جاری سازمان بوده که در گزارش درج شده است. در مورد چالش‌ها و موانع رعایت حقوق شهروندان در سازمان یاد شده و برنامه‌ها و راهکارهای آتی مطلبی بیان نشده است. مکاتبه توسط رئیس سازمان صورت گرفته و در آن اشاره‌ای به ساز و کار هماهنگی امور حقوق شهروندی در این سازمان نشده است.

۱۲- **معاونت توسعه روستائی و مناطق محروم کشور:** در مکاتبه دو صفحه‌ای ارائه شده توسط معاونت مزبور در اسفند ۹۶ به چهار نکته که می‌تواند موجب ارتقای حقوق روستائیان شود اشاره شده، اما گزارشی از فعالیت‌ها و اقدامات انجام شده معاونت در یکساله گذشته که در اجرای مفاد ذیربط منشور حقوق شهروندی باشد، ارائه نگردیده است. در مکاتبه انجام شده، معاون امور سرمایه‌گذاری فرهنگی و اجتماعی معاونت به عنوان نماینده معاونت در امور حقوق شهروندی معرفی شده است.

۱۳- **مشاور رئیس جمهور در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی:** در مکاتبه ده صفحه‌ای خطاب به دفتر رئیس جمهور که در آذر ۱۳۹۶ منعکس شده است رئوس اقدامات و کارهای انجام شده، موانع و مشکلات و راهکارها و پیشنهادات در زمینه رعایت حقوق اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی کشور به طور فشرده اعلام گردیده است. آن گونه که از گزارش بر می‌آید مجموعه مهم‌ترین فعالیت‌های این واحد تابعه رئیس جمهور از ابتدای ایجاد آن در سال ۱۳۹۲ تاکنون، ارائه گردیده و موانع و مشکلات اعلامی نیز ناظر به تجربه حاصله از چند سال فعالیت در این مأموریت مشخص بوده است. با توجه به اینکه این حوزه از امکانات قابل توجهی هم برخوردار نبوده است؛ تلاشهای انجام شده برای رعایت عدالت در مورد شهروندان مسلمان اهل سنت و دستاوردهای حاصله ذیربط، تلاشهای مربوط به رعایت حقوق اقلیت‌های دینی مختلف و طریقه‌های عرفانی مسلمان که در گزارش اعلام شده قابل توجه و برجسته است و مشکلات فراروی این مقوله نیز در ابعاد سیاسی اجتماعی و اجرایی، فرهنگی و حقوقی به تفکیک مورد اشاره قرار گرفته است. البته اشاره‌ای به مواد و احکام مقرر در منشور حقوق شهروندی در رابطه با اقوام و اقلیت‌ها نشده است. در مکاتبه دستیار ویژه رئیس جمهور که در ابلاغ جدید پس از شروع کار دولت دوازدهم به «مشاور رئیس جمهور در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی» تغییر یافت، اشاره‌ای به نماینده رابط ایشان برای هماهنگی‌های مربوط به منشور حقوق شهروندی در خود مجموعه تابعه یا در تعاملات با دفتر دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی نشده است.

۱۴- **ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز:** مکاتبه رئیس ستاد در اسفند ۱۳۹۶ انجام شده و ضمن آن ۳ صفحه حاوی راهبردها و اولویت‌های سال ۱۳۹۶ و راهکارهای کلان برنامه‌ای و چالش‌های فراروی منعکس گردیده است. هم‌چنین در ضمیمه دوم، گزارش فعالیت عملکرد ۴ ساله ستاد که مربوط به سالهای ۱۳۹۲ تا پایان ۱۳۹۵ در ۴۸ صفحه اعلام گردیده است. گزارش فعالیت‌ها فارغ از بازه زمانی آن اگرچه تلاشهای مختلف برای تامین بسترهای لازم اقتصاد سالم و مبارزه با پولشویی و جرایم سازمان یافته اقتصادی را منعکس کرده اما هنوز تطبیق خاصی با احکام مقرر در منشور حقوق شهروندی

پیدا نکرده است. در مکاتبه مذکور معاون حقوقی، امور مجلس و بین‌الملل ستاد به عنوان نماینده این نهاد برای ارتباطات با دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی معرفی گردیده است.

۱۵- **دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد، تجاری - صنعتی و ویژه اقتصادی:** گزارش ۲۲ صفحه‌ای این نهاد تابعه ریاست جمهوری در آخرین لحظات نهایی سازی بررسی حاضر واصل شد. این گزارش که با عنوان گزارش عملکرد وضعیت حقوق شهروندی در مناطق آزاد تجاری تهیه شده است، اقدامات صورت گرفته در محور ارزیابی عملکرد و بازرسی، دسترسی به خدمات، دسترسی به اطلاعات و روان سازی قوانین، اقدامات راهبردی در حوزه اجتماعی و توسعه جوامع محلی، اقدامات مشترک مناطق آزاد در حوزه توسعه حقوق شهروندی و فعالیت‌های عمرانی سازمان‌های مناطق آزاد را اعلام داشته است. گزارش فعالیت‌ها مربوط به بازه زمانی دولت یازدهم و دوازدهم است و برخی از فعالیت‌های منطبق با مواد منشور حقوق شهروندی در اواخر سال ۱۳۹۶ و حتی نوروز سال جدید نیز منعکس شده است. در گزارش مطلبی در مورد چالش‌ها و موانع رعایت حقوق شهروندی و راهکارهای رفع آنها مطرح نگردیده است. دبیرخانه یاد شده طی مکاتبه جداگانه‌ای یکی از مشاوران دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد را به عنوان نماینده خود برای هماهنگی‌های مربوط به امور حقوق شهروندی معرفی کرده است.

۱۶- **جمعیت هلال احمر:** شایان ذکر است جمعیت هلال احمر در مورخ ۱۳۹۷/۲/۳۰ حین نهایی سازی گزارش حاضر طی مکاتبه‌ای در سه صفحه ۲۷ مورد چالش‌های کلی رعایت حقوق شهروندی در کشور و راه حل‌های پیشنهادی خود را منعکس کرد. همچنین در این نامه معاون حقوقی و امور مجلس جمعیت هلال احمر به عنوان نماینده این سازمان به دستیار ویژه رئیس جمهور معرفی شد. با توجه به آنکه در مکاتبه مذکور اشاره‌ای به عملکرد نهاد یاد شده در زمینه اجرای منشور حقوق شهروندی صورت نگرفته است، طبیعتاً در ارزیابی حاضر جزو سازمان‌های ارائه دهنده گزارش عملکرد محسوب نشد.

**نمایه شماره ۲: تفکیک گزارش‌های واصله وزارتخانه‌ها و معاونت‌ها
و دستگاه‌های اجرایی تابعه ریاست جمهوری**



ج) استانداری‌ها

استانداری‌های سراسر کشور در موضوع حقوق شهروندی فعالیت‌های متنوعی را از ابتدای دولت یازدهم و قبل از ابلاغ متن نهایی منشور حقوق شهروندی در آذر ماه ۱۳۹۵ معمول داشته‌اند. همین امر موجب شده که برخی از آنها قبل از آذر ۹۵ نیز گزارش فعالیت‌هایی در این زمینه تهیه و حتی منتشر نمایند. در آستانه سالگرد رونمایی منشور حقوق شهروندی در پائیز ۱۳۹۶، متعاقب درخواست گزارش اقدامات در زمینه اجرای منشور حقوق شهروندی به همراه چالش‌ها و موانع رعایت حقوق مذکور و راهکارها و پیشنهادات و برنامه‌های خود برای رفع چالش‌ها و موانع و نهایتاً پیشبرد رعایت این حقوق، تمامی استانداری‌های کشور، گزارش عملکرد خود را ارسال و بعضاً تا پایان سال ۹۶ گزارش‌های دیگری نیز تقدیم کرده یا فعالیت‌هایی در سه ماهه پایان سال ۱۳۹۶ نیز داشته‌اند که هنوز منعکس نکرده‌اند. سازوکار نهادینه شده‌ای که قبل از ابلاغ منشور حقوق شهروندی در همه استانداریها طی قریب به یک دهه گذشته شکل گرفته و به عنوان کانون پیگیری موضوع عمل کرده، ستاد صیانت از حقوق شهروندی بوده است که در همه استانداریها با ریاست استاندار، جانشینی معاون سیاسی امنیتی و اجتماعی استانداری و دبیری مدیرکل امور اجتماعی و فرهنگی استانداری و در چارچوب معیارها و ضوابط ابلاغی ستاد مرکزی و سایر واحدهای ذیربط در وزارت کشور اقدام نموده و اغلب همان معاون سیاسی یا مدیرکل امور اجتماعی و فرهنگی را به عنوان رابط و نماینده امور حقوق شهروندی معرفی کرده‌اند. گزارش‌های ارسالی استانداریها در مواردی مشتمل بر توضیح هر چهار زمینه درخواستی شامل گزارش رئوس فعالیت‌ها و اقدامات، توصیف اجمالی موانع و چالش‌های اجرای حقوق شهروندان در منطقه، بیان فشرده راهکارها و پیشنهادات رفع چالش‌ها و نهایتاً ارائه عناوین برنامه‌های مشخص برای

آینده بوده، اما در عمده موارد فقط فهرستی از فعالیت‌ها و اقدامات گزارش شده‌اند و اقدامات نیز طیف متنوعی از فعالیت‌ها، از جمله اجرای برنامه‌های آموزشی در سطح استان، انجام بازدیدها و بازرسی‌ها و ارزیابی‌های ادواری یا موردی از ادارات جهت احراز نحوه عملکرد دستگاهها در زمینه رعایت حقوق شهروندان، رسیدگی اداری به شکایات مردمی نقض حقوق شهروندی یا ارجاع به مراجع قضائی، راه‌اندازی سامانه‌های الکترونیکی ارائه خدمات اطلاع‌رسانی در زمینه حقوق شهروندی، تدوین برخی متون تبیینی در زمینه حقوق شهروندان، برگزاری نشست‌ها و همایش‌های ترویجی یا علمی با موضوع حقوق شهروندی، تدارک مراکز مشاوره رایگان ارائه خدمات حقوقی به مردم در چارچوب همکاری با دیگر نهادها، بسترسازی شکل‌گیری سازمان‌های مردم‌نهاد یا تقویت آنها و موارد دیگری از این قبیل را در بر می‌گیرند. در اغلب گزارش‌های ارسالی استانداری‌ها بازه زمانی یکساله اجرای منشور رعایت نشده، بلکه عمدتاً فعالیت‌های قبل آن در دولت یازدهم نیز مورد اشاره قرار گرفته یا در موارد متعدد بازه زمانی اجرای فعالیت‌ها دقیقاً مشخص نشده‌اند. با توجه به اینکه پیش‌نویس ارزیابی حاضر برای تمامی استانداری‌ها در ۱۳۹۷/۲/۲۲ ارسال شده است ذکر این نکته ضروری است که استانداری‌های قزوین، قم، ایلام، گیلان، خراسان شمالی، کردستان، همدان، کرمانشاه، آذربایجان غربی، چهارمحال و بختیاری، سیستان و بلوچستان، اصفهان، فارس و البرز طی اظهار نظر مکتوب اعلام داشتند که از حیث محتوایی این مکاتبه‌ها بعضاً رفع نواقص گزارش ارسالی قبلی یا تکرار پیشنهادات قبلاً اعلام شده و یا معرفی نماینده استانداری به دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی بود که تمامی موارد اعلام شده در جدول توصیفی زیر و تجزیه و تحلیل بعدی مورد توجه قرار گرفت.

قبل از مرور تحلیلی گزارش‌های استانداری‌ها که در بخش بعدی بررسی حاضر ارائه خواهد شد، توصیف کلی آنچه ارسال شده است در جدول زیر منعکس می‌شود.

| ردیف | نام استانداری | حجم گزارش ارسالی | محتوای کیفی گزارش | بازه زمانی اقدامات منعکس شده | نماینده هماهنگی امور حقوق شهروندی در استان | زمان ارائه گزارش |
|------|----------------|------------------|---|--|---|--|
| ۱ | آذربایجان شرقی | ۵ صفحه | ارائه رئوس عملکردها، به ویژه موارد آموزشی | سال ۹۶ | معاون سیاسی امنیتی و اجتماعی استاندار | دیماه ۱۳۹۶ |
| ۲ | آذربایجان غربی | ۴ صفحه | ارائه برخی عملکردها، بیان برخی چالش‌ها و ارائه ۳ مورد راهکار پیشنهادی | سال ۱۳۹۶ | معاون سیاسی امنیتی و اجتماعی استاندار | دیماه ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ |
| ۳ | اردبیل | ۱۲ صفحه | بیان برخی مصادیق چالش‌های رعایت حقوق شهروندی | سال ۹۶ | معاون سیاسی امنیتی و اجتماعی استاندار | دیماه ۱۳۹۶ |
| ۴ | اصفهان | ۳۵ صفحه | ارائه گزارش فشرده در ۴ زمینه درخواستی عملکردها، چالش‌ها، برنامه‌ها و راهکارهای اعلامی برخی دستگاه‌های اجرایی استان و فرمانداریهای تابعه | سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ | مدیرکل دفتر امور اجتماعی و فرهنگی | دیماه و اسفند ماه ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ |
| ۵ | البرز | ۲۲ صفحه | بیان عملکردهای برخی دستگاه‌های اجرایی استان و ادارات کل استانداری و لیست یک صفحه‌ای از چالش‌ها و راهکارهای پیشنهادی | سال ۱۳۹۶ (البته برخی موارد فاقد ذکر بازه زمانی اجراست) | مدیرکل دفتر مدیریت عملکرد، بازرسی و امور حقوقی استانداری | آذر ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ |
| ۶ | ایلام | ۳ و نیم صفحه | ارائه اهم فعالیت‌ها و ۵ اولویت اجرایی استان در حوزه منشور حقوق شهروندی و ۸ پیشنهاد راهکار تحقق حقوق شهروندی | زمستان ۱۳۹۵ و سال ۹۶ | نماینده معرفی نشده است. گزارش توسط معاون سیاسی منعکس گردیده است | آذر ۱۳۹۶ و خرداد ۱۳۹۷ |
| ۷ | بوشهر | ۷ صفحه | ارائه رئوس عملکردها و برنامه‌ریزی‌های مربوط به رعایت حقوق شهروندی در نوروز ۱۳۹۷ | سال ۱۳۹۶ | نماینده معرفی نشده است. گزارش توسط مدیرکل اجتماعی منعکس شده است | بهمن و اسفند ۱۳۹۶ |

| | | | | | | |
|----|---------------------|---------|--|--|--|----------------------------|
| ۸ | تهران | ۲۳ صفحه | ارائه فعالیت‌های دفتر امور اجتماعی و فرهنگی استانداری در حوزه حقوق شهروندی و یک صفحه مجزا بیان برخی چالش‌های حقوق شهروندی در تهران و ذکر چند پیشنهاد | از ابتدای دولت یازدهم تا آذر ۱۳۹۶ | مشاور استاندار به عنوان دستیار در امور حقوق شهروندی معرفی شده است. | دیماه ۱۳۹۶ |
| ۹ | چهار محال و بختیاری | ۶ صفحه | بیان برخی موانع رعایت حقوق شهروندی از نگاه برخی دستگاه‌های اجرایی استان به همراه چند پیشنهاد و بیان چالش‌ها و راهکارهای پیشنهادی | فاقد ذکر بازه زمانی | معاون سیاسی، امنیتی و اجتماعی استاندار | دیماه ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ |
| ۱۰ | خراسان جنوبی | ۹ صفحه | بیان رئوس عملکردها و برنامه‌های پیش رو | مواردی فاقد ذکر بازه زمانی و مواردی مربوط به دوره دولت یازدهم تا زمان تهیه گزارش | نماینده معرفی نشده است. گزارش توسط استاندار ارائه گردیده است. | آذر ۱۳۹۶ |
| ۱۱ | خراسان رضوی | ۴۳ صفحه | گزارش رئوس فعالیت‌های ستاد استانی صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی و رونوشت ابلاغیه ارسالی برای فرمانداری‌های تابعه جهت ارائه گزارش عملکردهای مربوط به حقوق شهروندی و تصویر نامه ارسالی برای معاون مرکز امور اجتماعی وزارت کشور راجع به حقوق شهروندی | عمدتاً سال ۹۶ و برخی موارد مربوط به سال ۱۳۹۵ | نماینده معرفی نشده است. گزارش توسط استاندار اعلام گردیده است. | آذر ۱۳۹۶ |
| ۱۲ | خراسان شمالی | ۴ صفحه | بیان رئوس عملکردها و رونوشت نامه ارسالی به رئیس سازمان ادای و استخدامی کشور در زمینه | سال ۱۳۹۶ | معاون سیاسی، امنیتی و اجتماعی استاندار | آذر ۱۳۹۶ و فروردین ۱۳۹۷ |

| | | | | | | |
|----------------------------------|--|---|---|---------|-------------------|----|
| | | | اجرای مصوبه حقوق شهروندی در نظام اداری | | | |
| دیماه ۱۳۹۶ | معرفی شخص حقیقی به عنوان مشاور استاندار و نماینده تام‌الاختیار استاندار در امور حقوق شهروندی | فاقد ذکر بازه زمانی اجرا | بیان رئوس عملکردها و برنامه‌های آتی و ذکر سه مورد چالش‌های موجود | ۴ صفحه | خوزستان | ۱۳ |
| آذر ۱۳۹۶ | مدیرکل اجتماعی و فرهنگی استانداری | فاقد ذکر بازه زمانی اجرا | بیان رئوس عملکردها و ذکر برخی چالش‌ها و موانع و ارائه چند پیشنهاد | ۳ صفحه | زنجان | ۱۴ |
| آذر ۱۳۹۶ | مدیرکل اجتماعی و فرهنگی استانداری | عمدتا سال ۹۵ و ۹۶ | بیان رئوس عملکردهای دفتر امور اجتماعی و فرهنگی استانداری در زمینه حقوق شهروندی | ۳ صفحه | سمنان | ۱۵ |
| آذر و اسفند ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ | معاون سیاسی، امنیتی و اجتماعی استاندار | از ابتدای دولت یازدهم تا زمان ارائه گزارش | دو گزارش جداگانه مشتمل بر ارائه رئوس عملکردهای استانداری و برخی دستگاههای اجرای استان و فرمانداریهای تابعه به همراه چند عنوان برنامه آتی و فهرستی از چالشها و راهکارهای پیشنهادی | ۱۸ صفحه | سیستان و بلوچستان | ۱۶ |
| آذر ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ | نماینده معرفی نشده است. گزارش توسط استاندار اعلام گردیده است. | از ابتدای دولت یازدهم تا زمان ارائه گزارش | بیان رئوس عملکردها و ذکر ۴ مورد چالش‌های موجود و راهکارهای پیشنهادی برای اصلاح امور | ۷ صفحه | فارس | ۱۷ |
| آذر و دیماه ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ | معاون سیاسی، امنیتی و اجتماعی | سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ | ارائه گزارش در ۴ زمینه درخواستی فعالیت‌ها، چالش‌ها و موانع، پیشنهادات و راهکارها و انعکاس نمونه‌هایی از برنامه‌های عملیاتی برخی دستگاههای اجرایی استان برای رعایت حقوق شهروندی، ارائه | ۴۹ صفحه | قزوین | ۱۸ |

| | | | | | | |
|------------------------------------|-----------------------------------|--|--|---------|----------|----|
| | | | صورت جلسه کارگروه حقوق شهروندی استان که با حضور دستیار ویژه رئیس جمهور در آذرماه برگزار شده، ارائه گزارشی از توسعه سازمان‌های مردم نهاد در تامین حقوق شهروندی در نظام اداری | | | |
| آذر ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ | مدیرکل اجتماعی و فرهنگی استانداری | از ۱۳۹۴ تا زمان ارائه گزارش | ارائه رئوس عملکردها، برنامه‌های آتی و چند پیشنهاد و ذکر ۶ مورد چالش‌های فراروی اجرای حقوق شهروندی در استان | ۳ صفحه | قم | ۱۹ |
| آذر ۱۳۹۶ و خرداد ۱۳۹۷ | مدیرکل اجتماعی و فرهنگی استانداری | سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ | ارائه رئوس عملکردها و ذکر برخی چالش‌های فراروی و راهکارهای پیشنهادی برای رعایت حقوق شهروندی | ۱۳ صفحه | کردستان | ۲۰ |
| خرداد ۱۳۹۶ | مدیرکل اجتماعی و فرهنگی استانداری | با اشاره به دوره ۱۰ ساله فعالیت ستاد صیانت از حقوق شهروندی، بازه زمانی اجرا مشخصا ذکر نشده | ارائه رئوس عملکردها، عناوین برنامه‌های پیش رو، چالش‌ها، اولویت‌ها و راهکارها | ۳ صفحه | کرمان | ۲۱ |
| دیماه و اسفند ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ | مدیرکل اجتماعی و فرهنگی استانداری | فاقد ذکر بازه زمانی | بیان رئوس چالش‌های موجود رعایت حقوق شهروندی و برنامه‌ها و راهکارهای رفع آنها و ارائه رونوشت ابلاغیه به فرمانداری‌های تابعه برای برنامه‌ریزی‌های لازم اجرای حقوق شهروندی در نوروز ۱۳۹۷ و ارائه ۸ مورد پیشنهاد | ۱۳ صفحه | کرمانشاه | ۲۲ |

| | | | | | | |
|--------------------------|--|--|--|--------------|----------------------|----|
| | | | در قبال پیش‌نویس ارزیابی حاضر و انعکاس رونوشت نامه ارسالی به رئیس سازمان امور اجتماعی کشور با موضوع نشست آموزشی توجیهی در زمینه حقوق شهروندی، انعکاس ابلاغیه به دستگاه‌های اجرایی استان برای رعایت حق افراد توان خواه و فعال‌سازی شهرداری کرمانشاه در زمینه اطلاع‌رسانی حقوق شهروندی | | | |
| آذر ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ | معاون سیاسی امنیتی و اجتماعی استانداری | از سال ۱۳۹۳ تا زمان تهیه گزارش | بیان رئوس عملکردها، چالشها، موانع و راهکارهای ارتقای حقوق شهروندی و گزارش از نحوه اجرای مصوبه حقوق شهروندی در نظام اداری | ۴/۵ صفحه | کهگیلویه و بویر احمد | ۲۳ |
| مهر و آذر ۱۳۹۶ | نماینده معرفی نشده است. گزارش توسط معاون سیاسی منعکس شده است | عمدتا سال ۱۳۹۶ و البته برخی موارد فاقد بازه زمانی اجرا | بیان رئوس عملکردها، چالشهای موجود، پیشنهادات و برنامه‌های آتی و یک مورد گزارش برگزاری کارگروه حقوق شهروندی استان | ۴ صفحه | گلستان | ۲۴ |
| آذر ۱۳۹۶ و اردیبهشت ۱۳۹۷ | نماینده معرفی نشده است و گزارش توسط استاندار منعکس شده است | فاقد ذکر بازه زمانی اجرا | بیان رئوس عملکردها و دستگاه مجری آنها و ارائه چند مورد چالشها و راهکارهای پیشنهادی برای ارتقاء حقوق شهروندی | ۶ صفحه | گیلان | ۲۵ |
| آذر ۱۳۹۶ | مدیرکل اجتماعی و فرهنگی استانداری | فاقد ذکر بازه زمانی اجرا | بیان رئوس عملکردها و ذکر عنوان برخی برنامه‌ها و اولویتها | ۲ صفحه و نیم | لرستان | ۲۶ |
| آذر ۱۳۹۶ | اگرچه در گزارش ارسالی استاندار اعلام شده که خوب | فاقد ذکر بازه زمانی اجرا | بیان اولویت‌های اقدام در زمینه حقوق شهروندی | ۲ صفحه | مرکزی | ۲۷ |

| | | | | | | |
|------------------|--|----------------------------|--|--------|----------|----|
| | است معاون سیاسی، امنیتی و اجتماعی استانداری در همه استانها نماینده باشند، اما در روزهای پایانی سال ۹۶ اطلاع حاصل شده که شخص حقیقی خارج از استانداری هم اینک به عنوان نماینده در امور حقوق شهروندی عهده دار این امر شده است | | | | | |
| آذر ۱۳۹۶ | مدیرکل اجتماعی و فرهنگی | سال ۱۳۹۵ و ۸ ماهه اول ۱۳۹۶ | بیان رئوس عملکردها و برنامه‌های پیش رو | ۴ صفحه | مازندران | ۲۸ |
| آذر ۱۳۹۶ | نماینده اعلام نشده است / گزارش عملکرد را معاون سیاسی استانداری منعکس کرده است | فاقد ذکر بازه زمانی اجرا | محورهایی از عملکردها، عناوین برنامه‌ها و چند پیشنهاد | ۱ صفحه | هرمزگان | ۲۹ |
| آذر و دیماه ۱۳۹۶ | معاون امنیتی سیاسی و اجتماعی استانداری | ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ | ارائه رئوس عملکردها، بیان ۷ مورد چالش‌های حقوق شهروندی در استان، بیان برخی پیشنهادات برای اجرای حقوق شهروندی و ذکر اولویت‌ها و راهکارهای ارتقای وضعیت به همراه گزارش گردهمایی حقوق شهروندی، مشارکت اجتماعی و مسئولیت مدنی آذر ۱۳۹۶، ارائه پیشنهادی برای اجرای برنامه آموزش حقوق شهروندی ویژه | ۸ صفحه | همدان | ۳۰ |

| | | | | | | |
|------------|----------------------------------|-----------------------------|--|--------|-----|----|
| | | | دانش‌آموزان، معلمان و اولیا و مریبان با تقاضای پشتیبانی مالی | | | |
| دیماه ۱۳۹۶ | معاون سیاسی، امنیتی و اجتماعی | فاقد ذکر بازه زمانی اجرا | رئوس عملکرد به همراه ذکر برخی موانع و چالش‌ها و پیشنهادات | ۳ صفحه | یزد | ۳۱ |

بخش سوم (ارزیابی و تحلیل عملکردها)

الف) چارچوب سنجش و ارزیابی

در سطح جهانی چه در ساز و کارهای نظارتی بین‌المللی و چه در سطوح داخلی کشورهای توسعه یافته معمولاً برای هر روش ارزیابی عملکردهای مربوط به حقوق انسانی یا حقوق شهروندی خاص یک کشور، ضوابط و شاخص‌های معینی را ترسیم و بر مبنای چارچوب مقرر، روند پردازش داده‌ها و تحلیل و ارزیابی‌ها را انجام می‌دهند. ضوابط و شاخص‌های ارزیابی عملکردها اغلب از پویایی لازم برخوردار و متناسب با پیشرفتهای بشری و نیازهای نوپدید، کامل‌تر می‌شوند، مثلاً وقتی قرار است عملکردهای نهادهای مشخص دولتی یا غیردولتی در زمینه آزادی بیان سنجش شوند ابتدا احکام مقرر هنجاری مربوط به آزادی مزبور مدنظر قرار می‌گیرند سپس شاخص‌های مختلفی در ابعاد متنوع عملکردی که موجبات تحقق حق یاد شده را فراهم می‌آورند در نظر گرفته می‌شوند و بر مبنای شاخص‌های ذیربط عملکردها ارزیابی می‌شوند که آیا در همه موارد تلاش‌های سلبی و ایجابی و حمایتی لازم معمول شده است یا خیر؟ در سطح برخی سازوکارهای حقوقی بین‌المللی، ضوابط و معیارهای سنجش تعهدات هنجاری کشورها آن‌چنان توسعه یافته که حتی متناسب با هر حق یا طیف مشترکی از حقوق و آزادی‌ها قالب‌ها و سنجه‌های معینی را مشخص کرده و بر مبنای همان‌ها عملکردها را می‌سنجند. با توجه به تجربیات یاد شده جهانی، طبیعتاً در سطح ملی باید از یکسری شاخص‌ها و معیارهای حداقلی، ارزیابی‌ها را شروع کرد تا در روند منطقی و با ایجاد زیر ساخت‌های لازم، معیارهای سنجش عملکردها در قبال هر یک از احکام هنجاری حقوق و آزادی‌ها کامل‌تر شود.

در بررسی حاضر بر مبنای شاخص‌های ششگانه زیر که خود مشتمل بر ۳۰ مولفه می‌باشد، ارزیابی و تحلیل گزارش‌های ارائه شده دستگاههای اجرایی در زمینه رعایت حقوق شهروندی انجام می‌پذیرد:

۱- ادراک حقوق شهروندی و تکالیف مبتنی بر آنها

شامل ۳ مولفه: ایجاد حساسیت و تلاش برای فهم و ادراک درست مفهوم، قلمرو و محدوده‌های حق‌ها و آزادیهای شهروندان مقرر در منشور حقوق شهروندی و احیانا در مقررات قانونی و شرعی پشتوانه آن توسط سلسله مراتب کارگزاران در دستگاههای اجرایی یا توده مردم / فهم و ادراک اینکه اجرای کدام حق‌ها و آزادی‌ها حسب وظایف قانونی هر دستگاه اجرایی تکلیف اختصاصی یا مشترک آن نهاد است /

پذیرش شفاف و پاسخگویی صریح هر دستگاه و کارگزار اجرایی در قبال ابعاد تعهدات مربوط به اجرای حقوق و آزادی‌های مردم و درک مشترک دولت و ملت نسبت به دامنه مفهومی حقوق و مسئولیت‌های متقابل.

۲- اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای اجرا و تحقق حقوق و آزادی‌های شهروندان

شامل ۱۰ مولفه: بکارگیری و صیانت از نیروهای انسانی شایسته برای اجرا و تحقق حقوق شهروندان در هر دستگاه اجرایی / اجرای شایسته قوانین و مقررات، شامل دستور العمل‌ها، برنامه‌ها، ترتیبات و استانداردهای لازم اجرای هر حق شهروندی در حدود صلاحیت قانونی هر نهاد مجری / اختصاص منابع و اعتبارات و امکانات مناسب اجرای حقوق شهروندان در حدود صلاحیت قانونی مجری / رعایت نظام آماری و شاخص‌های کمی معتبر و قابل اعتماد در کلیه روندهای اجرای حقوق و آزادی‌های شهروندان / بهره‌مندی موثر و مستمر از فناوری‌های جدید، از جمله امکانات الکترونیک برای تسهیل اجرای حقوق شهروندان / شناخت مستمر و دقیق موانع و چالش‌های اجرا و تحقق حقوق شهروندان در حیطه وظایف قانونی هر نهاد مجری / یافتن بهترین راهکارها و تدابیر و اولویت‌های رفع موانع و چالش‌های فراروی حقوق شهروندان در حدود صلاحیت قانونی هر نهاد مجری / تشریک تجربیات مثبت، هم‌افزایی و هم‌پوشانی درون سازمانی و برون سازمانی برای جلوگیری از موازی کاری یا اتلاف منابع و در مسیر چابک‌سازی دولت و ارتقای بهره‌وری در روند اجرا و تحقق حقوق شهروندان / مشورت‌گیری و مشارکت دهی مستمر به کنشگران مدنی، به ویژه نهادهای حرفه‌ای تخصصی و صنفی و سازمان‌های اجتماعی متنوع در روند انجام وظایف هر نهاد مجری با بهره‌مندی حداکثری از ظرفیت‌های قانونی / ایجاد بهترین ساز و کار هماهنگی اجرای حقوق شهروندی در سطح داخل هر دستگاه اجرایی برای پیشبرد تلاش‌های درون سازمانی یا تقویت تعاملات بین دستگاه‌های اجرایی یا ارتباط مناسب با مسئول پیگیری موضوع در سطح ملی.

۳- اقدامات ترویجی، اطلاع‌رسانی، ظرفیت‌سازی، پژوهشی و آموزشی برای اجرا و تحقق هر چه بهتر حقوق و آزادی‌های شهروندان

شامل ۳ مولفه: فعالیت‌های رسانه‌ای، ادبی، هنری و فرهنگی در سطح داخل سازمان‌های اجرایی یا برای عموم مردم در جهت آگاه‌سازی آنها از حقوق و مسئولیت‌های شهروندی خود و شفاف‌سازی عملکردها و الگوسازی نمونه‌های خوب رعایت حقوق شهروندی در سطح جامعه / برنامه‌های ظرفیت‌سازی و توانمندسازی و شبکه‌سازی ویژه کارکنان دستگاه‌های اجرایی و خانواده‌های آنان، اشخاص و نهادهای مرتبط با هر دستگاه اجرایی و عموم مردم در ارتباط با اجرای هر چه بهتر حقوق و آزادی‌های

شهروندان / فعالیتهای تحقیقی و آموزشی تخصصی و بهره مندی موثر از ظرفیتهای مراکز آموزش عالی و نخبگان فکری کشور از سوی هر دستگاه اجرایی یا واحدهای ستادی قوه مجریه با هدف بهره مندی در مسیر اجرای هر چه بهتر وظایف قوه مجریه در قبال حقوق شهروندان.

۴- اقدامات لازم برای تضمین رعایت حقوق شهروندان

شامل ۶ مولفه: ارزیابی مستمر عملکردها و بازرسیهای لازم در هر دستگاه اجرایی برای پیشگیری از نقض حق / دریافت و رصد شکایات و اعتراضات و نارضایتیهای عمومی مدعی نقض حق و رسیدگی جدی و موثر به آنها در حدود صلاحیت قانونی / تثبیت ظرفیتهای اثرگذار رسانهها و افکار عمومی برای نظارت بر رعایت حقوق بشر و ارائه تذکرات لازم به مسئولان / تعاملات شایسته و کارآمد دستگاههای اجرایی با ساز و کارهای تضمین رعایت حقوق شهروندی در قوای مقننه و قضائیه و دفتر مقام رهبری / اعمال شایسته نظام تشویقی در قبال مجریان رعایت کننده حقوق مردم و تنبیه و برخورد لازم قانونی با متخلفان و ناقضان حقوق شهروندان / تدارک ترتیبات موثر جبران نقض حق هر شهروند در عملکرد دستگاههای اجرایی با بهره مندی حداکثری از ظرفیتهای قانونی.

۵- حمایت‌های ویژه از گروههای آسیب پذیر و نیازمند تدابیر جبرانی

شامل ۲ مولفه: شناسایی درست طیف‌های متنوع گروههای آسیب پذیر مرتبط با هر یک از دستگاههای مجری / بهره مندی درست از ظرفیتهای قانونی جهت اختصاص انواع تدابیر جبرانی در قبال افراد آسیب پذیر برای رعایت عدالت در تامین حقوق شهروندان.

۶- اقدامات لازم برای حفظ پویائی روند اجرا، تحقق و ارتقای حقوق شهروندان

شامل ۶ مولفه: سنجش مستمر قواعد هنجاری و شکلی و کلیه روندهای اجرایی مربوط به هر یک از حقوق و آزادیها با هدف شناسایی مستمر موارد نیازمند اصلاح و ارائه هر گونه پیشنهاد اصلاحی به مجاری ذیصلاح قانونی / بررسی علمی و کاربردی مواردی که با توجه به پیشرفت‌های انسانی و نیازهای نوپدید، قواعد حقوقی نیازمند رفع نارسایی و خلاهای موجود بوده و باید توسعه و ارتقای منطقی پیدا کنند در حدود صلاحیتهای قانونی مجری و ارائه هر گونه پیشنهاد به مجاری ذیصلاح قانونی / ایجاد بسترهای لازم برای این که دائما همه ایرانیان ایده‌ها و طرح‌های مبتکرانه خود در جهت اجرای بهتر حقوق و مسئولیتهای شهروندی را ارائه کرده و در آن مشارکت و پویائی این روند را حفظ و تقویت نمایند / تهیه پیش‌نویس سیاست‌گذاریهای لازم، لوایح قانونی، آئین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها، دستورالعمل‌های اجرایی و سایر ترتیبات قاعده‌گذاری مورد نیاز برای اجرای حقوق شهروندی با رعایت صلاحیت قانونی مرجع پیشنهاد دهنده / نظارت و بررسی پیشینی روند قاعده‌گذاری در سطوح مختلف قوه مجریه از حیث

تطبیق با پویایی لازم برای تحقق و ارتقای حقوق شهروندی / مصوبات و اقدامات مراجع قانونی قاعده گذار در قوه مجریه، از جمله هیئت دولت، شورای عالی اداری، وزرا و روسای سازمان‌های اجرایی در حدود صلاحیت قانونی برای تسهیل و تقویت مستمر رعایت و ارتقای حقوق شهروندی.

ب) ارزیابی گزارش‌های واصله مربوط به اجرای حقوق شهروندی

گفتار اول) ارزیابی گزارش‌های وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و سازمان‌ها و نهادهای تابعه ریاست جمهوری

۱- ادراک حقوق شهروندی و تکالیف مبتنی بر آنها

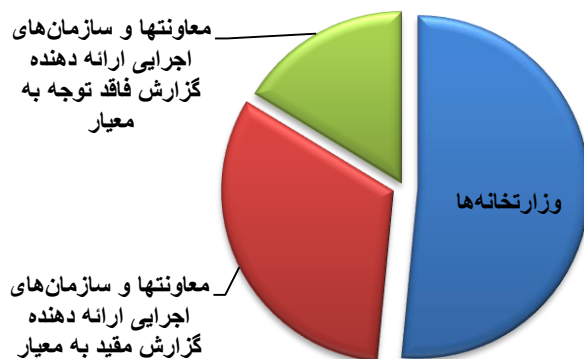
گزارش‌های واصله از وزارتخانه‌های مختلف روندهای قابل تاملی از ادراک حقوق شهروندی و تکالیف مبتنی بر آنها را نمایان می‌سازند. در یک بررسی فشرده، محورهای زیر قابل استخراج است:

۱-۱- با عنایت به اینکه مباحث مربوط به رعایت حقوق شهروندی قبل از ابلاغ رسمی منشور حقوق شهروندی در آذر ۱۳۹۵، طی سال‌های گذشته عمدتاً در قالب ضوابط ابلاغی مربوط به تکریم ارباب رجوع و ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی و متعاقب آن از آغاز دولت یازدهم، پیرامون پیش نویس منشور حقوق شهروندی نشر یافته در دیماه ۱۳۹۲ و پیگیری‌ها و تأکیدات شخص رئیس جمهور، در اجزای مختلف دولت و دستگاه‌های اجرایی اولویت پیدا کرده و افکار عمومی نیز مطالبات و حساسیت‌های زیادی را در این زمینه به شکل‌های گوناگون بروز داده است، طبیعتاً در این روند عموم وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و سازمانهای تابعه ریاست جمهوری برای فهم و درک ابعاد مختلف حقوق شهروندان در قوانین و مقررات کشور یا مبانی دینی و حتی تعهدات بین‌المللی کشور، تلاش رو به رشدی داشته‌اند. این تلاش در گزارش‌های بخشهای مختلف قوه مجریه که رئوس عملکردهای ماههای اخیر و قبل از یکساله گذشته را نیز منعکس کرده اند، مشهود می‌باشد. به عنوان نمونه از گزارش‌های وزارتخانه‌های نفت، آموزش و پرورش، بهداشت و درمان، صنعت معدن و تجارت، کشور، اقتصاد، بانک مرکزی، سازمان انرژی اتمی، سازمان محیط زیست و بنیاد شهید و امور ایثارگران و دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد روندهای مزبور را می‌توان استنباط کرد.

۱-۲- علیرغم روند رو به رشد ایجاد حساسیت و تلاش برای فهم و درک ابعاد مختلف حقوق شهروندان مرتبط با وظایف هر یک از اجزای قوه مجریه، کاملاً روشن است که تا قبل از ابلاغ رسمی منشور حقوق شهروندی در آذر ۱۳۹۵، چارچوب و فهرست مشخصی از حق‌ها و اولویت‌های پیشبرد حقوق مردم در اختیار دستگاه‌های مختلف اجرایی نبوده و بر همین اساس در مواجهه با انبوه قوانین و

مقررات کشور، تنوع برداشت‌ها از موضوع و تنوع رویکردهای اقدام، امری غیرمعمول نبوده، اما پس از ابلاغ منشور حقوق شهروندی و سند مکمل آن در حوزه نظام اداری (مصوبه شورای عالی اداری و ابلاغ شده رئیس جمهور در ۹۵/۱۲/۲۸) روندهای انگیزشی و اداری فهم و اقدام مشترک در قبال حقوق شهروندان از نقطه مشخصی توسعه پیدا کرده، به ویژه که بلافاصله پس از ابلاغ رسمی منشور در ۲۹ آذر ۱۳۹۵، رئیس جمهور جداول حاوی تکالیف اختصاصی و مشترک هر یک از وزارتخانه‌ها و دستگاههای اجرایی در عرصه رعایت و ارتقای حقوق شهروندان را در ۹۵/۱۰/۳۰ ابلاغ کرده است و مقرر نموده که در همین چارچوب، همه اجزای قوه مجریه عملکردهای خود را جهت دهی، چالش‌ها و موانع رعایت حقوق مردم را به دقت شناسائی و اولویت‌های اقدام و برنامه‌های آتی خود را تدوین و به اجرا درآورند و تعامل لازم را با سازوکار هماهنگی، پیگیری و نظارت بر اجرای منشور (دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی) به عمل آورند. تاکید مجدد بر این مهم در متن پیوست احکام رئیس جمهور خطاب به یکایک اعضای دولت و مسئولان ارشد اجرایی از آغاز دولت دوازدهم در نیمه سال ۱۳۹۶ به بعد صورت گرفته که بار دیگر همه ملزم شده‌اند که در جهت رعایت حقوق شهروندی نهایت اهتمام خود را معمول دارند. هر ۱۶ وزارتخانه ارائه کننده گزارش و ده مورد از پانزده مورد معاونت‌های تابعه ریاست جمهوری و سازمان‌های اجرایی با معیار قرار دادن موادی از منشور شهروندی که به وظایف قانونی آنها مربوط می‌شود، گزارش‌های خود را تنظیم و ارائه کرده‌اند که نشان می‌دهد با وجود چارچوب معین مزبور، روند تلاش برای فهم و درک قوانین و مقررات ذیربط و هدایت عملکردها در جهت هماهنگی با حقوق شهروندان، سمت و سوی منطقی پیدا کرده است.

نمایه شماره ۳: تفکیک وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و دستگاه‌های اجرایی تابعه ریاست جمهوری از حیث معیار قرار دادن منشور حقوق شهروندی در ارائه گزارش



۳-۱- رویکرد کلی وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و سازمان‌های تابعه ریاست جمهوری برای فهم و ادراک درست ابعاد هر یک از حق‌های شهروندان، اگرچه رشد داشته و موجب شده که مسئولان بخش‌های مختلف قوه مجریه به طور نسبی ادبیات و گفت‌وگوهای رعایت حقوق شهروندان را برگزیده و به صورت شفاف روندهای پاسخگویی عمومی را تمرین کنند، با این حال آنچه به عنوان گزارش فعالیت‌ها در قبال حق‌های مختلف مقرر در منشور از سوی وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و سازمان‌های تابعه ریاست جمهوری اعلام شده - فارغ از بازه زمانی اجرای آنها - حاکی از این واقعیت هستند که هنوز در سطوح گوناگون قوه مجریه چارچوب‌های حقوقی برخی از حق‌های شهروندان به خوبی ادراک نشده، فلذا بعضاً مواردی به عنوان عملکرد در قبال یک حکم مقرر در منشور گزارش شده که بدان ربطی ندارد یا با حکم مقرر در منشور سطحی و شکلی برخورد شده یا حکم مقرر در منشور ابعاد فنی متعددی دارد که لازم است برای فهم درست و اجماع‌سازی درون سازمانی و برون سازمانی راجع به هر مورد، دقت‌ها و تدابیر جدی اتخاذ شود، اما تاکنون این مهم تأمین نشده است.

۴-۱- از مفاد گزارش‌های عملکردی دستگاه‌های اجرایی و تطبیق با مباحث مطرح در سطح جامعه می‌توان استنباط کرد که هنوز در حوزه‌های مختلف حقوق شهروندی و مسئولیت‌های متقابل آن در روابط دولت و ملت، فهم مشترک شکل نگرفته است که این امر علل و عوامل مختلف دارد، از جمله: مفاد برخی از قوانین ناظر به بعضی حقوق و تفاسیر موجود رسمی، عملکرد غیر یکپارچه دستگاه‌های حاکمیتی در قبال برخی حقوق و مصادیق عملی ذیربط، عدم سرمایه‌گذاری لازم آموزشی از دبستان تا

سطوح آموزش عالی برای نهادینه سازی فهم عالمانه و فراگیر از حقوق مردم و مسئولیت‌های متقابل، آسیب‌های ایجاد شده در حوزه اعتماد عمومی نسبت به مراکز رسمی، سیاست‌زدگی حاکم بر جامعه و گرایش اغلب جریان‌های متنوع فکری به تفسیر سیاسی موازین حقوقی، رویکرد متداول برخی مراکز رسمی در قبال مقررات کشور که اغلب در موارد مربوط به روابط بین حاکمیت و ملت به نفع حاکمیت تفسیر می‌کنند، ضعف همگرایی بین دستگاه‌های مختلف اجرایی و احیانا فرقه‌ای در جهت اجماع سازی راهبردی، فقدان یا ضعف روابط منسجم بین دستگاه‌های اجرایی و نخبگان و کارشناسان مستقل در فهم موضوعات مختلف مبتلابه جامعه که موجب شده هر طرف فهمی متفاوت و راهکارهای خاص خود را ارائه کند. قطعا عوامل و متغیرهای متعدد دیگری هم در این وضعیت دخیل هستند که برای شناخت پدیده مهم و چالش برانگیز یاد شده و چگونگی رفع آن باید برنامه‌ریزی مناسب انجام شود. قابل تامل است که از گزارش‌های دریافتی ۳۱ وزارتخانه، معاونت‌های ریاست جمهوری و سازمان‌های اجرایی فقط ۱۳ مورد چالش‌های فراروی رعایت حقوق شهروندی در حیطه ماموریت قانونی خود را مورد توجه و گزارش دهی قرار داده اند و از این تعداد کمتر از نیم آنها به چالش‌های مفهومی تحقق حقوق شهروندی، به ویژه در روابط متقابل نهادهای رسمی و مردم اشاره ای در حد یک یا چند سطر داشته اند.

**نمایه شماره ۴ : تفکیک وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و دستگاه‌های اجرایی تابعه
ریاست جمهوری از حیث ذکر چالش‌های فراروی در اجرای منشور حقوق
شهروندی**



۵-۱- فعالیت‌های خودجوش و با انگیزه‌ای که در عرصه عمومی از سوی کنشگران مختلف، اعم از رسانه‌ها، نهادهای مدنی، احزاب، انجمن‌های علمی و فرهنگی، تشکل‌های صنفی و حرفه‌ای و عموم

نخبگان در راستای ایجاد حساسیت و تلاش برای فهم ابعاد مختلف حقوق شهروندی و مسئولیت‌های متقابل آن طی یکسال گذشته، به ویژه در روند انتخابات سال ۱۳۹۶ انجام پذیرفته محرک مهمی برای تقویت تلاشهای مجریان مختلف و همه وزارتخانه‌ها و دستگاهها اجرایی در جهت توسعه ادراک حقوق شهروندی نیز بوده است. عامل مزبور باعث شده که هر کم تحرکی از سوی دستگاههای اجرایی بیشتر دیده شود و در مواردی، به سرعت مطالبات عمومی از روند حرکت آن دستگاهها جلوتر رفته و جریان‌های سرزنش عمومی مسئولان را، به ویژه در شبکه‌های اجتماعی دامن زند. برابر گزارش‌های دریافتی، برخی وزارتخانه‌ها و دستگاههای اجرایی در همین مدت، همکاریهای مختلف خود با کنشگران مستقل اجتماعی را در موضوع فهم و ادراک حقوق شهروندی و تعهدات حاکمیت در این زمینه و مسئولیت‌های شهروندی توسعه داده اند.

۲- اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای اجرا و تحقق حقوق و آزادی‌های شهروندان

گزارش‌های واصله از وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و دستگاههای اجرایی تابعه رئیس جمهور چون عمدتاً به فعالیت‌های اجرایی جاری هر نهاد و جریان اصلی اجرای ماموریت‌های قانونی مربوط می‌شود و هر یک توصیفی از کارهای مختلف خود ارائه نموده و تلاش کرده تا آنها را هماهنگ با اجرای منشور حقوق شهروندی معرفی کند، لازم است از منظر مولفه‌های جزئی ذیل شاخص یاد شده بررسی شوند. در زیر برخی نکات حاصله ارائه می‌شوند:

۲-۱- نیروی انسانی شایسته در هر دستگاه اجرایی مهمترین سرمایه‌ای است که می‌تواند موجبات تحقق و اجرای حقوق شهروندی و سایر وظایف قانونی را فراهم آورد. در اکثر گزارش‌های وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها توجه به این مهم را به شکل‌های مختلف می‌توان مشاهده کرد به عنوان نمونه در گزارش‌های وزارت نفت معاونت توسعه مدیریت و منابع انسانی برنامه‌های مختلفی را با تمرکز بر نیروی انسانی شاغل در وزارتخانه با هدف ارتقای عملکردها در جهت صیانت از حقوق شهروندی اجرا کرده یا در دست اجرا دارد. در وزارت نیرو معاون تحقیقات و منابع انسانی و رئیس کمیته سلامت اداری و صیانت از حقوق مردم فعالیت‌های مختلفی را معمول داشته، در وزارت بهداشت کمیته صیانت از حقوق مردم و سلامت اداری ایجاد و از ابتدای سال ۱۳۹۵ فعال عمل کرده است، وزارت آموزش و پرورش مبتنی بر نظرسنجی از مراجعان درصدد اصلاح فرآیندهای انجام کار برآمده، وزارت کشور طرح تکریم مردم و جلب رضایت ارباب رجوع شامل ۱۷ بند را در سطح ستاد استانداری‌ها، فرمانداری‌ها و بخشداری‌های

سراسر کشور اجرا کرده که امتیاز ارتقای عملکردها در سراسر کشور در سال ۹۶ نسبت به سال ۱۳۹۵ چهار درصد رشد داشته، وزارت امور خارجه در گزارش خود به این موضوع توجه و تربیت مستمر نیروی انسانی شایسته را، از جمله اولویت‌ها اعلام کرده است، در وزارت ارتباطات، منشور اخلاقی کارکنان به روز رسانی شده و در جهت رعایت دقیق آن در عملکرد نیروی انسانی فعالیت‌هایی صورت گرفته، در وزارت ورزش و جوانان چند طرح در حوزه بهسازی و ارتقای عملکردهای نیروی انسانی فعال در حوزه ورزش و جوانان اجرا شده، وزارت اقتصاد از اجرای طرح تکریم ارباب رجوع در حوزه ستادی و سازمان‌های تابعه گزارش داده، در وزارت راه و شهرسازی دفتر مدیریت عملکرد و حقوق شهروندان برای ارتقای عملکردهای نیروی انسانی فعالیت‌هایی داشته، در وزارت جهاد کشاورزی معاون توسعه مدیریت و منابع انسانی برنامه‌های مختلفی با تمرکز بر ارتقای عملکردها در جهت اجرای حقوق شهروندان طراحی کرده، در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی معاون توسعه مدیریت و منابع ماموریت‌هایی را در این حوزه بر عهده گرفته، در وزارت صنعت، معدن و تجارت کمیته صیانت از حقوق مردم به ریاست معاونت توسعه مدیریت و منابع و دبیری مدیرکل دفتر مدیریت عملکرد ایجاد و فعال شده است. گزارش‌های معاونت‌ها و سازمان‌های تابعه ریاست جمهوری، از جمله سازمان حفاظت محیط زیست، سازمان اداری و استخدامی کشور، بنیاد شهید، سازمان انرژی اتمی و بانک مرکزی نیز به ابعادی از تلاش‌های ساختاری و برنامه‌ای در این زمینه اشاره کرده‌اند.

از اکثر گزارش‌های وزارتخانه‌ها و معاونت‌ها و سازمان‌های تابعه ریاست جمهوری بر می‌آید که در جهت تحقق شایسته سالاری و تامین نیروی انسانی خدمتگزار به مردم و اجرای دستور رئیس جمهور جهت رفع بی‌عدالتی‌ها در جذب و به کارگیری زنان شایسته در مدیریت‌ها و تامین حداقل ۳۰ درصد مدیران از زنان و همچنین بکارگیری نیروهای توانمند متعلق به اهل سنت و قومیت‌های مختلف و شهروندان پیرو ادیان توحیدی در مناصب اداری و نیروهای جوان در جایگاه‌های مختلف، از جمله معاونت‌های تابعه هر دستگاه اجرایی، تلاش‌های متنوع معمول گشته است و تمامی دستگاه‌ها علاوه بر پیگیری ضوابط ابلاغی مربوط به تحول نظام اداری، نسبت به اجرای تصویب نامه شورای عالی اداری در مورد حقوق شهروندی (ابلاغی ۲۸ اسفند ۱۳۹۵) که بخش عمده‌ای از آن متمرکز بر بهبود عملکردهای نیروی انسانی شاغل در ادارات و ساختارهای ذیربط است فعال شده و روندهای اجرای آن را آغاز کرده‌اند و سازمان اداری و استخدامی کشور در اجرای مصوبه مزبور و نظارت بر دستگاه‌های مختلف فعالیت‌های متنوعی را در دستور کار قرار داده یا بعضاً در سال ۱۳۹۶ اجرایی کرده است. همچنین از

گزارش‌ها بر می‌آید که الزام قانونی عدم گسترش ساختارهای اداری کشور و ضرورت چابک‌سازی و روان‌سازی ارائه خدمات، در اکثر دستگاهها، از جمله برنامه‌های جاری و مورد نظارت نهادهای نظارتی در هر سه قوه است. قوه مجریه همچنین در سال گذشته تدابیر مختلفی را در روند آزمون‌های مختلف جذب نیروی انسانی به دستگاههای اجرایی معمول داشت تا عدالت استخدامی، به ویژه از حیث جنسیتی رعایت شود و نیروهای شایسته امکان خدمت در مجموعه دولت را پیدا کنند.

با همه تلاشهای صورت گرفته که برخی از آنها به نقل از گزارش‌های دستگاههای اجرایی ذکر شد، بنا به اذعان مسئولان مختلف کشوری و داوری مردم که در سطح جامعه مطرح است، هنوز فعالیت‌های زیادی باید صورت پذیرد تا شایسته سالاری و عملکرد بهینه نیروی انسانی شاغل در دستگاههای اجرایی و عدالت استخدامی و مدیریتی و سلامت اداری تامین و به خوبی صیانت شود.

۲-۲- حاکمیت قانون یکی از اساسی‌ترین بسترهای ارتقای حقوق شهروندی است. بر همین اساس از همه دستگاههای اجرایی انتظار می‌رود که مجموعه فعالیت‌ها و خدمتگزاری‌های خود را با رعایت قوانین و مقررات کشور به انجام رسانند. در گزارش‌های وزارتخانه‌ها و معاونت‌ها و سازمان‌های اجرایی تابعه ریاست جمهوری جملگی به قوانین و مقررات حیطة فعالیت خود اشاره کرده و تاکید داشته‌اند که در جهت اجرای آنها فعالیت‌های مختلفی را معمول داشته‌اند. در برخی گزارش‌ها به نارسائی‌ها و خلاهای موجود قانونی یا اشکالات و موارد نیازمند اصلاح در مقررات برای رعایت حقوق شهروندی نیز اشاره شده است که در ادامه ارزیابی حاضر نمونه‌هایی از تلاش‌های انجام شده و پیشنهادات مطروحه ذکر و ارزیابی خواهد شد. آنچه روشن است اینکه یکی از کارهای مهم برای تحقق حقوق شهروندی آن است که همه خلاها و نارسائی‌های قانونی، شناسایی و به نحو شایسته مرتفع و در هر مورد قانونگذاری جدید یا اصلاحات قانونی مناسب، از طریق مجاری قانونی ذیربط پیگیری شود.

از گزارش‌های دستگاههای اجرایی مختلف می‌توان استنباط کرد که برخی ابهامات یا سردرگمی‌ها در قبال نحوه اجرای ضوابط مختلف قانونی برای رعایت حقوق مردم وجود دارد، مثلا برخی دستگاهها در خصوص چگونگی توجه به معیارهای مقرر ابلاغی پیشین از سوی ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی، ضوابط قانونی مربوط به سلامت اداری و تکریم ارباب رجوع، تصویب نامه حقوق شهروندی در نظام اداری و نهایتا منشور حقوق شهروندی و مقررات پشتوانه هر ماده منشور ابهاماتی

داشته یا مبتنی بر برداشت‌های مختلف عمل کرده‌اند که این خود ضرورت هماهنگ‌سازی و رویه‌سازی واحد در روند اجرای ضوابط را نشان می‌دهد.

در اجرای تکالیف قانونی مشترک همه دستگاهها برای رعایت حقوق شهروندی، مانند احترام به کرامت و برابری انسانی مراجعان، منع تبعیض، ارائه خدمات اداری شایسته، حق دسترسی مردم به اطلاعات و موارد مشابه دیگر طبیعتاً تجربیات مختلفی در سراسر کشور حاصل شده است. برای اینکه تجربیات موفق و مطلوب (Best Practices) شناسائی و همه دستگاهها بتوانند تجربیات خوب یکدیگر را مورد بهره‌برداری قرار دهند لازم است تجربیات مزبور در بانک اطلاعاتی خاصی گردآوری و بین همه دستگاهها به اشتراک گذاشته شود.

از گزارش‌های کنونی وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و سازمان‌های اجرایی بر می‌آید که چون هنوز آغاز حرکت نظام مند برای رعایت فهرست اولویت‌های حقوق شهروندی است، تاکنون جهت گردآوری و به اشتراک گذاشتن تجربیات موفق، اقدامی صورت نگرفته است. نکته دیگر اینکه لازم است گزاره‌های حکمی موجود در قوانین و مقررات ناظر به رعایت هر یک از حقوق مذکور در منشور حقوق شهروندی، در قالب استانداردهای عملیاتی مشخص درآید تا امکان تعبیر و تفسیرهای متنوع و گاه متضاد از بین برود. گزارش‌های دستگاههای اجرایی آغاز تحرکاتی در این مورد را نشان می‌دهند، مثلاً وقتی در ماده ۳۰ منشور حقوق شهروندی، حق مردم دانسته شده که به اطلاعات عمومی موجود در موسسات عمومی و خصوصی ارائه دهنده خدمات عمومی دسترسی داشته باشند. یکی از استانداردهای عملیاتی ذیربط آن است که سازمان‌های مختلف در اجرای قانون ذیربط با فوریت به سامانه ملی انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ملحق شوند و از آن طریق پاسخگوی درخواست‌های مردمی باشند. این امر توسط بسیاری از دستگاههای اجرایی تاکنون انجام شده است.

رفع تضامات و تعارضات در صلاحیت‌های مراجع اجرایی برای نظارت بر اجرای استانداردهای قانونی نیز موضوع حائز اهمیت است. در گزارش‌های وزارتخانه‌ها نمونه‌ای از تلاش‌های جدید در این زمینه منعکس شده، مثلاً در گزارش وزارت صنعت، معدن و تجارت نمونه‌ای از پیگیری‌ها برای جلوگیری از موازی کاری بین وزارت مزبور و سازمان ملی استاندارد و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی اشاره شده که نتیجه آن به ثمر رسیدن روند تصویب و سپس ابلاغ قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد

در دیماه ۱۳۹۶ و محول شدن مسئولیت برخی موارد اختلافی به سازمان ملی استاندارد بوده است که این امر موجبات رضایتمندی فعالان اقتصادی را فراهم آورده است.

۳-۲- اختصاص منابع و اعتبارات و امکانات لازم، یکی دیگر از لوازم اساسی برای اجرا و تحقق حقوق و آزادی‌های شهروندان است. اختصاص منابع و امکانات با رعایت ضوابط قانونی و با توجه به مقدمات کشور باید انجام پذیرد. با اولویت یافتن رعایت یکایک حق‌های مردم مندرج در منشور حقوق شهروندی، دستگاههای مختلف اجرایی منابع و امکانات در اختیار خود را معطوف به این امر قرار داده که از حیث رعایت حقوق مردم در حوزه انجام وظایف خود به دستاوردهای مهم‌تری نائل آیند. با این حال هنوز نمی‌توان ارزیابی دقیقی از نحوه اختصاص منابع و امکانات با رعایت حقوق شهروندی بدست آورد. آنچه هم‌اینک از گزارش‌های واصله برمی‌آید حکایت از آن دارد که هنوز در فرآیندهای تصویب بودجه و اعتبارات تخصیص یافته دستگاههای مختلف رویکرد حق محور ملاک عمل قرار نگرفته، بلکه عمدتاً براساس بخشهای موضوعی مختلف و هزینه‌های جاری مستمر و برنامه‌های هر بخش و طرح‌های عمرانی و توسعه‌ای و ارزیابی عملکرد دستگاهها، بودجه‌ها و اعتبارات اختصاص می‌یابد. برای اصلاح فرآیند موجود طبیعتاً قوه مجریه نیازمند تعامل منطقی با قوه مقننه نیز می‌باشد تا منابع و امکانات کشور با هدف گذاری ارتقای همه جانبه حقوق مردم تخصیص قانونی پیدا کند. طبیعتاً سازمان برنامه و بودجه کشور که تنظیم لایحه بودجه عمومی و برنامه ریزی‌ها کلان کشوری از مجرای کارشناسی آن می‌گذرد در این زمینه مسئولیت مهمی بر عهده دارد و چون گزارش این سازمان دریافت نشده نمی‌توان ارزیابی کرد که در حال حاضر تا چه اندازه به الزامات مورد توجه منشور حقوق شهروندی اهتمام لازم را معمول داشته‌اند.

در گزارش‌های وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و سازمان‌های تابعه ریاست جمهوری موارد مختلفی وجود دارد که دستگاه مربوطه اعلام داشته برای رعایت حقوق شهروندی در حیطه یک موضوع خاص پیگیری‌های مختلفی را به عمل آورده تا اعتبار مالی مشخصی تخصیص یابد، مثلاً در گزارش وزارت کشور برای تقویت حق مشارکت مردم در تشکلهای و احزاب یا در خصوص حق شهروندان روستایی و عشایر یا در حیطه حمایت از حقوق اقلیت‌های دینی نمونه‌هایی از این گونه تلاشها منعکس شده است. هم‌چنین در گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، وزارت آموزش و پرورش، وزارت بهداشت، وزارت نفت، سازمان حفاظت محیط زیست و برخی دستگاههای اجرایی دیگر نمونه‌هایی را می‌توان ملاحظه کرد.

در موارد متعددی از گزارش‌های وزارتخانه‌ها و سازمان‌های اجرایی و معاونت‌ها این بیان را می‌توان یافت که علت عدم تحقق برخی از برنامه‌های مربوط به حقوق شهروندان فقدان یا کمبود امکانات و منابع توصیف شده یا ادامه اجرای یک برنامه موفق را منوط به تامین اعتبارات مالی لازم اعلام داشته‌اند. ارزیابی دقیق این موارد نیازمند بررسی کارشناسی و راستی آزمایی ادله مطرح شده می‌باشد که در روندهای نظارت بر رعایت حقوق شهروندی به تدریج باید مورد عمل قرار گیرد.

در گزارش‌های وزارتخانه‌ها و سازمان‌های اجرایی و معاونت‌های تابعه ریاست جمهوری تفکیکی بین حق‌های سیاسی و مدنی شهروندان و حق‌های اقتصادی اجتماعی و فرهنگی از حیث اختصاص منابع و امکانات صورت نگرفته، حال آنکه در حقوق سیاسی و مدنی، به ویژه موارد سلبی مانند عدم دخالت در حریم خصوصی، عدم بازداشت خودسرانه، منع شکنجه، منع تفتیش عقیده و موارد مشابه عمدتاً عدم دخالت مراجع رسمی می‌تواند موجبات رعایت حق‌ها را فراهم آورد اگرچه در همین موارد نیز باید اقدامات ایجابی لازم برای جلوگیری از نقض هر حق یا برخورد با ناقضان حقوق مردم انجام شود.

در برخی گزارش‌های مراجع اجرایی اذعان شده که تحقق همه جانبه حقوق شهروندان منوط به مشارکت مردمی و تقویت منابع و امکانات مورد نیاز است که در این راستا فعالیت‌های متنوعی نیز با همکاری دستگاههای اجرایی ذیربط و عموم مردم، از جمله خیرین و بخش خصوصی انجام پذیرفته است. نمونه‌هایی از مشارکت مردمی در تامین منابع و امکانات مورد نیاز جهت تحقق حقوق شهروندی در گزارش وزارتخانه‌های بهداشت، آموزش و پرورش، وزارت ارتباطات، وزارت صنعت معدن و تجارت، وزارت راه و شهرسازی، وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی و سازمان حفاظت از محیط زیست منعکس شده است.

در سطح جهانی کشورهای مختلف تلاش می‌کنند که منابع بین‌المللی گوناگون را نیز در چارچوب همکاریهای بین‌المللی برای توسعه کشور خود و تحقق حقوق شهروندانشان جذب کنند. این امر قطعاً توسط دستگاههای مختلف اجرایی ایران نیز با رعایت ضوابط و اصول قانونی انجام پذیرفته، اما در گزارش‌های ارائه شده، از جمله در نهادهای تخصصی ذیربط تابعه وزارت اقتصاد در این خصوص مطلبی منعکس نشده است. البته در گزارش وزارت بهداشت و همچنین سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت نفت به برخی همکاریهای بین‌المللی در انجام ماموریت‌های محوله اشاره شده است.

۴-۲- هیچ روند توسعه و پیشرفتی بدون اطلاع دقیق از آمار و اطلاعات و داده‌های کمی مختلف مربوط به وضعیت موجود و موارد منطقی قابل درج در هدف گذاری‌های آتی قابل تحقق نیست. بر همین اساس، در روند تحقق و اجرای حقوق شهروندان نیز دائما باید نظام آماری دقیق و معتبر و مستند مورد توجه همه دستگاهها قرار گیرد تا بتوانند ضمن اشراف لازم بر وضعیت هر حق در شرایط کنونی، تدابیر متناسب و مورد نیاز برای دستیابی به اهداف متعالی را فراهم آورند. مقررات کشور ضوابط تولید آمار رسمی در سطح ملی و صلاحیت‌های نهادهای تعیین کننده شاخص‌ها و استانداردهای کمی و محاسبه‌ای در اداره رسمی کشور را مشخص کرده‌اند. بر این اساس از دستگاههای اجرایی انتظار می رود که ضمن رعایت دقیق ضوابط قانونی در حوزه آمار و شاخص‌های کمی، در روند فعالیت‌های خود دائما بر اساس داده‌های مستند اقدام کنند و در گزارش تلاش‌های خود نیز دقیقا دستاوردها را به صورت قابل سنجش مشخص سازند.

در گزارش‌های واصله از وزارتخانه‌ها و معاونت‌ها و سازمان‌های اجرایی تابعه ریاست جمهوری چون گزارشی از مرکز آمار ایران به عنوان اصلی ترین نهاد سنجش آمار جامعه ایران و یکی از نهادهای تابعه سازمان برنامه و بودجه کشور واصل نشده نمی توان ارزیابی اجمالی به دست آورد که آیا مرکز آمار ایران رویکرد دقیقی در جهت سنجش روندهای رعایت حقوق شهروندی اتخاذ نموده یا خیر و تعاملات دستگاههای مختلف با مرکز آمار برای رفع نیازهای مربوط به پیشبرد حقوق مردم در چه حدی بوده و می‌باشد. در گزارش‌های واصله موارد مختلفی از آمارها و داده‌های کمی دستاوردها اعلام شده و موارد متعددی از تلاش‌ها که حائز اهمیت بوده نیز بدون ذکر آمار و معیارهای قابل سنجش بیان شده‌اند. در مواردی که آمارهایی ذکر شده اند عمدتا بازه زمانی تحقق موارد مشخص نشده اند که این امر هر گونه داوری و ارزیابی موضوع را با مشکل مواجه می سازد.

نهایتا اینکه، در صورت رفع اشکالات مزبور در گزارش‌های آتی، لازم است به صورت کارشناسی برخی داده‌ها و آمارهای اعلامی، راستی آزمایی شوند تا آنچه به مردم اعلام می‌شود یا مبنای تصمیم گیری کشوری قرار می‌گیرد، دقیق و بدون هر گونه اشکال و ایراد باشد.

در گزارش‌های واصله نمونه‌هایی از آمارهای قابل توجه تلاشهای مربوط به زمینه‌های مختلف حقوق شهروندی را می‌توان یافت، به عنوان نمونه در موارد اعلامی وزارتخانه‌های نفت، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تعاون، کار و رفاه اجتماعی، آموزش و پرورش، علوم، تحقیقات و فناوری، اقتصاد،

صنعت، معدن و تجارت، فرهنگ و ارشاد اسلامی، دادگستری، راه و شهرسازی، ورزش و امور جوانان، ارتباطات و فناوری اطلاعات، برنامه‌های آتی وزرات جهاد و کشاورزی، سازمان اداری و استخدامی کشور، بنیاد شهید و امور ایثارگران، معاونت امور زنان و خانواده، سازمان حفاظت از محیط زیست، معاونت توسعه روستائی و مناطق محروم کشور، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی، دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد و نهایتاً سازمان صدا و سیما آمارها و اعدادی در خصوص فعالیت‌های گوناگون ذکر شده است که از جهت مثبت یا انتقادی ممکن است مورد بحث اهل فن یا عموم مردم واقع شوند.

یادآوری این نکته ضروری است که در کشورهای توسعه یافته مراکز آماری مستقل متعددی روندهای مختلف وضعیت‌ها، فعالیت‌ها و متغیرهای گوناگون را رصد کرده و به صورت مستمر گزارش‌های علمی و قابل استنادی را ارائه می‌کنند تا در کنار مراکز رسمی، سنجش و ارزیابی مراکز مستقل نیز در دسترس عموم بوده و مورد بهره برداری حاکمیت و اقشار مختلف جامعه در سطح ملی و جهانی قرار گیرد. در تلاشهای ملی آتی در کشورمان در حیطه بهره مندی مناسب از آمار و اطلاعات کمی در روند ارتقای حقوق شهروندی لازم است بسترهای قانونی مناسب برای شکل‌گیری و تقویت مراکز مستقل آماری فراهم شود تا روند کلی توسعه و تحقق حقوق شهروندان مطمئن تر انجام پذیرد، خصوصاً در شرایط کنونی که نوعی بی‌اعتمادی نیز نسبت به آمارهای انحصاری اعلام شده از سوی مراکز رسمی در سطح جامعه شکل گرفته یا برخی محافل با انگیزه‌های گوناگون به ایجاد یا تقویت تردیدها در این حوزه دامن می‌زنند.

۵-۲- در سراسر جهان فناوریهای جدید نقش برجسته‌ای در اداره جوامع و تعاملات انسانی پیدا کرده‌اند. تجربیات جهانی مربوط به بهره برداری از فناوریهای جدید و نقاط قوت و ضعف هر مورد در حال حاضر در سطح نسبتاً متراکمی مورد بحث و بررسی محافل علمی مختلف قرار گرفته است. بر همین اساس جوامع ملی مختلف می‌توانند با توجه به توانائی‌های ملی خود و اقتضائات و نیازهای بومی، تجربیات جهانی مربوط به هر فناوری نوین را مورد بررسی قرار داده و تدابیر لازم را برای دستیابی به فناوریهای مزبور یا بهره برداری صحیح از آنها به عمل آورند. صرفنظر از اینکه خود فرآیندهای دستیابی یا بهره برداری از فناوریهای جدید در ادبیات تخصصی حقوقی بین‌المللی ابعاد فنی و نظری مهمی دارد که لازم است در نظام حقوقی ما نیز به دقت در چارچوب‌های قانونی مورد بحث قرار گرفته

و قاعده‌مندسازی لازم انجام شود، برای تحقق عموم حق‌ها و آزادی‌های مردم از فناوری‌های گوناگون باید بهره‌جست تا دستیابی به موفقیت‌ها سریعتر و دقیق‌تر انجام پذیرد.

بسیاری از مخاطبان وقتی سخن از فناوری‌های نوین در ارائه خدمات عمومی به مردم مطرح می‌شود عمدتاً ایجاد برخی سامانه‌های اطلاع‌رسانی و دسترسی مردم به مسئولان و ارائه خدمات عمومی به صورت الکترونیکی و طراحی نرم افزارهای هوشمند برای پاسخ دهی به نیازهای مردم را به عنوان برجسته‌ترین بهره‌مندی‌ها از فناوریهای جدید در روند اجرای حقوق شهروندان مورد توجه قرار می‌دهند، در حالی که تلاشهای ذیربط برای دستیابی یا بهره‌برداری لازم از فناوریهای گوناگون جدید در سطح اکثر دستگاههای اجرایی، از جمله تلاشهای وزارت نفت، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت راه و شهرسازی، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت ورزش و امور جوانان، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، وزارت امور خارجه، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت اقتصاد، بانک مرکزی، وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت کشور، وزارت اطلاعات، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، سازمان صدا و سیما، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، سازمان انرژی اتمی، سازمان حفاظت از محیط زیست، بنیاد شهید و امور ایثارگران و برخی سازمان‌های دیگر به شکل‌های مختلف جریان داشته و دارد و باید این روند در جهت توسعه توانمندی‌های ملی تقویت شود. به عنوان نمونه در بنیاد شهید و امور ایثارگران که شاید بسیاری فکر کنند برای رعایت حقوق شهروندی گروههای تحت پوشش خود به فناوریهای نوین چه نیازی دارد، این واقعیت غیر قابل انکار است که از سالها قبل تحقیقات گسترده علمی در مرکز تحقیقاتی تابعه این بنیاد در جریان است تا برای حمایت از مصدومان شیمیایی دوران جنگ تحمیلی علیه ایران از آخرین فناوریهای علمی استفاده شود و نتایج آن در سطح جهانی نیز معرفی گردد. همچنین در وزارت جهاد کشاورزی برای تولید محصولات مختلف غذایی و جلوگیری از آفات مختلف و مباحث جدیدی مانند تراریخته‌ها و صرفه‌جویی در منابع آب و موضوعات مشابه دیگر که جملگی در حیطه حق‌های مردم حائز اهمیت هستند باید دائماً از تحولات فناوریهای ذیربط مطلع باشند و در حدود مقدرات، روندهای خودکفائی یا بهره‌برداری از دستاوردهای نوین بشری را در دستور کار خود داشته باشند. بانک مرکزی، وزارت اقتصاد، وزارت امور خارجه و معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری هر یک حسب وظایف قانونی مقرر، طبیعتاً در این زمینه باید بسترها و تسهیلات مختلف برای انتقال فناوریهای نوین جهانی به ایران و حمایت‌های لازم از مبتکران ملی را مورد توجه و

اقدام قرار دهند. در گزارش‌های دریافتی دستگاه‌های مختلف اجرایی به ابعاد این گونه تلاش‌ها اشاره مناسبی صورت نگرفته، البته در چند مورد مطالبی بسیار فشرده در برخی گزارش‌ها آمده مانند گزارش وزارت ارتباطات در حیطه وظایف قانونی خود، گزارش برخی برنامه‌های دانشگاه‌های کشور که از سوی وزارت علوم منعکس شده، برخی موارد عملکردهای وزارت نفت که در جهت انجام وظایف خود با رعایت محیط زیست بهره‌برداریهای مختلفی داشته، گزارش سازمان انرژی اتمی که بسیاری از تلاشهای آن محصول فعالیت دانشمندان ایرانی برای بهره‌مندی صلح‌آمیز از دستاوردهای فناوری هسته‌ای می‌باشد، برخی از اقدامات سازمان حفاظت از محیط زیست، یک مورد اعلامی در گزارش وزارت صنعت معدن و تجارت، موارد متعدد در فعالیتهای وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، یک مورد در گزارش وزارت کشور، مواردی در گزارش دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد و قسمتی از گزارش بانک مرکزی که به کاربردهای فناوری‌های نوین در جهت ارتقای خدمات بانکی و رعایت حقوق شهروندان اشاره شده است.

در اغلب گزارش‌های مراجع اجرایی به فعالیتهای مربوط به بهره‌مندی از فناوری اطلاعات و ارتباطات و توسعه خدمات الکترونیکی برای انجام بهتر خدمت‌رسانی به مردم اشاره شده است که البته نمی‌توان بدون بررسی میدانی و اعتبارسنجی فنی لازم، داوری و ارزیابی دقیقی در خصوص موارد اعلامی ارائه کرد. در آخرین سطرهای گزارش وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات در این زمینه ارزیابی قابل تاملی بیان شده است: «ارزیابی بلوغ خدمات الکترونیکی دستگاه‌های اجرایی نشان می‌دهد دستگاه‌های اجرایی در ارائه خدمات الکترونیکی بسیار کُند حرکت می‌کنند و تحقق تنها ۱۴ درصد خدمات الکترونیکی کامل و ۳۵ درصدی الکترونیکی نسبی نشان از لزوم سرمایه‌گذاری، نظارت و مطالبه اجرایی شدن دولت الکترونیکی دارد. در کنار آن عدم رویکرد باز مهندسی فرآیندهای ارائه خدمات، منجر به وضعیت نامطلوب شاخص‌های کسب و کار شده است که این موضوع می‌تواند ناشی از مقاومت افراد، ساختار و دستگاه‌های اجرایی در ایجاد تحول الکترونیکی و ایجاد شفافیت، مقابله با فساد و دسترسی پذیری خدمات الکترونیکی باشد».

۶-۲- هر برنامه موفق برای تحقق شایسته نیازمند آسیب شناسی مستمر و شناخت چالش‌ها و موانع در کنار ظرفیت‌ها و امکانات و فرصت‌هاست. موضوع تحقق همه جانبه حقوق شهروندی در هر کشور چون قدرت عمومی را مقید می‌سازد و نیازمند بسترسازی‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، حقوقی و قضائی و زمینه‌های متعدد دیگر و ساختارها و فرآیندهای خاص خود

می‌باشد، طبیعتاً کار راحتی نیست و با صدها مانع و چالش احتمالی مواجه می‌شود. بر این اساس هر گونه اقدام برای اجرا و تحقق حقوق و آزادی‌های شهروندی لازم است با شناخت دقیق و مستمر موانع و چالش‌ها و یافتن راهکارها و برنامه‌های مناسب انجام پذیرد. متخصصان و کارشناسان و عموم مردم در خصوص ابعاد مختلف ناظر بر رعایت یا عدم رعایت حق‌ها و آزادی‌های عمومی در کشور نظر دارند و بسیاری از این نظرات در سطح افکار عمومی نیز نمود می‌یابد. از دستگاههای اجرایی مختلف انتظار می‌رود که دردها و مشکلات مردم در حیطه رعایت هر حق مرتبط با وظایف قانونی خود را مورد شناسایی و پذیرش قرار دهند و ضمن اذعان به مطالبات مشروع مردم، عزم جدی و اراده مصمم خود برای پاسخ دهی را با اجرای به موقع برنامه‌ها و راهکارهای مناسب و کارشناسی شده نشان دهند. علی‌القاعده هر دستگاه اجرایی به علت اشراف بر حیطه فعالیت خود به راحتی می‌تواند موارد نارضایتی مردم و عدم اجرای حقوق شهروندان را فهرست کرده و با مشارکت کارشناسان داخلی خود و همیاری نهادها و اشخاص صاحب نظر و با تجربه در موضوع فعالیت مزبور از بیرون سازمان و بهره‌مندی از نقد و نظرات عمومی مردم، روش‌های رفع مشکلات را نیز بیابد و اجرایی کند.

گزارش‌های ارائه شده اکثر وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و سازمان‌های اجرایی تابعه ریاست جمهوری تصویر قابل توجهی از تلاش‌های انجام شده در این زمینه ارائه نکرده‌اند. در میان گزارش‌های دریافتی وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، ورزش و امور جوانان، امور خارجه، فرهنگ و ارشاد اسلامی، نیرو، گزارش برخی شرکت‌های تابعه وزارت نفت، بنیاد شهید، معاونت توسعه روستائی و مناطق محروم، وزارت علوم، سازمان انرژی اتمی، مشاور رئیس جمهور در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی و ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز هر یک از چند سطر تا جدولی فشرده از چالش‌ها و موانع فراروی انجام وظیفه خود را بیان داشته‌اند. در خصوص برنامه‌ها و راهکارهای آتی، برخی از نهادهای فوق هم مطلبی منعکس نکرده‌اند، اما به جای آنها در گزارش‌های وزارت ارتباطات، جهاد کشاورزی، سازمان اداری و استخدامی کشور، دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد مطالبی را می‌توان یافت.

از میان وزارتخانه‌ها یا سازمان‌هایی که در خصوص چالش‌های موجود یا برنامه‌های خود مطلبی در گزارش منعکس کرده‌اند این واقعیت قابل توجه است که بعضاً مطالب اعلامی، کلی و خیلی به حیطه وظایف قانونی دستگاه اجرایی مزبور مربوط نمی‌شود یا ابعاد دقیق برنامه‌های آتی را روشن نمی‌سازد. در میان وزارتخانه‌ها و سازمان‌های اجرایی که چالش‌های فراروی انجام وظایف خود برای ارتقای

حقوق شهروندی را بیان کرده‌اند، روش تهیه فهرست چالش‌ها توسط وزارت نیرو و جهات چند گانه مورد بررسی در گزارش مشاور رئیس جمهور در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی قابل توجه است. در مورد وزارت نیرو ابتدا از همه واحدهای تابعه خواسته شده تا سه اولویت مشکلات اساسی و موثر در جامعه را متناسب با ماموریت‌های قانونی خود معرفی کنند سپس کارگروه‌های حقوق شهروندی وزارت نیرو تشکیل و طی ۱۴ جلسه طوفان فکری و مرور مواد منشور حقوق شهروندی مرتبط با وزارت نیرو نهایتاً ۷۴ چالش حقوق شهروندی مربوط به وزارت را دسته بندی کرده‌اند. در مرحله بعد غربالگری چالش‌ها با نظر ۵۳ نفر از مدیران کل ذیربط در حوزه ستادی و معاونین شرکت‌های مادر تخصصی براساس دو عامل «اهمیت» و «سهولت رفع»، انجام و چالش‌های اولویت دار مشخص شده‌اند. در مرحله آخر به منظور اخذ نظر شهروندان و نمایندگان آنها در تعیین چالش‌های اولویت دار، انجام نظرسنجی الکترونیکی از اعضای شورای اسلامی شهر و روستا در سراسر کشور با همکاری شورای عالی استان‌ها پیگیری شده است و اما در گزارش مشاور رئیس جمهور در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی، توصیف چالش‌های فراروی رعایت حقوق اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی از جهات سیاسی و اجرایی، فرهنگی و حقوقی و قضایی جداگانه انجام گرفته که همین امر تصویر نسبتاً جامعی از چالش‌ها را ارائه می‌کند. در گزارش جدید ارائه شده از سوی وزارت بهداشت در بهار ۱۳۹۷ چالش‌های مربوط به هر یک از حق‌های مرتبط با این وزارتخانه در جداول تفصیلی متناظر اقدامات انجام شده ارائه گردیده و راه حل‌های پیشنهادی نیز در ستون جداگانه ای ذکر شده است.

با عنایت به اینکه داورهای مردمی اغلب مسئله محور و با توجه به مشکلات و مسائل فراروی آنهاست نه صرفاً توجه به گزاره‌های زیبای حکمی یا برنامه‌ها و فعالیت‌های جاری دستگاهها، کاملاً روشن است که به عنوان اولویت فراروی، لازم است چالش‌ها و موانع رعایت هر حق مذکور در منشور حقوق شهروندی در ابعاد مختلف قانونی، اجرایی، قضائی و... طی مراحل مختلف با مشارکت کارشناسان هر دستگاه و همفکری دستگاههای مختلف که وظیفه مشترک دارند و مشارکت عموم کارشناسان و نهادهای مستقل دسته بندی شوند و براساس زمان بندی مشخص در روندی تدریجی راهکارهای حل و رفع آنها اعمال گردند. قابل تامل است که بسیاری از مصادیق نقض حقوق شهروندی در ابعاد مختلف زندگی مردم، در سطح جامعه کاملاً شناخته شده هستند و چون مدتهاست وضعیت موجود ادامه یافته یا در مواردی بدتر شده‌اند بسیاری از مردم این ذهنیت را پیدا کرده‌اند که اراده‌ای برای رفع مشکلات در نهادهای حاکمیتی ذیربط وجود ندارد.

۷-۲- یکی از چالش‌های جدی در فرآیند پیشرفت کشورهای در حال توسعه بوروکراسی زائد اداری و ساختارهای مزاحم و کم تحرکی است که بیش از ارائه خروجی کارآمد برای جامعه، منابع و امکانات را بلعیده و به هدر می‌دهند و اغلب بهره‌وری مناسبی ندارند. در چنین وضعیتی یک موضوع مرتبط با حقوق مردم ممکن است در چندین مجرای اداری مطرح و برای رفع و رجوع یک امر عادی دریافت خدمات عمومی، شهروندان مدتها ناچار به پیگیری و اختصاص هزینه‌های مادی و معنوی شوند. همچنین ممکن است نهادهای مختلف در یک موضوع مشترک مربوط به حقوق مردم مواضع و رویکردهای عملی متنوعی را برگزیده و تلاش‌های همدیگر را خنثی نموده یا هر یک مسیر خاص خود را طی نمایند که نتیجه آن استمرار تاخیر در تحقق و اجرای حقوق شهروندان است.

توجه به مشکلات مزبور موجب شده که سیاستگذاران کلان و قوه مقننه در کشور ما از مدتها قبل ضمن سیاست‌های کلان یا قوانین برنامه‌های ۵ ساله توسعه کشور مکرر بر حذف فرآیندهای زائد اداری و چابک سازی و روان سازی ارائه خدمات و هم‌افزایی همه نهادها و افزایش بهره‌وری و توسعه مشارکت مردمی تاکید کنند. این راهبرد اساسی لزوما باید در روند تحقق و اجرای حقوق شهروندی نیز مورد رعایت قرار گیرد تا مبدا حسب برخی تجربیات منفی گذشته به نام دستیابی به گزاره‌های زیبا و دوست داشتنی در عرصه حقوق مردم، مجموعه‌های شکلی جدید و فاقد کارایی ایجاد و با اتلاف منابع بیت‌المال، خود مایه تاخیر یا مزاحمت در روند تحقق حقوق شهروندان و یا حتی بدتر از آن بروز رانت‌های خاص و مفسده‌های متنوع شوند. همین حساسیت بی تردید در نهادسازی‌های با نام مردم نهاد و غیر حکومتی نیز باید معمول شود که مبدا به نام حقوق شهروندی یا مفاهیم زیبایی دیگر برخی افراد با مقاصد منفعت‌جویانه یا وابستگی به مراکز قدرت ایجاد مجموعه‌های به ظاهر غیردولتی، ولی در واقع خصولتی و هدر دهنده منابع ملی را در دست اقدام قرار داده و بدین ترتیب، روند بسترسازی برای ایجاد نهادهای واقعی مدنی خدمتگزار به جامعه و منافع ملی را به تاخیر اندازند. در نقطه مقابل، از مراکز رسمی انتظار می‌رود که با بهره مندی حداکثری از ظرفیت‌های قانونی روند مشارکت مردم در اداره جامعه و رفع چالش‌های مختلف حقوق شهروندی را فراهم آورند به گونه‌ای که تمامی نهادهای حرفه‌ای تخصصی و صنفی و سازمان‌های اجتماعی و فعالان مدنی با طیب خاطر بیشترین کمک و همیاری را به نهادهای رسمی برای تحقق و اجرای حقوق شهروندی ارائه کنند.

در گزارش‌های وزارتخانه‌ها، معاونتها و سازمان‌های اجرایی تابعه ریاست جمهوری مواردی به دو مولفه فوق توجه شده و گزارش عملکردهایی در این باب ارائه گردیده است. به عنوان نمونه برخی از مصادیق

عملکردها در گزارش معاونت امور زنان و خانواده محصول هم‌افزایی چندین نهاد رسمی حاکمیتی و نهادهای مستقل بوده است؛ مواردی از عملکردهای بانک مرکزی محصول تلاش و همیاری بانک‌های مختلف، اعم از دولتی و خصوصی و حتی عموم مردم بوده است؛ مواردی از فعالیتهای اعلامی معاونت حقوقی ریاست جمهوری در تعامل با مراکز رسمی یا یک مورد دانشگاه غیر دولتی انجام شده؛ در گزارش سازمان انرژی اتمی به همکاری‌هایی اشاره شده تا شرکت‌های دانش بنیان و مبتنی بر دانش پایه در کشور شکل بگیرند و یا تقویت شوند و تاکید شده که قرار است بانک اطلاعات جامع از موسسات دولتی و خصوصی دارای سابقه همکاری و هم‌افزایی ایجاد نمایند؛ سازمان اداری و استخدامی کشور حسب رسالت قانونی خود طبیعتاً تلاش‌های متنوعی را معمول می‌دارد تا به چابک‌سازی دولت و سلامت اداری و توسعه نهادهای مستقل فعال جهت ارتقای حقوق شهروندی در نظام اداری منتهی شود که بر این اساس در گزارش اعلامی تصویر توافق نامه منعقد با وزارت کشور جهت توسعه مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در تامین حقوق شهروندی در نظام اداری که در آذر و دیماه ۹۶ توسط وزارت کشور و سازمان اداری و استخدامی کشور به همه نهادهای تابعه ابلاغ شده، منعکس گردیده است؛ سازمان حفاظت از محیط زیست از رشد ۸۰ درصدی تشکلهای محیط زیست در کشور به نسبت آغاز دولت یازدهم خبر داده و اینکه در سال ۹۶ بیش از ۸۲۰ تشکل برای تحقق حقوق محیط زیست در کنار مراکز رسمی تلاش می‌کنند و شبکه‌های منطقه‌ای از فعالان شکل گرفته که همیاری مستمر دارند، همچنین با شوراهای اسلامی شهر و روستا تفاهم نامه‌های مختلفی منعقد شده است؛ وزارت دادگستری از انعقاد بیش از ۳۰ مورد تفاهم نامه همکاری با دستگاههای مختلف حاکمیتی و غیردولتی برای پیشبرد حقوق شهروندی خبر داده و اینکه تعدادی کلینیک‌های مشاوره حقوقی رایگان که در چند استان ایجاد شده حاصل همکاری بین بخشی نهادهای مختلف دولتی و غیردولتی بوده است؛ وزارت علوم موضوع رشد تعداد تشکلهای موجود صنفی و کانونهای فرهنگی در دانشگاه‌های کشور را مطرح کرده و اینکه هم اینک ۳۲۲ تشکل دانشجویی در دانشگاههای کشور فعال است که این تعداد در سال ۱۳۹۲، ۱۲۴ مورد بوده است و تعداد کانونهای فرهنگی دانشجویی در حال حاضر ۳۴۱۴ عدد است که در آغاز دولت یازدهم ۲۱۱۰ مورد بوده است؛ وزارت کشور در چند حوزه خروجی‌های تعامل با دستگاههای مختلف رسمی و تشکلهای غیر دولتی را منعکس کرده، مثلاً در بخش گزارش فعالیت ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی خروجی‌های مختلف محصول تعاملات بین‌سازمانی است، انجام وظایف کمیسیون اقوام و مذاهب در ستاد وزارت کشور و معاونت سیاسی استانداری‌ها، انجام

وظایف مرتبط با تامین امنیت و انجام وظایف مختلف شوراهای تامین یا شورای امنیت کشور یا موارد مربوط به برگزاری انتخابات در سراسر کشور یا فعالیت‌های مربوط به شکل‌گیری و حمایت از احزاب، سازمان‌های مردم‌نهاد، انجام وظایف مربوط به شهرداری‌ها و دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی شهر و روستا و برخی موارد دیگر، جملگی در بستر تعامل و همکاری و هم‌افزایی با نهادهای مختلف حاکمیتی و غیردولتی محقق شده است؛ در گزارش وزارت کشور اعلام شده که تعداد سازمان‌های مردم‌نهاد طی چهار سال گذشته سه برابر شده است؛ در گزارش وزارت نفت به مصادیقی از تعاملات شرکت‌های تابعه وزارت با مراکز دیگر دولتی و غیر دولتی اشاره شده تا ارائه خدمات به مردم تسهیل شود. در گزارش وزارت نیرو به چگونگی مشورت‌گیری از شوراهای شهر و روستا جهت شناخت دقیق چالش‌های مردم در حوزه حقوق شهروندی مرتبط با این وزارت اشاره شده. در گزارش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به تقلیل مجوزهای ۱۱۷ گانه وزارت به ۵۴ مورد اشاره شده تا بخش‌های غیردولتی و مردمی در عرصه فعالیت‌های فرهنگی حضور پررنگ‌تری پیدا کنند، همچنین از پیگیری سیاست مشارکت و یا تفویض امور فرهنگی یا مجتمع‌های فرهنگی به نهادهای صنفی حوزه فرهنگ و هنر خبر داده است. در گزارش‌های وزارت صنعت و همچنین وزارت اقتصاد، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، وزارت امور خارجه، وزارت ورزش و امور جوانان، وزارت آموزش و پرورش و وزارت ارتباطات و دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد نیز به نمونه‌هایی از هم‌افزایی و همکاری با دیگر سازمان‌های دولتی و غیردولتی جهت تحقق دستاوردهای مشخص در عرصه حقوق شهروندان اشاره شده است.

تامل در گزارش‌های وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی مختلف در خصوص تشریح تجربیات مثبت، هم‌افزایی و هم‌پوشانی درون سازمانی و همچنین مشورت‌گیری و مشارکت‌دهی مستمر به کنشگران مدنی در روند انجام وظایف قانونی حکایت از این واقعیت دارد که هنوز ظرفیت‌های بسیار گسترده‌ای مورد بهره‌برداری واقع نشده و هنوز بخش مدنی در ایران نتوانسته حضور و مشارکت همه‌جانبه‌ای در روند رفع مشکلات کشور داشته باشد، فلذا بیش از آنکه به برخی آمارهای تعداد تفاهم‌نامه‌های همکاری بین دستگاهها یا تعداد سازمان‌های غیردولتی واحزاب و تشکل‌های مدنی مختلف شناسایی شده در مراجع رسمی دل‌خوش بود، باید به خروجی عملی هم‌افزایی‌های بین دستگاه‌های رسمی و غیردولتی در ارتقای کارآمدی مدیریت کشور و صرفه‌جویی در منابع و امکانات و تحقق و اجرای حق‌های مختلف شهروندان و رفع مشکلات آزاردهنده عمومی توجه لازم صورت گیرد. بر همین اساس

در ارزیابی‌های آتی، منطقی است که علاوه بر روندهای شکلی عملکردها در حیطه دو مولفه یاد شده، نتایج عملی آنها نیز بررسی شود. همچنین بازه زمانی گزارش فعالیت‌ها باید دقیقا معلوم باشد که بتوان در یک سال مشخص روندها را مورد سنجش و ارزیابی قرار داد.

۸-۲- برای آنکه تلاش بخش‌های مختلف یک سازمان و دستگاه اجرایی و کلیت قوه مجریه یا همه قوا و کلیت نظام در جهت ارتقای حقوق شهروندی به نتیجه برسد کاملا منطقی است که ساز و کار هماهنگی اجرای حقوق شهروندی در سطح هر دستگاه یا در سطح قوه مجریه و کلیت کشور باید به بهترین شکل و با کارآمدترین نتایج باشد. نظر به اینکه در سطح ملی رئیس جمهور دستیار ویژه ای را برای هماهنگی، پیگیری و نظارت بر امور حقوق شهروندی مطابق منشور تعیین نموده تا از طریق نتایج تلاشهای دستیار مزبور و سایر ابزارهای در اختیار، خود به عنوان دومین مقام عالی کشور و مسئول اجرای قانون اساسی رعایت حقوق مردم در همه بخش‌ها را مورد دفاع و حمایت قرار دهد، مقتضی است در سطح هر یک از وزارتخانه‌ها و دستگاههای اجرایی و معاونت‌های تابعه ریاست جمهوری و حتی سایر نهادهای عمومی، ساز و کار مناسبی برای پیگیری و هماهنگی درون سازمانی و برون سازمانی، از جمله در روابط با دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی شکل گیرد. همان گونه که در بخش مرور توصیفی گزارش‌های واصله دستگاههای اجرایی به صورت خاص اعلام شد عمده نهادها در این زمینه اقداماتی انجام داده‌اند، اما در این زمینه وحدت رویه‌ای دیده نمی‌شود و گاه به نظر می‌رسد از تجربیات قبلی مشابه برای موفقیت تلاشهای جاری استفاده لازم به عمل نیامده و بعضا نیز نگاهی بخشی و غیرجامع به مأموریت مزبور صورت گرفته، در حالی که رعایت حقوق شهروندی به تمامی اجزای یک سیستم مربوط می‌شود و ساز و کار هماهنگی و پیگیری موضوع باید بتواند در تمامی شریان‌های یک دستگاه اجرایی تعهدپذیری رعایت حقوق مردم را به حرکت و نمود عینی مبدل سازد. علاوه بر ضعف‌های یاد شده گاه چندگانگی نیز در وظایف محوله دیده می‌شود، به گونه‌ای که در یک سیستم اجرایی، چند فرد یا واحد اداری به صورت مجزا برای پیگیری موضوعات مشترک متمرکز بر ارتقای حقوق مردم گمارده شده‌اند. بر همین اساس یکی از فوریت‌های مورد نیاز برای حرکت هماهنگ و منسجم همه بخش‌های اجرایی و حتی سایر نهادهای عمومی جهت اجرای منشور حقوق شهروندی آن است که اشکالات موجود در این زمینه مرتفع گردد. در توصیه‌های پایانی بررسی حاضر براساس ظرفیت‌های قانونی و تجربیات عملی سنوات قبل در نظام اداری کشور و خروجی مشاهده شده

طی دولت یازدهم تاکنون و با هدف جلوگیری از تداخل ساز و کارها و موازی کاری در این زمینه و افزایش کارآمدی، پیشنهاد مشخصی مطرح خواهد شد.

۳- اقدامات اطلاع‌رسانی، ترویجی، ظرفیت‌سازی، توانمندسازی، پژوهشی و آموزشی برای اجرا و تحقق هر چه بهتر حقوق و آزادی‌های شهروندان

۳-۱- برای آگاه‌سازی جامعه از حقوق خویش در رابطه با هر دستگاه اجرایی، مسئولیت‌های شهروندی در روابط مردم با همدیگر یا در قبال مراجع رسمی، شکل‌گیری و تقویت فرهنگ رفتاری اهتمام به رعایت حقوق شهروندی و گسترش حساسیت‌ها و توانمندی‌ها در این زمینه به طور مستمر نیاز به اطلاع‌رسانی متناسب و فعالیت‌های ترویجی است. همچنین هر دستگاه اجرایی برای تحقق هر چه بهتر وظایف قانونی خود در قبال حقوق مردم دائما نیاز به انجام پژوهش‌های مختلف و فعالیت‌های آموزشی دارد تا راهکارهای عالمانه‌ای را شناسایی و مورد بهره‌برداری قرار دهد. البته چون رسالت محوری و اصلی در مراکز آموزش عالی، اعم از دانشگاه‌ها یا حوزه‌های علمیه، تولید دانش است همه دستگاه‌های اجرایی باید به این سمت و سو حرکت کنند که به جای شکل دهی مراکز موازی با دانشگاه‌ها و حوزه‌ها، از ظرفیت‌های نهادهای آموزش عالی کشور نهایت بهره‌برداری را در رفع نیازهای تخصصی خود ببرند و متقابلا مراکز مزبور را نیز به سمت پاسخ‌دهی به نیازهای کاربردی کشور جهت دهی نمایند. مجموعه تدابیر اطلاع‌رسانی، ترویجی، آموزشی، فرآیندهای ظرفیت‌سازی و توانمندسازی مورد نیاز برای دستیابی به جامعه مقید به رعایت حقوق شهروندی را به پیش می‌برد و شبکه‌های منسجمی از همکاری و تعامل درون سازمانی، بین دستگاه‌ها و در روابط دولت و ملت را برای تحقق و اجرای حق‌های مختلف سامان می‌دهد.

در گزارش‌های وزارتخانه‌ها، معاونت‌ها و سازمان‌های اجرایی تابعه ریاست جمهوری طیف زیادی از مواردی که ذیل این شاخص قرار می‌گیرند، به ویژه در حوزه اطلاع‌رسانی، فعالیت‌های ترویجی و نشست‌ها و برنامه‌های آموزشی به چشم می‌خورد. به عنوان نمونه در همین یکساله گذشته سازمان اداری و استخدامی کشور در سراسر کشور برنامه‌های آموزشی آشنایی با تصویب‌نامه حقوق شهروندی در نظام اداری (هر دوره ۸ ساعت) و آشنایی با منشور حقوق شهروندی (هر دوره ۶ ساعت) را در استان‌های مختلف برگزار کرده است که تا زمان ارائه گزارش ۱۰۷ دوره با حضور ۵۵۷۵ نفر در استان‌های کشور برگزار شده و این روند همچنان ادامه دارد. همچنین در این مدت ۶ دوره تربیت مدرس برای تبیین و آموزش حقوق شهروندی توسط مرکز آموزش مدیریت دولتی برگزار شده و ۱۴۰

نفر مدرس آموزش دیده اند و اعلام شده که این برنامه تا دستیابی به ۲۴۰ مدرس آموزش دیده برای استان‌های کشور ادامه خواهد یافت. سازمان مزبور همچنین ارائه برنامه آموزش مجازی برای سرعت بخشیدن به آموزش‌های کارکنان دستگاه‌های اجرایی مختلف را در دست اقدام قرار داده که قرار بوده تا پایان سال ۱۳۹۶ برای ۴۲۰۰ نفر از کارکنان وزارت راه و شهرسازی و ۹۲۰۰ نفر از کارکنان بنیاد شهید و امور ایثارگران اجرا شود.

بقیه دستگاهها نیز مواردی را اعلام داشته اند. به عنوان مثال سازمان حفاظت از محیط زیست بدون ذکر دقیق بازه زمانی اجرا، خبر از ارائه بیش از ۳ میلیون نفر آموزش همگانی برای گروه‌های مختلف مردم و جامعه از دانش آموزان تا قضات مراجع قضایی داده است و اینکه روند همکاری‌های پژوهشی بین سازمان و مراکز آموزش عالی مختلف و بخش صنعت توسعه پیدا کرده است. وزارتخانه‌های کشور، آموزش و پرورش، معاونت حقوقی رئیس جمهور، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی نیز مصادیقی از برنامه‌های آموزشی اجرا شده خود در زمینه حقوق شهروندی که بعضاً با همکاری مراکز آموزش عالی بوده است را اعلام داشته‌اند. در گزارش وزارت علوم تلاش‌های مراکز آموزش عالی سراسر کشور برای تقویت برنامه‌های پژوهشی و آموزشی حقوق شهروندی انعکاس پیدا نکرده، در حالی که ناگفته پیداست که حجم قابل توجهی از برنامه‌ها و تلاش‌های علمی در مراکز مختلف آموزش عالی کشور، اعم از دانشگاهها و حوزه‌های علمیه طی سنوات اخیر حول موضوع حقوق شهروندی و تقویت پشتوانه‌های نظری آن و چگونگی عملیاتی نمودن مجموعه حقوق مردم در ابعاد مختلف بوده است.

در گزارش‌های دستگاه‌های اجرایی این امر مشهود است که در فعالیت‌های اطلاع‌رسانی، ترویجی، آموزشی و پژوهشی، طیف متنوعی از قالب‌ها مورد عمل قرار گرفته است. برگزاری برنامه‌های آموزشی حضوری یا مجازی درون سازمانی با هدف توانمند سازی نیروی انسانی در ارائه خدمات بهتر، ایجاد سامانه‌های اطلاع‌رسانی مختلف و تولید محتواهای لازم برای آگاه‌سازی مردم یا کارکنان یا گروه‌های ذینفع و مرتبط، اجرای برخی طرح‌های مشترک علمی و پژوهشی و آموزشی به صورت بین سازمانی یا با مراکز آموزش عالی در موضوعات مختلف مربوط به حقوق شهروندی که بعضاً به نتایج مشخصی چون تدوین پیش نویس سندی معین برای تصویب در مراجع قانونی یا تهیه بسته‌های خدمت‌رسانی به مردم یا تدوین برنامه اقدام در یک یا چند مورد مشخص نیز منتهی شده است، اجرای برنامه توانمند سازی ویژه سازمان‌های مردم نهاد مرتبط با خود و....

۲-۳- نظر به اینکه در بسیاری از گزارش‌های دستگاه‌های اجرایی بازه زمانی اجرا دقیقاً یکسال گذشته نبوده، بلکه سنوات قبل، از جمله سال ۹۵ یا حتی از ابتدای دولت یازدهم را هم در بر می‌گیرد، نمی‌توان تجمیعی از مجموعه موارد اعلامی انجام داد و برآورد دقیقی از روند فعالیت‌های اطلاع‌رسانی، ترویجی، ظرفیت‌سازی، توانمندسازی و شبکه‌سازی یا آموزشی و پژوهشی و ثمره حاصله آنها بدست آورد. فارغ از نکته یاد شده، در گزارش‌های دستگاه‌های مختلف اجرایی توضیح دقیقی در خصوص محتوای برنامه‌های مزبور، به ویژه موارد آموزشی و ترویجی ارائه نشده، حال آنکه چون مباحث مربوط به حق‌های گوناگون شهروندان از ابعاد فنی متنوعی برخوردار است لازم است دقت و اهتمام زیادی صورت گیرد تا با یک سری برنامه‌های کلیشه‌ای و غیرکاربردی، وقت فراگیران و منابع بیت‌المال بدون ره آورد کاربردی مشخص تلف نشود. نکته دیگر اینکه چون در حوزه توانمندسازی، مهارت‌های فراگیران هر برنامه باید ارتقا یابد، هیچ نهادی در خصوص هدف‌گذاری‌های کاربردی و شاخص‌های سنجش مهارت‌ها برای ارتقای حقوق شهروندی در عملکرد نیروی انسانی شاغل خود یا گروه‌های ذینفع یا عموم مردم مطلبی را منعکس نکرده است و نهایتاً از گزارش‌های واسطه مشخص نیست که در یک سال گذشته روند شبکه‌سازی‌های مختلف برای ارتقای محورهای گوناگون حقوق شهروندی به چه میزان بوده و شبکه‌های ایجاد شده چه میزان حاصل هم‌افزایی‌های نهاد‌های حاکمیتی بوده و چه میزان در بخش غیردولتی شکل گرفته و مجموعه آنها چه آثار و عوایدی بر اجرا و تحقق حقوق شهروندی (با ذکر حیطة معین هر حق) داشته‌اند.

۳-۳- در گزارش‌های واسطه وزارتخانه‌هایی که مأموریت‌های قانونی ذاتی برای آموزش افراد از سطوح کودکی تا کهنسالی را بر عهده دارند، شامل وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، فرهنگ و ارشاد اسلامی و وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی از باب مراکز آموزش فنی حرفه‌ای تابعه خود، هر یک مطالبی راجع به توجه به منشور حقوق شهروندی در آموزش‌های جاری خود برای گروه‌های خاص یا عموم مردم ارائه کرده‌اند، از اختصاص برخی عناوین حقوق شهروندی در کتب درسی مقاطع مختلف مدارس تا گنجاندن این موضوع در دروس عمومی دانشگاه‌ها که همه رشته‌ها آن را مطالعه کنند تا آموزش‌های خاص مربوط به حق سلامت برای فراگیران خاص یا مخاطبان عمومی وزارت بهداشت تا اقدامات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در سطح فرهنگ عمومی و جلب توجه گروه‌های مختلف فرهنگی و ادبی و هنری به این موضوع و تا رویکرد مراکز آموزش فنی حرفه‌ای به رعایت گزاره‌های مورد تاکید منشور حقوق

شهروندی، اما هیچ برنامه مشترکی از سوی همه این دستگاههای اجرایی به علاوه سازمان صدا و سیما برای اثر بخشی ملی مجموعه منسجم و به هم پیوسته در زمینه آموزش و نهادینه سازی فرهنگی الزامات رعایت حقوق شهروندی ارائه نشده که این خود حاکی از عدم بهره برداری حداکثری از ظرفیت های قانونی و عملیاتی دستگاههای موجود است و بر همین اساس در برنامه ملی آموزش حقوق شهروندی در آینده نزدیک باید همه این خलाها و نارسایی ها به خوبی هدف گیری شده و مرتفع شوند.

۴- اقدامات لازم برای تضمین رعایت حقوق شهروندان

۴-۱- نظر به وجود واحدهای مشخص اداری در هر وزارتخانه و سازمان و معاونت تابعه ریاست جمهوری برای ارزیابی عملکردها و بازرسی های لازم و رسیدگی به شکایات و اعتراضات مردمی و همچنین با توجه به وجود ترتیبات قانونی مشخص برای رسیدگی به تخلفات کارکنان دولت و در صورت بروز جرم، امکان شکایت شاکی خصوصی یا مدعی العموم در مراجع قضایی، طبیعتاً بسترهای قانونی، اعم از اداری، شبه قضائی و قضائی برای تضمین رعایت حقوق شهروندان وجود دارد. در گزارش های دستگاههای اجرایی اغلب به فعالیت های واحد ارزیابی عملکرد یا بازرسی و رسیدگی به شکایات به صورت بسیار فشرده اشاره شده و اینکه مجموعه واحدهای مزبور تلاش کرده اند تا رضایتمندی عمومی را افزایش دهند، امکان دریافت شکایت و پیشنهاد و اعتراض مردمی را تسهیل کنند و سرعت رسیدگی ها و اقدامات اثر بخش را افزایش دهند، اما هنوز نظام ارزیابی این فعالیت های گسترده در پرتو شاخص های دقیق مبتنی بر منشور حقوق شهروندی ساماندهی نشده است. برابر آخرین گزارش های واصله، علاوه بر سازمان اداری و استخدامی که براساس تصویب نامه حقوق شهروندی در نظام اداری شاخص های ۱۴ گانه ای را در بهمن ۱۳۹۶ برای ارزیابی عملکرد دستگاههای اجرایی مختلف مشخص کرده است و همچنین برخی وزارتخانه ها و سازمان های اجرایی تابعه رئیس جمهور نیز اعلام داشته اند که در شاخص های ارزیابی عملکرد داخلی دستگاه خود رعایت منشور حقوق شهروندی، را از جمله معیارها قرار داده اند، لیکن برای تدوین شاخص های جزئی هر مورد حق مذکور در منشور که یا رعایت آنها مشترک بین همه دستگاههاست و یا عمدتاً در جریان انجام وظایف تخصصی دستگاههای مختلف نمود می یابند، تلاشهای گسترده ای باید انجام پذیرد تا مبتنی بر نظام فراگیر و یکپارچه شاخص های ارزیابی، فرآیند اجرای حقوق شهروندی تحت نظارت و بازرسیهای ادواری و موردی خاص قرار گیرد و بین دستگاههای نظارتی نیز کاملاً هم پوشانی باشد تا عموم واحدهای تحت نظارت

در قبال یک نظام منسجم پاسخگو باشند. در بخش پایانی بررسی حاضر توصیه مشخصی در این مورد نیز مطرح خواهد شد.

۲-۴- اگرچه در ضوابط قانونی، ترتیبات مشخصی برای شناسائی و معرفی بهترین نیروهای ادارات و ارتقای شغلی و تشویق و معرفی عمومی آنها در قالب‌های مختلف، از جمله جشنواره شهید رجایی وجود دارد و با وجود اینکه از سوی دیگر در مقررات کشور موازین مشخصی برای برخورد با تخلفات نیروی ناقص حقوق مردم تعبیه شده و روش‌های مطالبه جبران نقض حق نیز تعریف شده است و برخی از دستگاه‌های اجرایی در گزارش‌های خود به عملکردهایی در این زمینه در وجه مثبت آن برای تشویق نیروهای خوب اشاره کرده‌اند، اما در وجه منفی آن مشخص نشده که در بازه زمانی مورد بررسی چه تعداد متخلفان به جهت نقض حقوق شهروندان مورد بازخواست قرار گرفته، چه تعداد با پیامدهای قانونی مختلف مواجه شده و در قبال جبران خسارات وارده به شهروندان چه اقداماتی معمول شده است. حسب نظر کارشناسان ذیصلاح حقوقی، نظام حقوقی ایران، از جمله در بخش اجرایی نیاز به ابتکارات جدید، به ویژه در حوزه مسئولیت حقوقی نهادهای عمومی در قبال نقض حقوق شهروندان دارد. از چند سال قبل این نیاز مورد تاکید مراجع رسمی نیز قرار گرفته و پیگیری‌های فنی در برخی واحدهای قوه مجریه، از جمله معاونت حقوقی ریاست جمهوری نیز در این زمینه معمول شده است تا ارتقای لازم در نظام حقوقی ایران تامین گردد. امروزه در سطح جهانی برای جبران موارد نقض حقوق شهروندان انواع تدابیر جبرانی را تعبیه کرده‌اند تا هیچ خسارتی، اعم از مادی و معنوی، مستقیم و غیر مستقیم، ناشی از سوء استفاده از قدرت یا اشتباه بی پاسخ نماند، اما در نظام حقوقی ایران هنوز ابعادی از جبران خسارات وارده به شهروندان به خوبی پوشش داده نمی‌شود و فرآیندهای اداری و قضائی موضوع نیز بسیار زمان بر و حتی پر هزینه است که احتمالاً منجر به منصرف شدن بسیاری از قربانیان نقض حق برای پیگیری مطالبات مشروع خود می‌شود.

۳-۴- نظارت عمومی، به ویژه از طریق رسانه‌ها، نهادهای مدنی، تشکل‌های صنفی تخصصی و حرفه‌ای، بیان نظرات جمعی مردم، از طریق تجمعات، از جمله ابزارهای موثر برای تضمین رعایت حقوق شهروندان است. در این زمینه اگرچه برخی دستگاه‌های اجرایی در گزارش‌های خود به بهره‌مندی از این ابزارها یا تقویت آنها اشاره کرده‌اند، اما هنوز فاصله زیادی تا وضعیت مطلوب وجود دارد و نظام حقوقی ایران در ابعاد اجرایی، قضائی، تقنینی و از همه مهم‌تر اراده سیاسی مقامات کشور نیازمند ارتقا می‌باشد. در حال حاضر ارزیابی افکار عمومی در خصوص تضمین رعایت حقوق شهروندی در

حوزه‌های مختلف حق‌ها و آزادی‌ها چندان مثبت نیست و همین امر باعث شده که علیرغم وجود گزاره‌ها و احکام حقوقی قابل اعتنا در قانون اساسی یا سایر مقررات کشور و یا موازین شرعی، باز جامعه از حیث تضمین اجرای آنها اطمینان نداشته و به شکل‌های مختلف ابراز نگرانی کند.

۴-۴- نقش مراجع قضائی و ضابطان خاص و عام اجرای مقررات در تضمین رعایت حقوق شهروندی در همه کشورها بسیار اساسی و اثرگذار است. بر همین اساس اتخاذ تدابیر مشترک بین قوه مجریه و قوه قضائیه و برخی دستگاههای دیگر حاکمیتی، از جمله نیروهای انتظامی در جهت تضمین رعایت حقوق شهروندی و احیای حقوق عامه، از جمله اولویتهاست. در گزارش‌های دستگاههای اجرایی بعضاً به مواردی از این همکاری‌ها اشاره شده است، به عنوان نمونه در گزارش سازمان حفاظت از محیط زیست برای مواجهه با تصرفات، تعرضات و واگذاریهای غیر قانونی مناطق تحت مدیریت و حریم رودخانه‌های حفاظت شده به این همکاری اشاره شده؛ در گزارش وزارت بهداشت برای برخورد با برخی موارد جرایم ارتكابی مرتبط با حوزه نظارتی آن وزارتخانه؛ در گزارش وزارت کشور در قالب‌های مختلف، از جمله نهادهای فرابخشی که ریاست آن را وزیر کشور یا استانداران بر عهده دارند، مانند شورای امنیت کشور، شورای تامین استان‌ها و موارد متعدد دیگر، مانند همکاریهای با نیروی انتظامی و سایر ضابطان اجرای قانون برای تامین امنیت؛ در گزارش وزارت دادگستری در حیطه فعالیت کارگروه حمایت از بزه دیدگان و پرداخت دیه از بیت‌المال که در اجرای احکام مقرر در قانون آئین دادرسی کیفری به این وزارت محول شده و فعالیت سازمان تعزیرات که تعاملات مستمری با مراجع قضائی و ضابطان اجرای قانون دارد و در گزارش بانک مرکزی که در خصوص موضوعات مختلف، از جمله برخورد قانونی با بدهکاران بانکی، موسسات اعتباری غیر قانونی و سایر جرائم ارتكابی مربوط به نظام بانکی و مالی کشور همکاریهای مستمری با مراجع قضائی و ضابطان اجرای قانون دارد.

کاملاً بدیهی است که گستره تعاملات دستگاههای اجرایی با مراجع قضائی بسیار گسترده‌تر از مواردی است که در گزارش‌های دریافتی منعکس شده است، به ویژه که برابر قانون اساسی، در ایران دو مرجع کشوری وجود دارد؛ شامل سازمان بازرسی کل کشور و دیوان عدالت اداری که، از جمله دستگاههای تابعه قوه قضائیه هستند و این دو نهاد به طور مستمر بر حُسن اجرای قوانین در دستگاههای اجرایی نظارت کرده و زمینه برخورد با متخلفان را فراهم می‌آورند و مردم نیز می‌توانند با گزارش‌دهی به سازمان بازرسی کل کشور نظارت این سازمان را مطالبه کنند و از دیوان عدالت اداری نیز محکومیت

موارد خلاف قانون در دستگاه‌های اداری را بخواهند، از جمله اینکه مصوبات دولتی بر خلاف قانون اساسی و.... ابطال شوند.

۴-۵- دستگاه‌های اجرایی به طور گسترده در قبال قوه مقننه و ابزارهای نظارتی آن برای رعایت حقوق مردم نیز در معرض پاسخگویی قرار دارند. این پاسخگویی‌ها چه در قبال کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی، چه کمیسیون اصل ۹۰ که برابر قانون اساسی مرجع رسیدگی به شکایات واصله از طرز کار سه قوه است و چه در صحن علنی مجلس در قبال سئوالات نمایندگان که ممکن است به استیضاح و عدم رای اعتماد مجلس به وزیر و پایان کار هر وزیر نیز منتهی شود، نمود می‌یابند. دستگاه‌های اجرایی همچنین در قبال عملکرد مالی خود و رعایت ضوابط قانونی، مرتباً پاسخگویی مرجع نظارتی تابعه قوه مقننه، یعنی دیوان محاسبات کشور هستند. در گزارش‌های واصله از دستگاه‌های اجرایی در خصوص ابعاد تلاش‌های مربوط به این حوزه که در چارچوب تضمین اجرای حقوق شهروندی موثر هستند و اتفاقاً در سال گذشته مصادیق متعددی در این زمینه توجه افکار عمومی را برانگیخت مطلبی منعکس نکرده‌اند. همچنین اینکه در مورد تعاملات با سازوکارهای نظارتی تعیین شده از سوی مقام رهبری در روند تضمین رعایت حقوق مردم توسط بخش‌های مختلف قوه مجریه چه اقداماتی صورت گرفته است، مطلبی در گزارش‌ها، بیان نگردیده است.

۵- حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و نیازمند تدابیر جبرانی

در سطح جهانی گروه‌های آسیب‌پذیر و نیازمند تدابیر جبرانی تعریف مشخصی دارند. برخی از حیث جسمی به نسبت دیگر افراد جامعه آسیب‌پذیری‌هایی دارند که ممکن است حقوق آنها را تحت الشعاع قرار دهد، مانند افراد توانخواه، سالمندان و کودکان. برخی به جهات عوامل تاریخی، اعتقادی و در مواردی نظرات انتقادی در جوامع مختلف ممکن است شرایط برابری با دیگر شهروندان نداشته و در معرض مواردی از نقض حق‌ها قرار گیرند، مانند اقلیت‌ها، قومیت‌ها، مخالفان و منتقدان سیاسی. برخی مانند زنان به جهت جنسیت در جوامع مختلف با تبعیض‌های متنوع مواجه می‌شوند، برخی مانند مهاجران به خاطر غیرشهروندی بودن در کشور محل اقامت، برخی مانند روستائیان یا عشایر به خاطر مکان زندگی و دوری از شهرها ممکن است از امکانات و فرصت‌های برابر برخوردار نشوند، برخی مانند نیازمندان و فقرا به خاطر وضعیت نامناسب اقتصادی و اجتماعی نیازمند حمایت هستند و افرادی دیگر به جهت عوامل دیگر، مانند در زندان بودن، بیسواد بودن، عدم آشنایی با زبان رایج در یک کشور یا اعتیاد

و غیره ممکن است برای مدت خاصی در محل زندگی خود یا مناطق دیگر آسیب پذیر تلقی شوند و نیازمند حمایت جبرانی باشند.

در منشور حقوق شهروندی، احکام مشخصی برای حمایت ویژه از برخی گروه‌های آسیب‌پذیر مقرر شده و البته فراتر از موارد مزبور نیز در مقررات ایران پیش‌بینی‌های مشخص حمایتی شده است. در اجرای منشور حقوق شهروندی طبیعتاً انتظار می‌رود همه دستگاهها درک درستی از مفهوم گروه‌های آسیب‌پذیر داشته و هر یک در چارچوب وظایف قانونی خود، اعم از اینکه مأموریت اختصاصی آنها باشد یا مشترک با دیگر دستگاهها، تدابیر مختلف حمایتی را اتخاذ نمایند.

در گزارش‌های دریافتی از دستگاههای اجرایی اگرچه سخن از برنامه جامعی در این زمینه مطرح نشده است، لیکن به مواردی از تلاش‌های صورت گرفته اشاراتی شده است. به عنوان نمونه در گزارش معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم چند چالش مربوط به روستائیان و عشایر و تدابیر ضروری اقدام مطرح شده؛ در گزارش معاونت حقوقی ریاست جمهوری به تدوین یک گزارش تحلیلی در جهت حمایت از اقلیت‌های دینی و برگزاری برنامه آموزشی پیرامون حقوق شهروندی گروه‌های خاص در شهریور ۹۶ اشاره شده؛ معاونت امور زنان و خانواده به چند مورد فعالیت برای حمایت از حقوق زنان و کودکان و پیگیری‌های اجرایی مختلف در این زمینه با همکاری دستگاههای دیگر اشاره کرده؛ سازمان اداری و استخدامی کشور در اجرای تصویب‌نامه حقوق شهروندی در نظام اداری روند حمایت‌های مقرر از برخی گروه‌های آسیب‌پذیر در تصویب نامه مزبور و همچنین رفع تبعیض‌های مختلف در روند استخدام ادارات را نیز مورد توجه داشته است؛ سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی از موضوع اتخاذ تدابیر حمایتی در ارائه خدمات، از جمله افراد توانخواه، شامل نابینایان و کم بینایان و توجه به رفع تبعیض‌های جنسیتی در اداره تشکیلات یا ارائه خدمات اشاره کرده؛ بنیاد شهید و امور ایثارگران به انواع حمایت‌های قانونی از ایثارگران و خانواده‌های ذریبط اشاره کرده است؛ مشاور رئیس جمهور در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی به فعالیت‌های متعدد انجام شده برای رعایت حقوق هموطنان اهل سنت، از جمله ورود آنان در جایگاه‌های معاون یا مشاور در برخی وزارتخانه‌ها، سفیر ایران در خارج از کشور، فرماندار و مدیر اجرایی، همچنین حمایت‌های به عمل آمده از هموطنان پیروان ادیان توحیدی و برخی اقلیت‌های اعتقادی دیگر اشاره نموده است؛ دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد ضمن بیان مواردی از اقدامات حمایتی برای افراد توانخواه و رفع تبعیض‌ها علیه زنان و حمایت از

گردشگران از برنامه‌های اجرا شده متعدد برای رعایت حقوق مردمان بومی و محلی در مناطق آزاد خبر داده است.

در گزارش‌های وزارتخانه‌ها نیز موارد متعددی از تلاش‌های خاص جبرانی برای برخی گروه‌های آسیب‌پذیر مورد اشاره قرار گرفته است: وزارت آموزش و پرورش در حیطه حقوق میلیون‌ها کودک در سراسر کشور و حتی بیش از ۵۰۰ هزار کودک غیر ایرانی مقیم ایران، اقلیت‌های دینی و مذهبی، افراد توانخواه، زلزله زدگان، روستائیان، بیسوادان، تلاش‌های ناظر بر رفع تبعیض‌های مدیریتی مبتنی بر جنسیت؛ وزارت راه و شهرسازی در حوزه رفع تبعیض‌های جنسیتی در بکارگیری نیروهای شایسته در مدیریت‌ها، پیگیری الزام قانونی مناسب‌سازی ساختمان‌ها برای پاسخ‌دهی به نیازهای سالمندان، افراد توانخواه و جانبازان و مسکن نیازمندان و روستائیان؛ وزارت امور خارجه در حوزه حمایت از ایرانیان بازداشت شده در کشورهای مختلف؛ وزارت ورزش و امور جوانان در حوزه حمایت‌های خاص از جوانان، زنان، افراد توانخواه، سالمندان، روستائیان و رفع تبعیض در بکارگیری زنان شایسته در جایگاه‌های مدیریتی؛ وزارت بهداشت در حوزه حمایت‌های خاص از بیماران و خانواده‌های آنان، کودکان، سالمندان، مادران باردار یا شیرده، افراد توانخواه، زندانیان، روستائیان و عشایر، ارائه خدمات درمانی به غیرشهروندان مقیم ایران، معتادان؛ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در حوزه حمایت‌های مختلف از اقشار آسیب‌پذیر معیشتی و زیر خط فقر، افراد توانخواه، کودکان، زنان، سالمندان، روستائیان، کارگران، اقلیت‌های دینی و مذهبی؛ وزارت دادگستری در حیطه حقوق کودک و تلاش‌های مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک و در زمینه بزه دیدگان و افراد نیازمند پرداخت دیه از بیت‌المال؛ وزارت علوم در زمینه ارائه برخی معاضدت‌های حقوقی و اداری به دانشجویان در معرض اتهام نزد مراجع خارج از دانشگاه؛ وزارت کشور در زمینه حمایت از اقلیت‌های دینی و مذهبی و اقوام، زنان، گردشگران، اتباع خارجی مقیم ایران، روستائیان و عشایر، معتادان؛ وزارت ارتباطات در زمینه تدوین و طراحی برخی حمایت‌های ویژه از کودکان در فضای مجازی و برخی فعالیت‌ها در حمایت از افراد توانخواه و جانبازان و زنان؛ وزارت نفت در عرصه رفع تبعیض‌های مبتنی بر جنسیت در بکارگیری زنان شایسته در مدیریت‌ها، افراد توانخواه، کارگران فعال در حوزه ماموریت این وزارتخانه، روستائیان و مناطق بومی مجاور طرح‌های توسعه نفت و گاز و بهره‌مندی از نیروهای شایسته اقلیت‌های مذهبی و دینی در خدمت‌گزاری به مردم؛ وزارت جهاد کشاورزی در عرصه رفع تبعیض‌ها در بکارگیری زنان شایسته در مدیریت‌ها؛ وزارت اقتصاد در عرصه رفع تبعیض‌ها در بکارگیری مدیران شایسته از میان زنان

و همچنین اتخاذ تدابیر حمایتی از سرمایه گذاران خارجی در ایران که به جهت آنکه تبعه خارجی هستند ممکن است در معرض برخی اجحاف‌ها قرار گیرند؛ وزارت صنعت در عرصه حمایت از حقوق مصرف کنندگان؛ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در عرصه حمایت از اقلیت‌ها و اقوام، حمایت از زنان و نهایتاً وزارت نیرو در زمینه حمایت از روستائیان و عشایر و مناطق محروم.

نکته‌ای که در پایان مرور عملکرد دستگاههای اجرایی مختلف در خصوص حمایت‌ها و تدابیر جبرانی قابل ذکر است اینکه به جز چند مورد، در اغلب گزارش‌های دریافتی بازه زمانی ارائه حمایت‌ها و آمار و اعداد خدمات گیرندگان دقیقاً مشخص نشده‌اند که همین امر ارزیابی مستند تلاش‌ها را غیرممکن می‌سازند. بر همین اساس لازم است در آینده ضمن رفع این نقیصه، ابعاد قانونی حمایت‌ها و رویه‌های مختلف دستگاهها برای حمایت از همه گروههای آسیب‌پذیر، اعم از آنانی که آسیب‌پذیری کوتاه مدت به جهت شرایط و موقعیت خود دارند یا آنان که رفع آسیب‌پذیری آنها نیازمند تدارک بسترهای مختلف می‌باشد و اعم از مواردی که حسب ماموریت اختصاصی یک دستگاه اجرایی حمایت‌های معینی از گروههای خاص آسیب‌پذیر بر عهده آنهاست، مانند سالمندان یا افراد توانخواه یا اقشار زیر خط فقر که در حوزه ماموریت خاص وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی قرار می‌گیرند یا مواردی که هر دستگاه حسب تکلیف مشترک از گروههای آسیب‌پذیر مراجعه کننده یا خدمات گیرنده خود حمایت می‌کند، در قالب برنامه‌های جامع در هر دستگاه اجرایی و سپس در سطح ملی و فراگیر ثبت و ضبط شوند تا بتوان از تجربیات مثبت در حوزه تدابیر جبرانی استفاده لازم را برد و هم‌افزایی ممکن بین همه دستگاهها برای اتخاذ تدابیر جبرانی برای شهروندان آسیب‌پذیر نیز صورت پذیرد و نهایتاً آنکه در حد ممکن افراد آسیب‌پذیر باید به سمت توانمند شدن و حصول شرایط برابر با دیگر شهروندان سوق پیدا کنند تا بتوانند مانند دیگران از فرصت‌های برابر برای رشد و شکوفایی بهره‌مند گردند و کسی نتواند به خاطر موقعیت یا شرایط آنها تبعیض و نقض حق روا دارد.

طبیعتاً اتباع خارجی مقیم ایران در چارچوب تعهدات بین‌المللی ذیربط از حمایت‌های مختلف انسانی بهره‌مند می‌شوند. رعایت دقیق موازین یاد شده نشانه رشد یافتگی نظام حقوق شهروندی کشور است و نباید از آن غافل شد.

۶- اقدامات لازم برای حفظ و پویایی روند اجرا و تحقق و ارتقای حقوق شهروندان

قواعد حقوقی برای اداره جوامع مختلف در اثر گذر زمان، ابعاد مختلف کارایی خود را نشان می‌دهند و معلوم می‌شود که در چه مواردی نیازمند تکمیل، اصلاح یا رفع نواقص و نارسائی‌ها می‌باشند. هر نظام حقوقی که این پویائی را براساس منابع و مبانی حقوقی خود رعایت نکند به حاکمیت قانون در کشور خود و اجرای عدالت لطمه زده و عملاً حصول اهداف بلند توسعه و پیشرفت همه جانبه و رعایت حقوق مردم را به تاخیر می‌اندازد. درک واقعیات فوق موجب شده که همه نظام‌های حقوقی پیشرفته دائماً قواعد هنجاری، شکلی و کلیه فرآیندهای اجرای هر یک از قوانین و مقررات را ارزیابی کنند تا هر مورد اقدام اصلاحی یا رفع خلا و نارسائی مورد نیاز را در زمان خود و نه با تاخیر و تحمیل هزینه‌های گوناگون بر جامعه مورد توجه و عمل قرار دهند. معمولاً برای انجام این مهم ساز و کارهای مشخصی نیز در کشورهای توسعه یافته پیش بینی شده تا با حضور و مشارکت اساتید و اهل فن و مبتنی بر داده‌ها و مطالعات فراگیر، اقدامات لازم انجام پذیرد. در مقابل این رویکرد، در بسیاری از کشورهای در حال توسعه معمولاً در زمان تهیه و تصویب اسناد مختلف لازم‌الاجرای قانونی بررسی میدانی لازم برای شناخت واقعیات و نیازها و مشورت‌های فنی تخصصی با خبرگان هر موضوع انجام نمی‌شود، فلذا به سرعت در حوزه‌های گوناگون، قوانین و مقررات ناکارآمدی خود را نشان می‌دهند، با این حال روند اصلاح یا تکمیل و توسعه آنها نیز به موقع و عالمانه انجام نمی‌شود و نتیجه آن می‌شود که مقررات مختلف پی در پی تصویب و قاعده‌گذاری عمومی صورت می‌گیرد و انبوه متراکمی از بایدها و نبایدها به جامعه معرفی می‌شود، بی آنکه بسیاری از آنها با نیازهای جامعه برای پیشرفت و تعالی و رعایت حقوق انسانی و شهروندی هماهنگ و منطبق باشد. در منشور حقوق شهروندی به آسیب فوق و فقدان نهاد رسمی متمرکز در کشور برای توسعه نظام حقوقی توجه شده، فلذا تاکید گردیده که در روند اجرای منشور به طور مستمر و منظم باید مراقبت صورت گیرد که پویائی قواعد حقوقی، از جمله حتی در خصوص گزاره‌ها و تعابیر بکار رفته در خود منشور حقوق شهروندی و تفسیر آنها حفظ شود. برای تامین این الزام طبیعتاً باید نگرش متمرکزی به همه حق‌های شهروندان معمول شود تا دستگاههای مختلف با بخشی‌نگری فقط به برخی حق‌ها توجه نشان ندهند و از برخی حق‌های دیگر غفلت صورت گیرد یا این گونه نباشد که برخی دستگاههای اجرایی خود را ملزم ببینند که نسبت به شناسایی موارد نیازمند اصلاح یا تکمیل در حیطه انجام وظایف قانونی خود دقت و پیشنهادات کارشناسی خود را به مجاری قانونی ذیربط منعکس کنند و برخی دستگاههای دیگر به این مقوله بی تفاوت بوده و با این توجه که صرفاً مجری قواعد هستند از شناسائی اشکالات موجود و انعکاس به مجاری قانونی خودداری

نمایند، ولو اینکه اجرای قواعد در عمل، دهها بازتاب منفی داشته و غیرکارآمد و ناعادلانه باشد. به عنوان مثال در منشور حقوق شهروندی برگرفته از اصل ۳۵ قانون اساسی بر حق هر شهروند برای بهره‌مندی از وکیل تأکید شده است. وقتی قرار است این حق مذکور در منشور اجرایی شود طبیعتاً قوانین و مقررات ذریبط که ذیل اصل ۳۵ قرار می‌گیرند مبنای توجه و عمل هستند. در قوانین و مقررات مرتبط با موضوع، قانون آئین دادرسی کیفری یکی از قوانین مهمی است که جزئیات اجرای این حق را مقرر داشته است. وقتی به جزئیات مربوط مراجعه شود کاملاً آشکار است که با یک تبصره خدشه جدی به حقوق هر شهروند در بهره‌مندی از اطلاق اصل ۳۵ قانون اساسی در بهره‌مندی از وکیل انتخابی خود در مرحله تحقیقات برخی محاکم وارد گردیده است. حال در قبال این پدیده و موارد متعدد دیگر اگر روند ملی اجرای حقوق شهروندی دائماً این گونه مصادیق را شناسائی نکند و در قبال آنها با حساسیت لازم از انواع پیشنهادات و نقد و نظرات عمومی بهره‌نگیرد و نهادهای تخصصی و فنی را تشویق نکند که فراتر از اظهار نظرهای کلی و رسانه‌ای، پیش نویس‌های دقیق حقوقی برای طرح در مجاری قانونی تهیه کنند، معلوم است که سالها سخن از حق شهروندان در برخورداری از وکیل خواهد شد، اما یک قطعه مهم از آن پازل مفقود خواهد بود و همین امر ممکن است حقوق شهروندان متعددی را در معرض نقض جدی قرار دهد.

علاوه بر زاویه یاد شده که به نیازهای اصلاحی در مقررات موجود مربوط می‌شود، اگر همین حق برخورداری از وکیل از زاویه نیازهای نوپدید اجتماعی و تجربیات کشورهای پیشرفته در این خصوص مورد مطالعه قرار گیرد پیشنهادات جدیدی برای تکمیل و توسعه نظام حقوقی ایران، از قبیل مشاور حقوقی یا وکیل خانواده و امثالهم ارائه خواهد شد و همین تکاپوها پویائی نظام حقوقی را حفظ و استمرار می‌بخشد، فلذا در خصوص یکایک مواد منشور حقوق شهروندی و سایر حق‌های مردم در قوانین و یا مواردی که به تازگی باید مورد شناسائی قانونی قرار گیرند دقت‌هایی مشابه مثال مطرح شده را باید معمول داشت.

علاوه بر ابعاد یاد شده، لازم است به صورت مستمر در سطوح مختلف قوه مجریه که صلاحیت قاعده‌گذاری دارند از تصمیمات قاعده‌گذار خود رئیس‌جمهور گرفته و هیئت دولت تا یکایک وزیران و روسای سازمان‌های اجرایی و زیر مجموعه‌های آنان این حساسیت وجود داشته باشد که نوعی بررسی و ارزیابی پیشینی در خصوص پیش‌نویس‌های آماده‌گذاری انجام شود، از این نظر که برخلاف حقوق مردم در شرع مبین اسلام و قانون اساسی نباشند و حداقل، فهرست حق‌های مذکور در منشور

حقوق شهروندی را تقویت کنند. مرحله نهایی تلاش‌های پیش گفته آن است که مصوبات و قاعده‌گذاری‌های ابلاغی درون قوه مجریه تماما در راستای تسهیل و تقویت مستمر رعایت و ارتقای حقوق شهروندی باشد. بخش مهم و فراتر از مصوبات دولتی، در قوه مقننه و سایر مجاری قانونگذاری است که از دولت انتظار می‌رود تعاملات موثر با قوه مقننه و برخی نهادهای فرابخشی سیاستگذار برای تصویب قوانین و سیاستگذاری‌ها در جهت ارتقای حقوق شهروندان داشته باشد، خصوصا که در نهادهای سیاستگذار خارج از قوه مجریه نیز عمدتا رئیس جمهور رئیس آنهاست و تعدادی از وزرای دولت نیز عضویت دارند. ضمنا از نظر نباید دور داشت که مصوبات دولتی برابر قانون اساسی به صورت مستمر توسط کمیسیون تطبیق زیر نظر رئیس مجلس شورای اسلامی ارزیابی می‌شوند تا برخلاف قانون نباشند همچنین هر یک از شهروندان نیز می‌توانند بررسی آنها و احیانا ابطال هر یک را با دلایل مبتنی بر قانون از دیوان عدالت اداری درخواست کنند.

در گزارش‌های دریافتی مراجع اجرایی مختلف اگرچه توضیحی در خصوص توجه به ابعاد گوناگون مورد نیاز برای حفظ پویایی روند اجرا، تحقق و ارتقای حقوق شهروندان نشده، اما نمونه‌های عملی متعددی را می‌توان یافت که در واقع معطوف به همین هدف، مورد پیگیری قرار گرفته‌اند. قبل از ذکر نمونه‌های موجود در گزارش‌های دستگاههای اجرایی یادآوری این مهم ضروری است که برخی از پیش‌نویس‌های تهیه شده علیرغم اینکه از نگاه دستگاه اجرایی ذیربط اقدام مثبتی برای ارتقای حقوق شهروندان تلقی شده نزد متخصصان و اهل فن و ذینفعان ذیربط و لایه‌های مختلف جامعه به شدت مورد انتقاد قرار گرفته که همین امر موجب شده تا وزارتخانه ذیربط حتی برخی از اسناد پیشنهادی را پس از طرح در کمیسیون‌های ذیربط دولت جهت بررسی‌های بیشتر مسترد نماید. این تجربه نشان می‌دهد که از منظر حقوق شهروندی حساسیت بسیار بیشتری در روند قاعده‌گذاری‌ها باید صورت پذیرد. نکته دیگر اینکه برخی از اقدامات اعلامی مراجع اجرایی مربوط به یکساله گذشته نمی‌باشند بلکه، بعضا از ابتدای دولت یازدهم در دست پیگیری بوده‌اند و حتی برخی از آنها سابقه مطالعات و تلاش‌های قبل از دولت یازدهم نیز داشته‌اند.

نمونه‌هایی از مصادیق مورد اشاره در گزارش‌های دستگاههای اجرایی در جهت حفظ و پویایی در روند اجرا، تحقق و ارتقای حقوق شهروندی: معاونت حقوقی رئیس جمهور به عنوان مهمترین نهاد ستادی مسئول در قبال شاخص مورد بحث از تدوین پیش‌نویس چهار لایحه مرتبط با حقوق شهروندی و طی مراحل بررسی نهایی آنها خبر داده، شامل لایحه قانون مدیریت تعارض منافع در ارائه خدمات عمومی،

لایحه قانون تاسیس نهاد ملی حقوق بشر و شهروندی، لایحه مسئولیت مدنی موسسات عمومی، لایحه شفافیت اقتصادی؛ سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری از مطالعه و تدوین پیش نویس سیاست‌های کلی نظام در حوزه گردشگری برای ارائه به مجمع تشخیص مصلحت، مطالعه و تدوین سند راهبردی توسعه گردشگری کشور در اجرای تکلیف مقرر در برنامه ششم توسعه و پایان فاز اول تدوین پیش‌نویس قانون جامع میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خبر داده است و اینکه در طرح حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی، فرهنگی و توانمندسازی مالکان و بهره‌برداران بناهای تاریخی، فرهنگی که از سوی جمعی از نمایندگان مجلس مطرح شده همیاری و مشارکت داشته تا برخی خलाهای قانونی موجود مرتفع شود؛ سازمان حفاظت از محیط زیست از تدوین لایحه حمایت از محیط‌بانان و جنگلبانان برای طی روند تصویب در مجلس و هم چنین از همکاری در تهیه و ارسال لایحه حفاظت از خاک و همکاری با وزارت دادگستری و قوه قضائیه در تدوین لایحه ممنوعیت حیوان‌آزاری خبر داده است؛ سازمان انرژی اتمی از تلاش‌های آتی برای رفع خلاهای قانونی مربوط به قانون دستیابی به فن‌آوری صلح‌آمیز هسته‌ای و برخی مقررات دیگر حوزه مأموریت خود با هدف ارتقای حقوق شهروندان خبر داده است؛ معاونت رئیس‌جمهور در امور زنان و خانواده از تلاش مستقل یا با همکاری دیگر نهادها برای تدوین اسناد مورد نیاز جهت ارتقای حقوق زنان خبر داده، مانند تدوین پیش‌نویس شاخص‌های ملی عدالت جنسیتی در اجرای تکلیف قانون برنامه ششم توسعه، تهیه پیش‌نویس لایحه تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی که با همکاری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی صورت پذیرفته، تدوین لایحه تامین امنیت زنان در برابر خشونت که با همکاری دستگاه‌های مختلف بوده و روند بررسی آن در قوه قضائیه جریان دارد، تدوین سند حمایت اجتماعی زنان با همکاری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی؛ وزارت علوم از تدوین منشور حقوق دانشجویی، سند صیانت از حریم دانشگاهها و موسسات آموزشی و پژوهشی و اصلاح شیوه‌نامه انضباطی دانشجویان با هدف تامین حق دفاع دانشجویان و رعایت فرآیند رسیدگی منصفانه خبر داده؛ وزارت کشور از تدوین دستورالعمل‌های مختلف و ابلاغ آن برای رعایت حقوق اقلیت‌ها و اقوام، رعایت حریم خصوصی، تامین نظم و امنیت مراسم، اجتماعات و راهپیمایی‌های قانونی و همچنین تدوین پیش‌نویس لایحه ممنوعیت خرید و فروش و بکارگیری تجهیزات شنود و تدوین لایحه سازمان‌های اجتماعی و مردم نهاد خبر داده است؛ وزارت ارتباطات از تدوین چند لایحه قانونی برای رفع خلاهای موجود در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، از جمله لایحه حمایت از داده‌ها و حریم

خصوصی شهروندان در فضای مجازی و همچنین تدوین سند الگوی جامع صیانت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی خبر داده است که البته متعاقب آن در رسانه‌ها خبر کامل‌تر از گزارش مکتوب وزارت منتشر شد مبنی بر اینکه پنج لایحه تهیه شده است و هم‌اینک در معرض نظر خواهی عمومی است، شامل لایحه حقوق و مسئولیت‌های ارائه دهندگان خدمات ارتباطات و اطلاعات و لایحه حکمرانی الکترونیک؛ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی از تدوین چند لایحه در حوزه تبلیغات و روزنامه نگاران و رسانه‌ها با هدف رفع خलाها‌ی موجود رعایت حقوق شهروندان خبر داده که البته برخی از موارد اعلامی طی ماه‌های گذشته بحث‌های زیادی را برانگیخت؛ وزارت اقتصاد از تدوین و پیگیری تصویب چند لایحه قانونی بدون ذکر نام خبر داده و مورد تنقیح قوانین مالیاتی و تصویب در مجلس شورای اسلامی در فروردین ۱۳۹۶ جهت شفافیت قوانین مالیاتی، فسادستیزی و رعایت حقوق مودیان مالیاتی را نام برده و اینکه منشور حقوق مودیان مالیاتی را نیز تدوین و نشر داده است؛ وزارت صنعت، معدن و تجارت از بررسی بازنگری و اصلاح مستمر فرآیندهای اداری با هدف خدمت‌رسانی بهتر به مردم خبر داده و به دو مورد قاعده‌گذاری اجرایی شامل دستورالعملی برای حمایت از ساخت انواع موتورسیکلت بنزینی و برقی و ردیف‌های تعرفه‌ای و معافیت سود بازرگانی متناسب با میزان ساخت داخل و مورد دیگر ارتقای استانداردهای آلایندگی خودروها و محصولات خودرویی خبر داده است؛ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به تدوین چند سند قاعده‌گذار در خصوص حقوق زنان، افراد دارای معلولیت، سالمندان، طراحي و استقرار نظام بیمه‌های اجتماعی چند لایه به منظور تحقق اصول فراگیری، جامعیت خدمات، پایداری و کارآمدی بیمه‌های اجتماعی اشاره کرده است؛ وزارت ورزش و جوانان از پیگیری تدوین شیوه‌نامه حضور بانوان و خانواده‌ها در ورزشگاه‌ها خبر داده است.

شایان ذکر است که در گزارش‌های دریافتی دستگاه‌های اجرایی چون از دفتر هیئت دولت گزارشی وجود ندارد تا فهرستی از مصوبات متضمن ارتقای حقوق شهروندی و فرآیندهای قبلی بررسی پیشینی آنها از منظر تطبیق با احکام مقرر در منشور حقوق شهروندی تشریح شده باشد، نمی‌توان در این خصوص ارزیابی ارائه کرد، اما ذکر این مهم ضروری است که رئیس جمهور در دولت دوازدهم این تدبیر را اتخاذ کرد که دستیار ویژه ایشان در امور حقوق شهروندی جزو اعضای دولت باشد و در تصمیمات دولت دغدغه‌های انطباق با منشور حقوق شهروندی را مطرح سازد. همچنین برابر مصوبه ۹۶/۷/۲ هیئت دولت، دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی به ترکیب اعضای کمیسیون‌های امور اجتماعی و دولت الکترونیک، فرهنگی، لوایح، و سیاسی - دفاعی افزوده شد تا در

فرآیند تصمیمات این کمیسیون‌های تخصصی تابعه دولت نیز مأموریت خود برای توجه دادن تصمیم‌گیرها به رعایت حقوق شهروندی را در عالیتین سطح قاعده‌گذاری‌های قوه مجریه به خوبی ایفا کند. طبیعتاً مهمترین نقش دستیار ویژه در این حضور رسمی در تصمیم‌گیری‌های دولت، ارائه پیشنهادات برای صیانت از حقوق شهروندی در قاعده‌گذاری‌ها یا تلاش در جهت توسعه پویایی قاعده‌گذاری‌ها با رعایت موازین حقوق شهروندی است.

گفتار دوم) ارزیابی گزارش‌های استانداری‌ها

استانداری‌ها نه فقط نماینده قوه مجریه، بلکه نماینده کل حاکمیت در هر استان هستند که مدیریت عالی اداره امور مختلف استان و هماهنگی بین دستگاه‌های مختلف حاکمیتی و بهره‌مندی از ظرفیت‌های هر نهاد استانی، اعم از دولتی یا غیر دولتی برای توسعه و پیشرفت استان متبوع خویش را بر عهده دارند. استانداری‌ها، اگرچه از حیث اداری تابع وزارت کشور هستند، اما به جهت تنوع مسئولیت‌ها و اختیارات، لاجرم تعاملات مستمر با مقامات مختلف کشوری در مرکز و استانها دارند تا امکانات و مصوبات و حمایت‌های لازم برای استان متبوع را فراهم آورند. بر همین اساس عملکردهای آنان در حوزه‌های مختلف نمایانگر روندهای جاری عملکرد نظام در سراسر کشور است. ارزیابی عملکرد استانداری‌ها از منظر تلاش‌های مربوط به رعایت حقوق شهروندی نیازمند مراجعه به هر استان و مشاهده عینی اقدامات و بررسی اسناد و گزارش‌های گوناگون مربوط به وضعیت‌های مختلف استان است، معهداً گزارش‌های خود استانداری‌ها به عنوان بالاترین مرجع رسمی هر استان شروع مناسبی برای ارزیابی کشوری اقدامات و تلاش‌ها برای ارتقای حقوق شهروندی است.

همانگونه که در بخش قبل بررسی حاضر اعلام شد، تمامی استانداری‌های سراسر کشور عملکرد چند ساله خود در زمینه حقوق شهروندی و نه فقط اجرای یک ساله منشور حقوق شهروندی را منعکس کرده‌اند. این گزارش‌ها نشانه آن است که مدیران عالی تمامی استانها اولویت دولت در اجرای جدی حقوق شهروندی در سراسر کشور را ادراک کرده و تلاش دارند تا به نوبه خود به تقویت گفتمان حقوق شهروندی در مناطق مختلف کشور و پاسخگویی دستگاه‌های مختلف اجرایی در قبال مردم و بهبود عملکردها کمک دهند. صرفنظر از نکات شکلی که در گزارش استانداری‌ها وجود دارد که در بخش توصیف آنها ذکر شد و مشخص گردید که گزارش کدام استانداری‌ها فقط ارائه رئوس فعالیتهاست و کدام استانداری‌ها علاوه بر ذکر رئوس فعالیتها به بیان برخی چالش‌ها و راهکارهای ارتقای حقوق شهروندی در استان خود نیز پرداخته‌اند، در بررسی تحلیلی گزارش‌ها از منظر شش

شاخص محوری بررسی حاضر، ضمن توجه به اینکه انتظارات از استانداری‌ها در حدود صلاحیت قانونی آنها باید باشد، نکات زیر قابل ذکر هستند:

۱- نظام مدیریت استان‌ها در کشور ما ترکیبی از اجرای دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها و جهت‌دهی ابلاغی از مرکز در حوزه‌های مختلف انجام وظایف قانونی است و اتخاذ ابتکارات محلی و بومی در حدود اختیارات واگذار شده به استانداری‌ها و هر یک از سازمان‌های اجرایی وابسته به قوه مجریه و یا نهادهای استانی به دیگر نهادهای حاکمیتی، اعم از مراجع تابعه دستگاه قضائی یا نیروهای مسلح یا نمایندگی ولی فقیه و امام جمعه هر استان وابسته است. در چنین فضا و ساختار اداری نمی‌توان انتظار داشت که در استان‌ها بدون هدایت و راهبری سلسله مراتب اداری دستگاه‌های مختلف استانی از سوی حوزه ستادی و ملی آنها و اختصاص حمایت‌های لازم، شاهد بروز رویکردهای مناسب صرفاً بومی و استانی باشیم و از سوی دیگر نمی‌توان نادیده انگاشت که در استان‌های مختلف، حسب تدبیر و سلائق مدیران اجرایی و غیر اجرایی و مناسبات بین دستگاه‌های اجرایی با نهادهای خارج از قوه مجریه، مانند دادگستری کل استان یا دفاتر استانی سازمان بازرسی کل کشور یا نیروهای مسلح استان، از جمله سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نماینده ولی فقیه و امام جمعه استان و نمایندگان استان در مجلس شورای اسلامی و بافت اجتماعی، وضعیت اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و موقعیت اقلیمی و منطقه‌ای استان و عوامل دیگر، می‌توان تنوعی از نیازسنجی خاص هر استان، اولویت‌های اقدام و نوع متفاوت نگاه به مسائل و نحوه حل آنها را شناسایی کرد. این وضعیت دوگانه که از یک سو به شدت وابسته به مرکز و سلسله مراتب اداری است و از سوی دیگر درونزا و وابسته به ویژگی‌ها و مختصات داخلی هر استان می‌باشد طبیعتاً در روند ادراک، اجرا و تحقق و تضمین حقوق شهروندی نیز تعیین کننده است و در هر برنامه‌ریزی مربوط به استان‌ها باید مورد توجه قرار گیرد. بر این اساس اگر تصور شود که با ابلاغ منشور حقوق شهروندی به استان‌ها یا تصویب نامه حقوق شهروندی در نظام اداری یا قبل اینها شاخص‌های ابلاغی ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی وزارت کشور و در مرحله بعد ابلاغ اسناد مزبور از سوی استانداری‌ها به همه مراجع عمومی و سازمان‌های مردم نهاد استان و برگزاری چند دوره آموزشی کوتاه مدت توسط سازمان اداری و استخدامی کشور یا دیگر نهادهای عمومی همه به درک مشترکی از مقوله حقوق شهروندی ولو در حد حق‌های مذکور در منشور حقوق شهروندی نائل آمده‌اند قطعاً تصور درستی نیست، چون ابلاغ این اسناد و اطلاع‌رسانی‌های سلسله مراتب اداری ذیربط در سطح استان یک روی قضیه است و روی دیگر آنکه باید حسب نیازهای داخلی هر استان و گفتمان‌های جاری بین

مسئولان و مردم یا بین خود مردم با هم، فهم و زبان مشترکی در مورد حقوق شهروندی و ضرورت آن برای زندگی بهتر شکل گیرد تا لایه‌های اثرگذار هر استان در روند مطالبه‌گری و تلاش برای اجرا و تحقق حقوق شهروندی مشارکت کنند و بدین ترتیب وحدت در عین تنوع نمود یابد، بدین معنا که همه استان‌ها برای تحقق گزاره‌های واحد و ملی ارتقای وضعیت شهروندی کشور فارغ از همه تفاوت‌های محلی تلاش کنند، اما با تجربیات و راهکارها و ابتکارات و اولویت دهی متنوع در چارچوب ظرفیت‌های پیش‌بینی شده قانونی.

از گزارش‌های واصله استانداری‌ها حرکت‌های آغازین هر دو جریان یاد شده را می‌توان مشاهده کرد. از یک سو همه به عنوان گزارش عملکرد اعلام داشته‌اند که اسناد ابلاغی حقوق شهروندی را به همه ادارات استان منعکس کرده و منتظر دستورالعمل‌های بعدی جزئی‌تر در جهت اجرای گزاره‌های کلی مذکور در منشور حقوق شهروندی یا تصویب‌نامه حقوق شهروندی در نظام اداری هستند و از سوی دیگر به شکل‌های گوناگون در گزارش‌های استانی جلوه‌های ابتکار و نوع نگاه ویژه به مسائل و اولویت‌ها را می‌توان مشاهده کرد. هر استان که در بخش دوم تحرک جدی نداشته و فقط منتظر راهبری از بالا بوده هنوز به حصول رویکرد مشخص نظری و عملی ویژه استان برای ارتقای حقوق شهروندی نرسیده و هر استان که آنچه در اسناد ملی ابلاغی است را درست ادراک نکرده اهمیت فوق‌العاده موضوع و ظرایف فنی آنرا مدنظر قرار نداده و به همین جهت بعضاً در روندی حرکت کرده که خیلی هماهنگ با انتظارات اسناد ملی یاد شده نمی‌باشد.

۲- از گزارش‌های استانداری‌ها اجمالاً می‌توان دریافت که استان‌های مختلف چون از گذشته در قالب ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی فعالیت‌های مشخصی برای رعایت حقوق مردم داشته‌اند، نوعی آمادگی قبلی ذهنی و تجربی در این مقوله وجود داشته، فلذا در امتداد آن سوابق و پیشینه، اطلاعات خود را کامل‌تر کرده و به جمع‌بندی‌های مشخصی برای اقدام و کسب تجربیات جدید نائل آمده‌اند.

۳- از گزارش‌های استانداری‌های مختلف بر می‌آید که علیرغم پیشینه ارتباط ادارات با موضوع صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی و دریافت اسناد جدید، شامل منشور حقوق شهروندی و تصویب‌نامه حقوق شهروندی در نظام اداری، هنوز در تطبیق گزاره‌های کلی حقوقی با مصادیق مختلف جاری در استان خود نیازمند محتواهای توضیحی مختلف هستند تا ابهامات و پرسش‌های متنوع

آنها در فهم موضوع و قلمرو و محدوده حق‌ها و آزادی‌های شهروندان پاسخ داده شود و بدین ترتیب، سریع‌تر امکان شکل‌گیری فهم مشترک بین مردم هر استان و مسئولان نیز فراهم آید.

۴- از گزارش‌های استانداری‌ها بر می‌آید که تمامی آنها تلاش داشته‌اند که از فناوری‌های نوین برای تسهیل در اجرای حقوق شهروندی بهره‌برداری نمایند. فعالیت‌هایی مانند ایجاد سامانه‌های اینترنتی اطلاع‌رسانی، دریافت شکایات و گزارش‌های مردمی، خدمات‌رسانی هوشمند، اجرای برنامه‌های آموزشی به صورت مجازی برخی از خروجی‌های ذریبط است. در عین حال معلوم نیست که این تلاشها تا چه اندازه از کارآمدی لازم برخوردار می‌باشد. بر همین اساس، دستیار ویژه تلاش خواهد کرد تا از طریق نظام بازرسی صیانت از حقوق شهروندی وزارت کشور یا سازمان اداری، استخدامی یا اعزام نماینده‌های مستقل، خروجی فعالیت‌های مزبور را از منظر اثرگذاری آنها بر ارتقای حقوق شهروندی ارزیابی و برای بهره‌وری بیشتر، توصیه‌های لازم را ارائه نماید.

۵- در گزارش‌های استانداری‌ها اجرای فعالیت‌های اطلاع‌رسانی، ترویجی و آموزشی در زمینه حقوق شهروندی بیش از هر فعالیت دیگری نمود دارد. در چندین استان همایش‌هایی در موضوعات مختلف حقوق شهروندی برگزار شده و اساتید و کارشناسانی ارائه بحث داشته‌اند. در اکثر استان‌ها فعالیت‌های اطلاع‌رسانی و ترویجی در زمینه حقوق شهروندی به شکل‌های مختلف صورت پذیرفته است. در گزارش‌های استانداری‌ها فعالیت‌های مراکز آموزش عالی یا برخی تشکلهای تخصصی و حرفه‌ای هر استان در زمینه حقوق شهروندی به خوبی انعکاس پیدا نکرده، چرا که در بعضی استان‌ها طی ماههای گذشته برنامه‌های متنوع علمی توسط دانشگاهها یا برخی تشکلهای تخصصی و حرفه‌ای در زمینه‌های مختلف حقوق شهروندی صورت پذیرفته که انعکاس فرا استانی هم داشته، اما در گزارش‌های استان ذریبط درج نشده است که این امر خود نشانه عدم تعامل موثر مسئولان اجرایی استان با ظرفیت‌های آموزش عالی در دسترس یا برخی نهادهای تخصصی و حرفه‌ای استانی است. شاید مناسب باشد برای آینده همه استانداری‌ها تمرکز جدی بر ظرفیت‌های دانشگاهی و حوزوی در دسترس خود در هر استان نمایند تا با تعامل شایسته مراکز علمی و اجرایی، نیازهای علمی مورد نیاز برای فعالیت‌های آموزشی و ترویجی و پژوهشی بهتر تامین شود و مراکز علمی نیز بیشتر درگیر پاسخ‌دهی به نیازهای کاربردی استان خود و حتی سطح ملی شوند.

۶- در برنامه‌های برخی استانداری‌ها ایده‌های خوبی برای ترویج فرهنگ رعایت حقوق بشر ذکر شده که اگر به خوبی اجرا شود می‌تواند در سایر استانها نیز تعمیم یابد، مثلا در گزارش یک استانداری از

برگزاری جشنواره مسابقات فرهنگی متنوع با موضوع حقوق شهروندی با همکاری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی و شهرداری مرکز استان به عنوان یک برنامه سال ۹۷ خود خبر داده یا در استان دیگری تلاش شده تا در مراکز آموزش عالی استان رشته‌های مرتبط با برخی از حق‌های شهروندی که مورد نیاز استان است ایجاد شود یا در استان دیگر در صدد تدوین اطلس مهمترین چالش‌های حقوق شهروندی در سطح استان هستند یا استانی دیگر خبر از برگزاری مسابقات ورزشی در سراسر استان با موضوعات مختلف حقوق شهروندی داده تا بدین وسیله ترویج فرهنگی رعایت حقوق و مسئولیت‌های ذریبیط انجام پذیرد؛ استانی دیگر خبر از تدوین آئین نامه‌ای داده تا در سال ۱۳۹۷ شهروندان برگزیده استان از حیث اهتمام به رعایت حقوق شهروندی و عملکرد برجسته را از میان اقشار مختلف برگزیند و به جامعه معرفی کند که فرهنگ رعایت حقوق شهروندی گسترش یابد؛ استانی دیگر خبر داده که با همکاری دانشگاه‌های استان تیمی از مدرسان حقوق شهروندی را شکل داده که مرتباً به شهرستان‌های مختلف اعزام شوند و برنامه‌های آموزشی ذریبیط برای گروه‌های مختلف جامعه را اجرا کنند؛ یک استانداری از پیگیری نشر پیک حقوق شهروندی در سطح مدارس استان خبر داده تا سطوح دانش آموزی نیز به زبان خود با این مفاهیم و مصادیق ذریبیط بیشتر آشنا شوند؛ استانداری دیگری در جهت بهره‌مندی شایسته از مجازات‌های جایگزین حبس (موضوع ماده ۷۹ قانون مجازات اسلامی) در راستای ارائه خدمات عمومی به مردم و رفع نیازهای استان، از طریق اقدام ادارات استانی در پذیرش محکومان و فعال‌سازی آنها در راستای خدمت‌رسانی به مردم و... خبر از تعاملات خوب با معاونت پیشگیری از جرم دادگستری کل استان داده است.

پویائی مزبور از جهت بروز ایده‌ها و ابتکارات متنوع در ارتقای رعایت حقوق شهروندی در سراسر کشور، امر مثبتی است که باید بر توسعه آن افزود.

۷- اغلب استانداری‌ها حسب تجربه اجرای ماموریت‌های محوله ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی به فعالیت‌های مختلف بازرسی میدانی و ارزیابی عملکرد در برخی زمینه‌های حقوق شهروندی و تلاش برای شناخت کارکنان و دستگاه‌های دارای عملکرد شایسته و تقدیر از دستگاہ‌های برتر و... اشاره کرده‌اند. برخی استانداری‌ها مصادیق این عملکردها را نیز جزئی‌تر بیان داشته‌اند. مثلاً استانداری خراسان رضوی، استان مرکزی، فارس، کردستان، قزوین، سیستان و بلوچستان و تهران به نمونه‌هایی از تجربیات حاصله در این زمینه اشاره کرده‌اند. در برخی از استانها همانند استان مرکزی از

سازمان‌های مردم نهاد و حرفه‌ای مستقل به صورت نظام‌مند در اجرای بازرسی‌های مختلف و ارزیابی وضعیت حقوق شهروندی در عملکرد دستگاهها استفاده شده که نتایج خوبی در برداشته است.

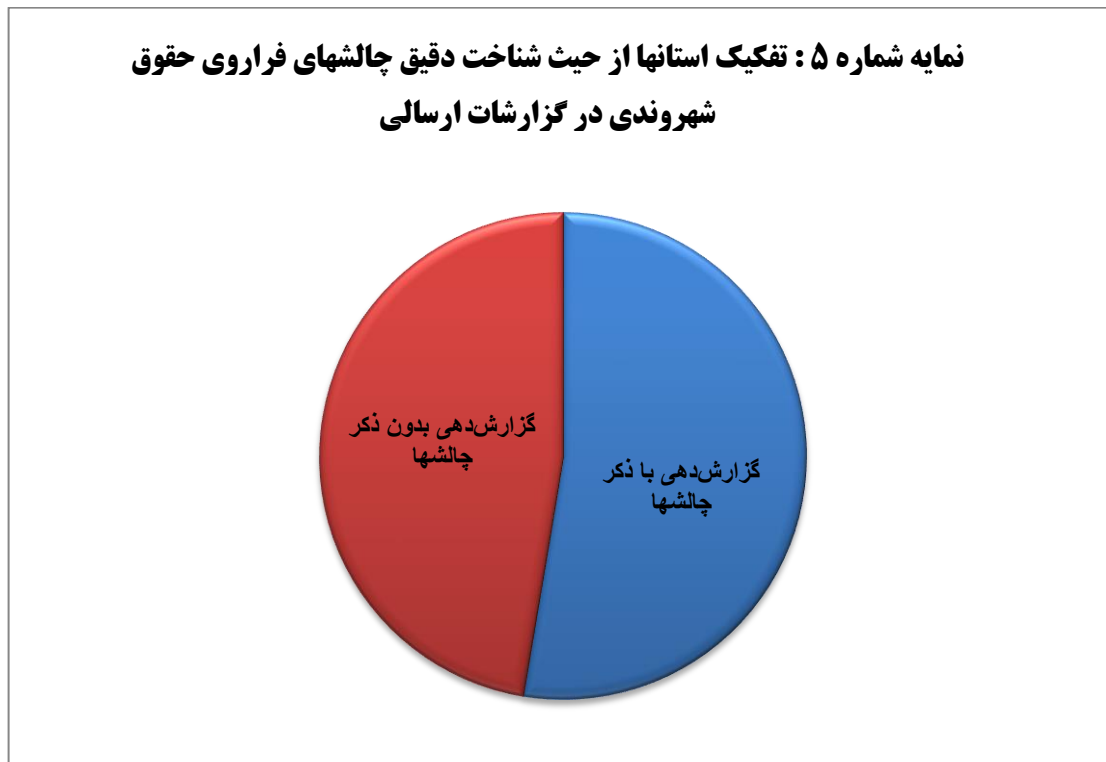
از گزارش‌های مزبور نمی‌توان دریافت که تا چه میزان رعایت حقوق شهروندی تضمین شده است و مردم استان از حیث تضمین رعایت حقوق خود چه میزان رضایتمندی دارند. طبیعتاً در این زمینه برای ارزیابی‌های ملی آتی باید از روش‌های غیرخود اظهاری نیز استفاده شود تا با اشراف دقیق‌تر میدانی و محیطی بتوان وضعیت موجود را شناسایی و برای دستیابی به وضعیت بهتر، پیشنهادات دقیقی ارائه کرد.

۸- در گزارش‌های استانداری‌ها موارد محدودی به تلاش‌های انجام شده برای حمایت‌های ویژه از گروه‌های آسیب‌پذیر اشاره شده است. احتمالاً برای گزارش‌دهندگان روشن نبوده که علاوه بر تلاشها برای رعایت حقوق همه شهروندان باید تدابیر جبرانی خاص برای افراد آسیب‌پذیر را جداگانه مورد توجه قرار داده و گزارش دهند. البته اغلب استانداری‌ها به موضوع تلاش مستمر برای رفع تبعیض‌های مبتنی بر جنسیت در مدیریت‌ها یا برخی استان‌ها همانند سیستان و بلوچستان، کرمانشاه و کردستان به حمایت‌های انجام شده از اقلیت‌های قومی و مذهبی استان اشاره کرده اند.

۹- در معدود گزارش‌های استان‌ها نظراتی منعکس شده که حکایت از دغدغه آنها برای اصلاح یا تکمیل قواعد حقوقی لازم الاجرا دارد که البته سطح موضوعات مورد اشاره نیز خیلی تخصصی و در حوزه‌های مختلف مقررات کشور نبوده است، مثلاً در گزارش استانداری تهران در بحث چالش‌های فراروی جمع‌آوری متکدیان خیابانی و کودکان کار به مقررات ذیربط و برخی مشکلات موجود اشاره شده و بر ضرورت اصلاح برخی مقررات و تفاسیر مربوط تاکید گردیده است یا در گزارش کرمانشاه در مورد ضرورت اتخاذ تدابیر لازم قانونی برای تامین حقوق اهل حق تاکید گردیده است.

۱۰- همانگونه که در جدول توصیفی گزارش‌های دریافتی استانداری‌ها مشخص شد قریب به یک سوم از مجموعه استانداری‌ها در گزارش‌های ارسالی خود به چالش‌های فراروی رعایت حقوق شهروندی در استان خود اشاره ای نکرده‌اند. چالش‌های مورد اشاره استانداریها نیز بعضاً بسیار کلی و غیردقیق، است حال آنکه شناخت دقیق مشکلات و موانع رعایت حقوق مردم در هر استان، از جمله اولویت‌هاست و وقتی که فهرست چالش‌ها با فرآیند مشارکتی و کارشناسی دقیق تعیین شده باشد و به اطلاع مردم نیز برسد همه می‌توانند در خصوص مصادیق یاد شده بحث و گفتگو کرده و راهکارهای خود را ارائه نمایند و بدین ترتیب حساسیت و مشارکت عمومی برای حل مشکلات فراهم آید. دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی تدوین دقیق فهرست چالش‌های هر استان را به عنوان یک

اولویت مورد پیگیری قرار خواهد داد تا از ابتدای سال ۱۳۹۷ معلوم باشد که برای رفع یا کاهش چه مشکلاتی تلاش صورت گرفته و نتیجه عملکردها در هر فصل سال چیست؟



۱۱- از گزارش‌های استانداری‌ها بر می‌آید که تاکنون در سطوح استانی برآورد منضبط و قاعده‌مندی در این زمینه انجام نشده است که از مجموع حق‌های مذکور در منشور حقوق شهروندی (حتی در حد ۲۲ عنوان حق کلی که محور ۱۲۰ ماده هستند) کدام حق‌ها وضعیت رعایت بهتری دارند و کدام حق‌ها در عملکرد دستگاه‌های مختلف استانی با مشکلات بیشتری مواجه هستند. برای گزارش‌های آتی طبیعتاً استخراج این موضوع از اهمیت بسیاری برخوردار است تا مشخص شود که در هر نقطه کشور هندسه رعایت یا عدم رعایت مصادیق حق‌های مذکور در منشور چه ویژگی‌هایی دارد و آمار و اعداد مربوط به مستندات ذیربط چه تصویری از واقعیات را نشان می‌دهند.

۱۲- در گزارش‌های چند استانداری در خصوص ضمانت اجرای منشور حقوق شهروندی طرح سؤال یا ابهام مطرح شده است که این خود نشان می‌دهد که لازم است حوزه راهبردی ملی موضوع، اطلاعات کاربردی مناسب در این خصوص را در اختیار همه استانها قرار دهد، چراکه منشور حقوق شهروندی علاوه بر اینکه در کنار سایر شاخص‌های ارزیابی مدیریت، بایسته‌هایی برای ارزیابی عملکرد کارکنان اداری است، در عین حال هر مورد در قوانین و مقررات ذیربط کشوری جایگاه مشخصی دارد و

ضمانت اجرای هر مورد نیز در همان مقررات مشخص گردیده است، مثلاً اگر رعایت حق حریم خصوصی را فرد یا نهادی نقض کرد در مقررات کیفری کشور مجازات معینی دارد یا اگر فرد یا نهادی حقوق مشروع مردم را نقض کرد در مقررات کیفری برای آن کیفر معینی پیش‌بینی شده است یا در موارد نقض حقوق محیط زیست، ضمانت اجرای متعدد در قوانین ذریبط مقرر گردیده است. برای رفع نیاز همه دستگاهها در خصوص موضوع یاد شده، دستیار ویژه تلاش خواهد کرد تا به زودی ضمانت اجرای قانونی هر مورد از حقوق مندرج در منشور حقوق شهروندی را مشخص ساخته و به همه دستگاهها، به ویژه استانداری‌ها اعلام دارد و همچنین با همکاری معاونت حقوقی ریاست جمهوری و برخی نهادهای تخصصی مستقل این مطالعه را به انجام خواهد رساند که اگر در موردی، ضمانت اجرای موجود ضعیف است یا خلا و نارسائی وجود دارد نسبت به رفع آن از طریق مجاری قانونی اقدام شود.

۱۳- در برخی گزارش‌های استانداری‌ها موضوع کمبود اعتبارات لازم برای اجرای برنامه‌های مختلف پیشبرد حقوق شهروندی مطرح شده است. در این زمینه ضمن توجه به محدودیت‌های منابع هر کشور، از جمله جمهوری اسلامی ایران و لزوم بهره برداری بهینه از منابع و توجه به ماهیت حق‌ها در روند جذب منابع، طبیعتاً همه دستگاهها، چه در سطح ملی و چه در استانها در حدود منابع اعتباری که از مجاری قانونی تصویب می‌شود و منابع اعتباری جذب شده از طریق مشارکت‌های مردمی مسئولیت خواهند داشت که برنامه‌های مختلف را به اجرا درآورند و پاسخگو باشند. در عین حال، مدیران دستگاهها در حدود صلاحیت قانونی توزیع منابع مالی در اختیار بین واحدهای تابعه خود و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی هر استان در تعیین اعتبارات هر دستگاه و پیشنهاد به مرکز باید اهتمام ویژه‌ای به این امر معمول دارند که هر بخش در حوزه ارتقای رعایت حقوق مردم عملکرد مثبت و دستاوردهای بیشتری داشته است یا توان بهتری برای حل مشکلات فراروی مردم دارد از حمایت بیشتری نیز برخوردار شود.

۱۴- در گزارش‌های استانداری‌ها مطلبی در خصوص طرح‌های مشترک چند استانی برای ارتقای حقوق شهروندان مطرح نشده است در حالی که استانهای دارای مسائل مشترک می‌توانند با هم‌افزایی، طرح‌های مشترکی را به اجرا درآورند مثلاً استانهای مرزی مسائل مشترکی در خصوص مرزها دارند یا استانهای شمالی کشور در صیانت از طبیعت منطقه مسئولیت‌های مشترکی دارند، یا استانهای کمتر توسعه‌یافته دغدغه‌ها و هدف‌گذاری‌های نسبتاً مشترکی دارند یا استانهای دارای جمعیت زیاد اقوام و

اقلیت‌های دینی و مذهبی دغدغه‌ها و چالش‌های مشترک زیادی دارند و قس علیهذا، اگر تجربه موفق کشورهای توسعه یافته در گسترش هم‌افزایی‌ها و بهره‌مندی از تجربیات مختلف برای حل مسائل مشترک در کشور ما نیز جدی‌تر گرفته شود طبیعتاً روند ارتقای حقوق مردم شتاب بیشتری خواهد یافت و ضمن تقویت همبستگی ملی، بعضاً برخی رقابت‌های نادرست بین استانها که می‌تواند تبعات سیاسی و امنیتی نیز پیدا کند مرتفع خواهد شد.

۱۵- برخی استانداریها بر این مهم تاکید کرده‌اند که تا همکاری مناسبی توسط دستگاههای غیر تابعه قوه مجریه در استانها، به ویژه دادگستری، سپاه پاسداران، نماینده ولی فقیه و امام جمعه استان، نیروی انتظامی و برخی نهادهای اثرگذار دیگر انجام نپذیرد، روند رعایت حقوق شهروندان با چالش‌های مختلف مواجه خواهد بود و صدای واحدی از مدیریت مسائل استان شنیده نخواهد شد. این چالش البته در سطح ملی نیز بسیار مورد توجه کارشناسان و عموم مردم است، فلذا به جهت اهمیت فوق‌العاده آن، در سطوح مختلف قوه مجریه پیگیریهای لازم معمول خواهد شد تا تعاملات و همکاریهای بین قوا و دستگاههای مختلف نظام با رعایت موازین قانونی توسعه یابد. طبیعتاً در هر استان نیز شخص استاندار لازم است به عنوان نمایندگی عالی کلیت نظام در آن استان، تدابیر موثری برای توسعه همکاریها اتخاذ نماید.

بخش چهارم) ره‌آورد و توصیه‌ها

الف - ابعاد هنجاری

۱- برای شروع هر گونه ارزیابی نهایی در خصوص عملکردهای انجام شده راجع به منشور حقوق شهروندی لازم است مروری بر حق‌های مذکور در منشور حقوق شهروندی و دامنه آنها انجام شود. عناوین کلی حق‌های مذکور در منشور عبارتند از:

حق حیات، سلامت و کیفیت زندگی

حق کرامت و برابری انسانی

حق آزادی و امنیت شهروندی

حق مشارکت در تعیین سرنوشت

حق اداره شایسته و حُسن تدبیر

حق آزادی اندیشه و بیان

حق دسترسی به اطلاعات

حق دسترسی به فضای مجازی

حق حریم خصوصی

حق تشکل، تجمع و راهپیمایی

حق تابعیت، اقامت و آزادی رفت و آمد

حق تشکیل و برخورداری از خانواده

حق برخورداری از دادخواهی عادلانه

حق اقتصاد شفاف و رقابتی

حق مسکن

حق مالکیت

حق اشتغال و کار شایسته

حق رفاه و تأمین اجتماعی

حق دسترسی و مشارکت فرهنگی

حق آموزش و پژوهش

حق محیط زیست سالم و توسعه پایدار

حق صلح، امنیت و اقتدار ملی

نمایه شماره ۶: تفکیک میزان گزارش دهی در مورد حق‌های

مختلف در منشور براساس محتوای گزارش‌ها واصله



اگرچه همانگونه که آشکار است، عناوین بخش‌های مختلف حق‌های شهروندی مندرج در منشور حقوق شهروندی ۲۲ مورد می‌باشد، اما ذیل هر یک از عناوین مذکور، حق‌های جزئی متعددی بیان شده که ضمن هم خانواده بودن، هر یک ابعاد نظری خاص خود را دارند یا به حمایت‌های مورد نیاز از یک گروه انسانی مرتبط اشاره کرده‌اند. اگر قرار باشد دستگاهها فقط به کلیات عناوین یاد شده بسنده کنند و ابعاد هنجاری هر یک از جزئیات که در ۱۲۰ ماده منشور ذکر شده و این واقعیت که بعضا یک ماده خود حاوی چند گزاره حکمی جداگانه می‌باشد را مورد توجه قرار ندهند و به این مهم اهتمام نورزند که فراتر از حق‌های مندرج در منشور نیز مردم حق‌های دیگری در مقررات کشور، از جمله تعهدات پذیرفته شده بین‌المللی ایران دارند که باید شناسایی و رعایت شوند، طبیعتا نمی‌توانند به خوبی از عهده شناسائی نظام هنجاری حقوق شهروندی در ایران برآیند و اگر نظام هنجاری و حکمی رعایت حقوق مردم را خوب نشاناسند، طبیعتا نمی‌توانند وضعیت موجود را ارزیابی و برای رسیدن به وضعیت مطلوب، برنامه‌های مختلف را طراحی، تدوین و اجرا کنند. این روند خصوصا باید به صورت همه جانبه صورت گیرد بدین معنا که حقوق شهروندان یک مجموعه به هم پیوسته است که نمی‌توان برخی از حق‌ها را مورد توجه و عمل قرار داد و برخی از حق‌ها و مسئولیت‌های متقابل را به فراموشی سپرد.

از زاویه ای دیگر، با عنایت به اینکه تحقق هر یک از حق‌های مذکور در منشور حقوق شهروندی ولو در مواردی که متولی اصلی اجرای یک حق، وزارتخانه یا سازمان مشخص اجرایی باشد باز به همکاری و هم‌افزائی دستگاههای مختلف قوه مجریه و فراتر از قوه مجریه به تشریک مساعی کلیت قوای حکومتی و قاطبه مردم نیاز دارد، باید تلاشهای مختلفی انجام پذیرد تا فهم و درک مشترک از هنجارها و احکام قانونی هر حق به خوبی تامین شود.

ارزیابی وضعیت موجود براساس گزارش‌های واصله حاکی از آن است که هنوز فهم اجزای فنی حق‌های مذکور در منشور به خوبی اولویت دستگاههای مختلف، چه در سطح قوه مجریه و چه در سطح کلیت نظام سیاسی و حقوقی ایران قرار نگرفته و بر همین اساس نیز همکاریهای مختلف مربوط به هر موضوع حق یا حق‌های مختلف، چه درون قوه مجریه و چه در سطح کلیت نظام سیاسی و حقوقی ایران هنوز به شرائط قابل قبول نرسیده است و همین امر باعث شده تا برداشت‌های متفاوت عمده‌ها سلیقه‌ای و غیردقیق از حق‌ها یا محدوده‌های حقوق، در سطوح استانی یا ملی نمود یافته و به روند اجرای حق‌ها و آزادی‌های مردم و مسئولیت‌های متقابل آن لطمه وارد سازد و بعضا در سطح فراملی نیز بازتاب داشته و برای کشور هزینه‌سازی کند. برای حرکت در مسیر تامین وضعیت مطلوب، دستیار ویژه

رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی متعهد می‌شود که با محوریت دستگاههای مرتبط با هر موضوع و همفکری با متخصصان و کارشناسان ذیصلاح و نهادهای مدنی ذیربط، تهیه و تدوین بسته‌های هنجاری کاربردی مربوط به هر حق شهروندی و شاخص‌های تخصصی رعایت هر مورد به زبان ساده و قابل فهم عمومی را پیگیری نماید به گونه‌ای که بسته‌های یاد شده، هم برای دست اندرکاران هر دستگاه حاکمیتی در سراسر کشور مورد بهره‌برداری قرار گیرد و هم مردم با اطلاع از محتوای این بسته‌ها نسبت به ابعاد مختلف حقوق خود اشراف لازم را پیدا کنند و در همان چارچوب مطالبه‌گری داشته و به مسئولیت‌های شهروندی خود نیز عمل کنند. اولویت تهیه و تدوین بسته‌های مزبور به موضوعاتی اختصاص می‌یابد که در حال حاضر چالش‌های بیشتری در عمل وجود دارد و مردم از عدم رعایت حق ذیربط رنج بیشتری می‌برند.

۲- در منشور حقوق شهروندی علاوه بر شناسایی حق‌های مختلف سیاسی، مدنی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حقوق همبستگی برای یکایک شهروندان ایران و علاوه بر اینکه در انتهای مقدمه منشور این مفروض مورد تاکید قرار گرفته که حقوق اتباع خارجی مقیم ایران براساس مقررات ذیربط کشور و تعهدات بین‌المللی کشور رعایت خواهد شد، در جهت جلوگیری از تبعیض احتمالی علیه گروه‌های مختلف انسانی شهروندان ایران و تاکید بر ضرورت اتخاذ تدابیر جبرانی و حمایتی لازم، به برخی گروه‌های انسانی موجود در جامعه اشاره صریح یا ضمنی شده تا عموم دستگاهها و مراجع کشور بسته‌های حمایتی لازم را برای حقوق گروه‌های انسانی نیز تعبیه کنند. بدیهی است عناوین گروه‌های مذکور و فهرست حمایت‌های لازم از هر گروه در منشور جامع نیست و فقط از باب مثال و تاکید بوده، فلذا عموم دستگاهها باید براساس مقررات مختلف کشور و تعهدات بین‌المللی پذیرفته شده نظام حقوقی ایران نسبت به اتخاذ تدابیر لازم برای رعایت حقوق گروه‌های مختلف در معرض تبعیض احتمالی یا محرومیت از رعایت حقوق و نیازمند حمایت، اقدامات لازم را اتخاذ نمایند تا تضمین لازم فراهم شود که حقوق یکایک شهروندان بنحو برابر رعایت می‌گردد. همچنین لازم به یادآوری است که برخی از حقوق گروه‌ها که در منشور بدانها اشاره شده از زاویه‌ای جداگانه به گروه انسانی دیگری نیز قابل تعمیم است، مثلاً آنچه در مورد حقوق دانش‌آموزان گفته شده به طیف گسترده حقوق کودکان هم مربوط می‌شود یا آنچه در مورد حقوق دانشجویان و طلاب مورد تاکید قرار گرفته در دایره حقوق گسترده جوانان نیز قرار می‌گیرد.

با لحاظ نکات یاد شده، عناوین گروه‌های انسانی مورد اشاره صریح یا ضمنی در منشور حقوق شهروندی بشرح زیر قابل ذکر است:

۱- زنان (مواد ۱۰۳، ۹۰، ۸۹، ۸۳، ۵۴، ۱۱، ۳)

۲- کودکان (مواد ۱۱۰، ۱۰۹، ۱۰۸، ۸۴، ۵۵، ۵۴، ۳۲، ۴)

۳- خانواده (مواد ۵۱، ۸۵، ۵۴، ۵۳، ۵۲)

۴- توانخواهان (افراد دارای معلولیت) (مواد ۵ و ۱۱۱ و زنان توانخواه در ماده ۳)

۵- سالمندان (ماده ۵)

۶- متهمان و افراد بازداشت شده و محکومین زندانی (مواد ۶۶، ۶۳، ۶۲، ۶۰)

۷- خانواده‌ها و بستگان افراد در معرض اتهام و بازداشت (مواد ۶۲ و ۶۳)

۸- متهمان سیاسی و مطبوعاتی (ماده ۶۱)

۹- ایرانیان دور از وطن (مواد ۵۰ و ۱۱۷)

۱۰- فعالان اقتصادی، از جمله سرمایه گذاران (مواد ۷۱ و ۷۲)

۱۱- شاغلان شامل کارگران و کارمندان (مواد ۸۱، ۸۰ و ۸۲)

۱۲- بیکاران (ماده ۸۷)

۱۳- روستائیان و عشایر (ماده ۸۸)

۱۴- افراد آسیب پذیر و مددجو (ماده ۹۱)

۱۵- ایثارگران و خانواده‌های آنان (ماده ۹۲)

۱۶- بیمه شدگان (ماده ۹۳)

۱۷- فعالان رسانه‌ای (مواد ۲۶ و ۲۹)

۱۸- فعالان عرصه هنری (ماده ۱۰۰)

۱۹- قومیت‌ها و پیروان ادیان و مذاهب و گروه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی (ماده ۱۰ و ۹۷ و ۱۰۱ و مصادیق ذریب‌متنی بر ماده ۲۵، قسمت دوم ماده ۷۷، مواد ۹۶ و ۹۹)

۲۰- استادان و دانشجویان و طلاب و جوامع علمی حوزوی و دانشگاهی (مواد ۱۰۵ و ۱۰۶ و ۱۰۷)

۲۱- دانش‌آموزان (مواد ۱۰۸ و ۱۰۹)

۲۲- مصرف‌کنندگان (مواد ۲ و ۹۴ و بخشی از مصادیق ماده ۷۲ و قسمت آخر ماده ۱۱۵)

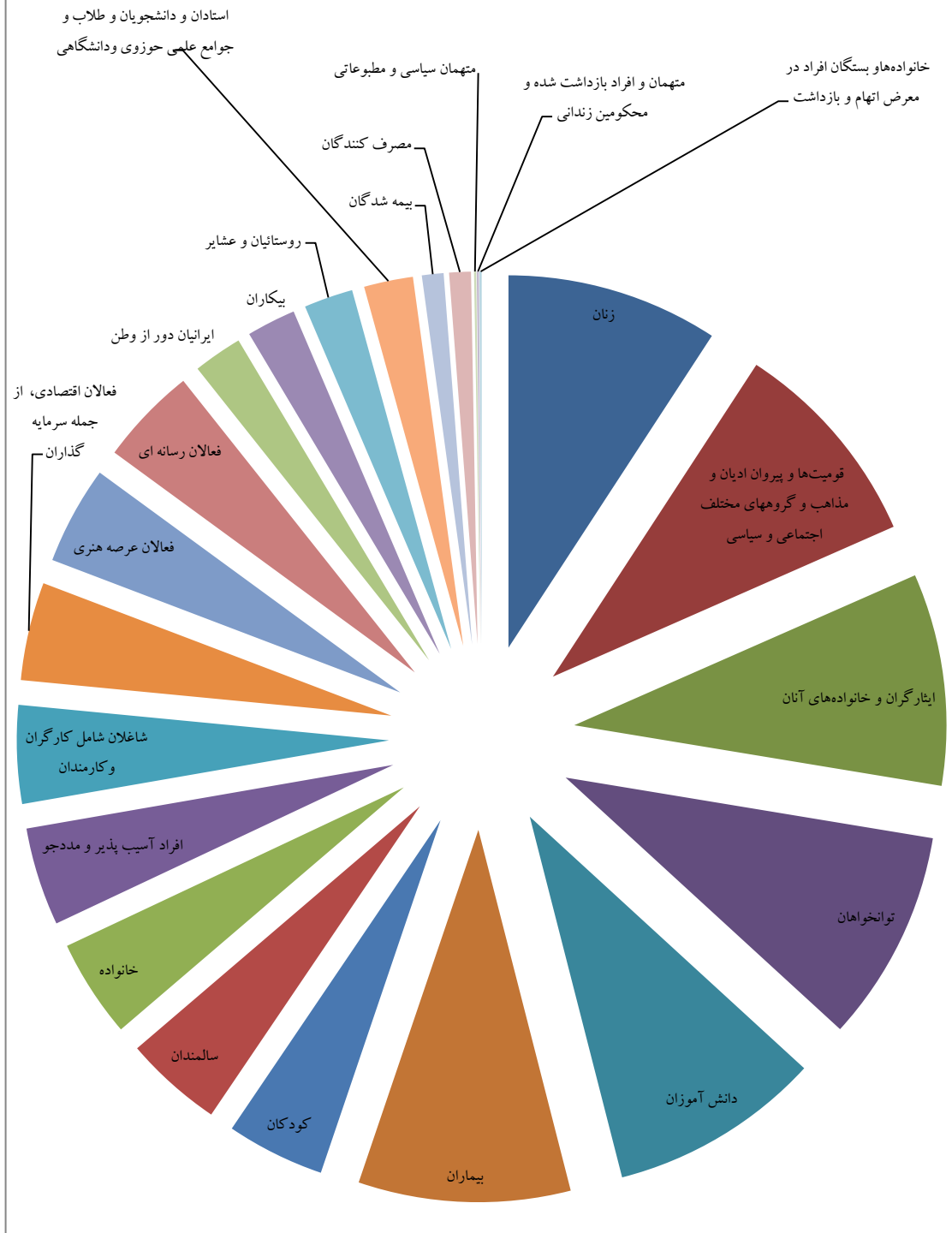
۲۳- بیماران (ماده ۲ و قسمتی از مصادیق بخش دوم ماده ۱۱۵)

برای تحقق و اجرای حقوق شهروندی هر یک از گروه‌های یاد شده و سایر گروه‌های مقرر در موازین قانونی کشور، در گزارش‌های دستگاه‌های مختلف موارد متعددی ذکر شده است، اما چون بازه زمانی اجرای آنها دقیقاً مشخص نیست و عمدتاً به دوره چند ساله فعالیت از آغاز دولت یازدهم تاکنون مربوط می‌شود و موارد اعلامی نیز جامع نمی‌باشد و برخی از دستگاه‌ها گزارش همه جانبه‌ای از عملکردهایشان که حتی در رسانه‌ها بازتاب داشته را منعکس نکرده‌اند، نمی‌توان به ارزیابی دقیقی از روندهای انجام شده طی یکساله گذشته از زمان ابلاغ منشور حقوق شهروندی تاکنون نائل آمد، اما در این حد کاملاً روشن است که اولاً همه دستگاه‌ها در مسیر انجام وظایف اختصاصی یا مشترک قانونی خود برای تحقق این حقوق، فعالیت‌های مختلفی از مرحله شناخت دقیق حقوق گروه‌ها تا تضمین اجرای آن حقوق و حفظ پویایی نظام حقوقی در این زمینه را معمول داشته‌اند و ثانیاً در مورد حقوق برخی گروه‌ها که در عرصه عمومی بحث و نقد و نظر و انتظار بیشتری مطرح شده است روند تلاش‌های دستگاه‌ها نیز قلمرو وسیع‌تری را در بر گرفته است، مانند تلاش‌های مربوط به رفع بی‌عدالتی‌ها علیه زنان، قومیت‌ها و پیروان ادیان الهی و مذاهب اسلامی یا حمایت‌های بیشتر از کودکان یا توانخواهان یا اقشار آسیب‌پذیر معیشتی و اجتماعی. به عنوان مثال تاکنون روند حضور زنان در جایگاه‌های مختلف مدیریتی کشور رشد قابل توجه داشته چنانچه برابر آمارهای اعلامی آخر سال ۱۳۹۶ که در رسانه‌ها نیز بازتاب داشت با تلاش‌های دولت تاکنون ۳ زن عضو هیات دولت و ۷ زن معاون وزیر شده و ۴۶ زن حکم مدیرکلی در دستگاه‌های مختلف اجرایی گرفته‌اند، همچنین حضور هموطنان اهل سنت در جایگاه‌های ارشد مدیریتی و توسعه حمایت‌های شهروندی از پیروان ادیان الهی در کشور رشد مستمری داشته است، با این حال هنوز روند اجرای تلاش‌ها تا رسیدن به وضعیت مطلوب به طور جدی ادامه دارد

که طبیعتاً نتایج آن در گزارش‌های بعدی به طور دقیق انعکاس خواهد یافت. شایان ذکر است که برخی هدف‌گذاری‌های مقرر در قانون برنامه ششم توسعه مصوب مجلس شورای اسلامی نیز دقیقاً در جهت توسعه حمایت‌های لازم از گروه‌های مختلف آسیب‌پذیر است که تلاش‌های نهادهای مختلف برای اجرای آن ادامه دارد.

همانگونه که کاملاً مشخص است اجرا و تضمین رعایت حقوق برخی گروه‌های آسیب‌پذیر مانند متهمان و بازداشت‌شدگان و زندانیان با همکاری لازم دستگاه‌های مختلف، از جمله دستگاه قضائی و نیروهای امنیتی خارج از دولت و قوه مقننه قابل تأمین است و اگر همکاری لازم بین همه دستگاه‌های حاکمیتی در عالیت‌ترین سطوح وجود نداشته باشد امکان پاسخگویی مناسب به مردم عملی نخواهد شد.

نمایه شماره ۷: تفکیک میزان گزارش‌دهی در مورد حقوق گروه‌های مختلف مذکور در منشور براساس محتوای گزارشات واصله



۳- در منشور حقوق شهروندی موارد متعددی از شناسایی و اجرای حقوق شهروندی وابسته به قیود و محدوده‌های مشخصی شده است که عمدتاً به قوانین و مقررات موجود کشور مربوط می‌شوند. اینکه قیود یاد شده از چه محتواهای مفهومی برخوردار است و آیا در متن صریح قیود ارجاعی، انطباق لازم با حقوق شهروندان به دقت رعایت شده یا خیر، خود موضوع نیازمند بررسی مستقل است. همچنین نحوه تفسیر از قیود یاد شده اثر مهمی در تحقق و تضمین حقوق شهروندی یا محدودسازی ناروای حقوق مردم دارد. صرفنظر از ضرورت تلاش مستمر برای حفظ پویایی نظام حقوقی و اصلاحات لازم در قوانین و مقررات در راستای هماهنگی لازم با حقوق مردم و اصول قانون اساسی، برای رفع نگرانی‌های مربوط به نحوه تفسیر قیود حق‌ها و آزادی‌های مردم لازم است چارچوب‌های دقیق تفسیری و رویه‌های مناسب تفسیری مرتبط با هر حق تهیه، گردآوری و در اختیار همه دستگاهها و مراجع قرار گیرد تا در پرتو تفسیرهای نادرست برخی مجریان و صاحب منصبان، با ظاهر قانونی حق‌های مردم بی محتوا جلوه نکنند. آن گونه که در اواخر سال ۱۳۹۶ مقرر شده معاونت حقوقی ریاست جمهوری در حال بررسی قوانین و مقررات مربوط به هر حق مذکور در منشور است تا مواردی که نیازمند اصلاح یا رفع خلا و نارسائی هستند، مشخص و با رعایت اولویت‌بندی، در قالب تدوین لوایح یا سایر قاعده‌گذاری‌های قانونی ارتقا یابند. همچنین برخی وزارتخانه‌ها در این زمینه تلاش‌های درخور توجهی داشته‌اند که در ارزیابی عملکرد آنها بدان اشاره شد. در منشور حقوق شهروندی ضمن بیان حق‌های مختلف مردم یا نحوه اجرای آنها تعابیر زیر به عنوان قیود یا دامنه حق‌ها ذکر شده است:

به موجب قانون / پیش بینی شده در قوانین و مقررات / براساس موازین اسلامی / با رعایت قوانین / طبق قوانین / در چارچوب حدود مقرر در قانون / با رعایت قوانین و حقوق دیگران / در چارچوب قانون / به حکم قانون / طبق مقررات قانونی / در مواردی که قانون مقرر می‌دارد / براساس قانون / براساس معیارهای قانونی / در موارد مصرح قانونی / با رعایت قوانین و مقررات مربوط / با رعایت قانون / طبق موازین قانونی / با حفظ فرهنگ اسلامی ایرانی / در چارچوب موازین قانونی / مطابق با مقررات / مستند صریح قانونی.

۴- در بیانیه رئیس جمهور در آغاز منشور حقوق شهروندی ضمن بند ۸ قسمت ب و در متن منشور قسمت ساز و کار اجرا و نظارت بر حسن اجرای منشور (قسمتی از بند ۲ و بند ۳)، همه دستگاههای اجرایی مکلف شده‌اند تا ظرف ۶ ماه از اعلام منشور «برنامه اصلاح و توسعه نظام حقوقی» مربوط به حوزه مسئولیت خود را با تاکید بر تحقق هر چه بهتر حقوق شهروندی تهیه و در روند قانونی تصویب و

اجرا قرار دهند. نظر به اینکه در خصوص این تکلیف مرتبط با ابعاد هنجاری و نظری هر حق شهروندی، بنا به گزارش‌های واصله فهم دقیقی بین دستگاه‌های اجرایی راجع به انجام این مهم وجود نداشته و بعضاً برخی دستگاه‌ها اقداماتی را در این راستا انجام داده و برخی کار خاصی انجام نداده‌اند، دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی متعهد می‌شود که با همکاری معاونت حقوقی رئیس جمهور و همفکری با متخصصان موضوع، راهنمای خاصی را در این زمینه آماده کند تا در سال جاری همه دستگاه‌ها به این مهم عمل کرده و برای حفظ پویایی نظام رعایت حقوق شهروندی در کشور با تمرکز بر موضوعات مختلف مربوط به همه دستگاه‌ها و نهادها اقدامات مقتضی را معمول دارند تا بتوان برآورد دقیقی از همه تلاش‌های صورت گرفته در این راستا داشت و مجموعه فعالیت‌ها را انسجام لازم بخشید.

۵- در بیانیه رئیس جمهور در آغاز منشور حقوق شهروندی ضمن بند الف، این تعهد به ملت داده شده که دولت با همکاری سایر قوا و ارکان حاکمیت و در حدود صلاحیت‌ها، منابع و امکانات و در چارچوب قانون اساسی موارد دوازه‌گانه‌ای را عملی سازد. برخی از موارد مذکور ماهیت نظری و مطالعاتی دارند که در مجموعه تلاش‌های هنجاری مربوط به تحقق حقوق مردم در منشور حقوق شهروندی باید مدنظر قرار گیرند. موارد مزبور عبارتند از: تدوین آئین‌ها و روش‌های غیر قضائی برای مقابله با نقض حقوق شهروندی با هدف طرح آسان اعتراضات و شکایات و رسیدگی در کمترین زمان (بند ۵)، گسترش مطالعات و بررسی‌های علمی و کاربردی به منظور شناسایی چالش‌ها و موانع فراروی تحقق حقوق شهروندی و یافتن راهکارهای عملی در نظام حقوقی ایران (بند ۶)، تدوین شاخص‌های کمی و کیفی به منظور پایش و ارزیابی فعالیت همه دستگاه‌های اجرایی در حوزه حقوق شهروندی (بند ۷). همچنین در بند ب بیانیه رئیس جمهور در آغاز منشور حقوق شهروندی، رئیس جمهور وعده داده که لوایح مورد نیاز در خصوص حقوق شهروندی را تدوین و به مجلس شورای اسلامی تقدیم دارد. برای اجرای هر یک از موارد مزبور طی ماه‌های گذشته تلاش‌هایی در قوه مجریه صورت گرفته که به مواردی از آنها، از جمله آنچه در معاونت حقوقی رئیس جمهور در جریان است، در متن بررسی حاضر اشاره شد. در عین حال طی دو ماهه اخیر پیگیری‌ها و تلاش‌های فشرده‌ای معمول گشته تا حتماً در سه ماهه آغاز سال ۹۷ خروجی‌های کاربردی هر یک از تعهدات نظری یاد شده در جریان عمل و اجرا قرار گیرند. البته مورد مطالعات مربوط به شناسایی چالش‌ها و موانع فراروی تحقق حقوق شهروندی، موضوعی نیست که فقط به یک مطالعه و بررسی بسنده شود، چرا که گستره وسیع همه حق‌ها را در بر می‌گیرد و بر همین اساس همه دستگاه‌ها در حیطه وظایف قانونی خود و نهاد‌های

مدنی و اقشار مختلف جامعه حسب دغدغه‌هایی که دارند لازم است به صورت مستمر در این زمینه اقدام کنند تا در مقاطع مختلف چالش‌های رعایت هر حق در قلمرو ملی یا سطوح خاص استانی شناسائی و راهکارهای متناسب هر مورد در روند قانونی خود مورد پیگیری قرار گیرد. نفس بررسی و ارزیابی حاضر یکی از اقدامات لازم برای شناسائی چالش‌های موجود رعایت حقوق شهروندی و تلاش برای حرکت موثرتر در آینده است.

۶- در انتهای منشور حقوق شهروندی در بخش ساز و کار اجرا و نظارت بر حُسن اجرای حقوق شهروندی، ضمن بند یک دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی مسئولیت یافته تا برنامه و خط‌مشی مربوط به اجرای کامل منشور حقوق شهروندی را به رئیس جمهور ارائه کند. کاملاً روشن است که منظور از این تکلیف فقط تدوین یک برنامه و سند عملیاتی نیست، چرا که مرحله به مرحله در مسیر تحقق مفاد منشور باید اقدامات متناسب انجام پذیرد تا موجبات اجرای کامل گزاره‌های حکمی مقرر در منشور حقوق شهروندی فراهم شود. دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی، چه به صورت مصداقی و چه به صورت فراگیر و مربوط به حوزه‌های مختلف حقوق شهروندان این دغدغه را داشته و دارد که مرتباً پیشنهادات مختلف تدوین شده را به رئیس جمهور اعلام دارد تا ایشان حسب صلاحدید، دستور هر گونه اقدام لازم را صادر یا با سایر مقامات عالی کشور برای تحقق حقوق مردم مذاکرات و همفکری‌های لازم را انجام دهند یا ملت را در جریان موضوع قرار داده و با مشارکت مردم نسبت به حل یک یا چند چالش فراروی در روند اجرای حقوق شهروندی اقدام نمایند. در همین راستا برای ایجاد هم‌افزائی لازم بین همه دستگاهها و جلوگیری از تداخل فعالیت‌ها و پرهیز از موازی کاری‌ها، تهیه و تدوین پیش‌نویس برنامه ملی اقدام برای رعایت و تضمین و ارتقای حقوق شهروندی و پیش‌نویس برنامه ملی اقدام برای آموزش حقوق شهروندی نیز با مشارکت اساتید و اهل فن موضوع و با انجام مطالعات تطبیقی لازم در سطح جهانی و استفاده از تجربیات عملی ۴ دهه تجربیات نظام جمهوری اسلامی از اواخر سال ۹۶ در دست اقدام قرار گرفته است که به زودی نتایج آن در روند اجرای حقوق شهروندی مورد بهره‌برداری قرار خواهد گرفت.

۷- نظر به اینکه نظام حقوقی ایران به تصریح اصول متعدد قانون اساسی، نظامی مبتنی بر دو پایه جمهوریت و اسلامیت است که جمهوریت آن از طریق ساز و کارهای مربوط به رای و انتخاب مردم و اسلامیت آن با رعایت موازین اسلامی و از طریق ساز و کارهای مشخص مقرر در قانون اساسی و اجتهاد مستمر علمای جامع‌الشرایط تامین می‌شود و به تصریح بند ششم اصل دوم قانون اساسی در هر دو پایه

این تقید وجود دارد که کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسئولیت او در برابر خدا رعایت شود، این انتظار از مراکز دینی می‌رود که از حیث هنجاری و تفسیر دینی مربوط به حق‌های مختلف شهروندی به کمک دستگاه‌های حاکمیتی آمده و در موارد گوناگون راهگشائی‌های لازم برای جلوگیری از نقض حقوق مردم را ارائه کنند. رئیس‌جمهور نیز در بند چهار قسمت ب بیانیه‌ای که در آغاز منشور حقوق شهروندی ارائه کردند از مراجع عظام، استادان حوزه علمیه و دانشگاه و عموم متخصصان و صاحب‌نظران خواستند که دولت و سایر قوا و دستگاه‌های حاکمیتی را در راه تحقق و اجرای کامل منشور حقوق شهروندی و گسترش گفتمان ذیربط یاری رسانند.

در گزارش‌های وزارتخانه‌های مختلف، از جمله وزارت علوم یا وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی یا معاونت‌های تابعه ریاست جمهوری، از جمله معاونت حقوقی یا معاونت امور زنان و خانواده گزارشی از میزان مشارکت حوزه‌های علمیه برای فعال‌سازی ظرفیت‌های دینی و مذهبی جهت تقویت مسیر اجرای حقوق شهروندی ارائه نشده است. بر همین اساس لازم است ضمن توجه به قدرت اثرگذار مراکز دینی در روند تلاش‌های ملی برای اجرای حقوق شهروندی و اهتمام کافی به این واقعیت که هر چه کارآمدی نظام جمهوری اسلامی در رعایت حقوق شهروندان به خوبی نهادینه شود الگوی مردم‌سالاری دینی موفق‌تر در سطح ملی و جهانی معرفی می‌شود و بالعکس، هر چه در این زمینه مشکلات رعایت حقوق مردم بیشتر باشد زمینه خدشه به الگوی مزبور و حتی اعتقادات و باورهای دینی مردم فراهم می‌شود، همه دستگاه‌ها و سازمان‌های حاکمیتی متناسب با موضوع فعالیت خود و ارتباطی که با هر یک از حقوق شهروندی پیدا می‌کنند تعاملات لازم با مراکز دینی را برقرار و از ظرفیت‌های مزبور برای گره‌گشائی حقوق مردم بهره بگیرند. در این خصوص، دستیار ویژه رئیس‌جمهور در امور حقوق شهروندی نیز متعهد می‌شود تا به موازات بهره‌مندی‌های علمی مختلف از عموم مراکز آموزش عالی کشور، توسعه همکاری‌های لازم با مراکز دینی را پیگیری و مرتباً گزارش‌های چالش‌های موجود نیازمند همفکری نظری حوزه‌های علمیه را به مراکز تخصصی ذیربط و مراجع و علما و اساتید حوزه ارائه کند تا به صورت مسئله محور، راهکارهای پیشنهادی حوزه در هر مورد اخذ و مورد بهره‌برداری جدی قرار گیرد و به جامعه معرفی شود.

۸- یکی از جهات قابل توجه در زمینه ابعاد هنجاری تحقق مفاد منشور حقوق شهروندی آن است که نسبت هر یک از گزاره‌های حُکمی مقرر در منشور و مقررات ملی پشتوانه آن در هر مورد با تعهدات بین‌المللی کشور در زمینه حقوق بشر را مد نظر قرار دهیم که در این مقوله دوگانگی و رویکردهای

متضاد همدیگر یا بی توجه به یکدیگر شکل نگیرد و تلاش‌های گسترده داخلی برای رعایت حقوق مردم بنحو شایسته در سطح جهانی نیز به ساز و کارهای نظارتی بین‌المللی منعکس و اجازه جوسازی نادرست علیه کشور فراهم نشود. جمهوری اسلامی ایران عضو چندین پیمان نامه بین‌المللی حقوق بشری، از جمله میثاق بین‌المللی حقوق مدنی - سیاسی و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و پیمان نامه حقوق کودک و پیمان نامه حقوق افراد دارای معلولیت و پیمان نامه منع تبعیض در آموزش مصوب یونسکو و چندین سند لازم‌الاجرای مهم سازمان بین‌المللی کار در عرصه حقوق کار است و در اجرای اسناد لازم‌الاجرای مزبور مرتباً در دوره‌های مختلف زمانی گزارش ملی عملکردهای خود را ارائه کرده و می‌کند. همچنین در چارچوب سازوکار موسوم به (یو پی آر) یا بررسی ادواری جهانی حقوق بشر تاکنون در دو دوره ۴ ساله پی در پی مانند همه کشورهای جهان وضعیت حقوق بشر خود را در شورای حقوق بشر پاسخگو بوده است و هم‌اینک در تلاش است تا گزارش بعدی خود را زودتر از دوره الزامی ۴ ساله در میان دوره ۲ ساله ارائه کند. جمهوری اسلامی ایران همچنین مرتباً خطاب گزارشگران مختلف موضوعی یا کشوری تعیین شده از سوی شورای حقوق بشر و یا گزارش‌های دبیر کل سازمان ملل و مصوبات مجمع عمومی ملل متحد و دیگر نهادهای بین‌المللی بوده و می‌باشد. در این گستره وسیع، طبیعتاً بحث‌های نظری و عملی گوناگونی در حوزه حق‌های مختلف مطرح می‌شود که تجلی داخلی آنها در تلاش‌های حقوق شهروندی متبلور می‌شود. در گزارش‌های دستگاه‌های مختلف قوه مجریه به این مهم توجه نشده و حتی وزارت امور خارجه مطلبی بیان نکرده که چگونه پیگیری‌های بین‌المللی در ساز و کارهای حقوقی بین‌المللی حقوق بشر را با مأموریت ارتقای حقوق شهروندی در داخل کشور که زیر نظر دومین مقام عالی کشور و مسئول اجرای قانون اساسی در حال اجراست، هماهنگ کرده است. در این زمینه نیز دستیار ویژه متعهد می‌شود که ضمن بررسی ابعاد مختلف موضوع، پیشنهادات لازم را به رئیس محترم جمهور ارائه کند تا براساس دستورات ایشان از چندگانگی نظری و عملی در این مقوله در کشور جلوگیری شود و رویکرد واحدی از حاکمیت با اتقان علمی و نظری لازم معرفی و به مورد اجرا گذاشته شود.

۹- برخی شوراهای عالی یا ستادهای موضوعی کشوری که زیر نظر رئیس جمهور و با حضور نمایندگان قوای سه گانه کشوری فعالیت می‌کنند در قالب سیاست‌گذاریهای مختلف یا تصمیماتی که در حدود صلاحیت قانونی خود اتخاذ می‌نمایند تأثیرات غیر قابل انکار بر حقوق مردم برجای می‌گذارند. تاکنون در پیگیری‌های مربوط به اجرای منشور حقوق شهروندی توجهی به این امر صورت

نگرفته که چگونه هماهنگی‌های لازم بین همه این نهادها برای قاعده‌گذاری مناسب با رعایت موازین حقوق شهروندی وجود داشته باشد. دستیار ویژه متعهد می‌شود که ابعاد این موضوع را نیز بررسی و پیشنهادات حاصله را به رئیس محترم جمهور ارائه کند تا براساس دستورات ایشان هماهنگی‌های لازم بین همه شوراها و ستادهای فرابخشی جهت اهتمام لازم به حقوق شهروندان فراهم شود.

۱۰- در منشور حقوق شهروندی بعد از بیان مصادیق مختلف حق‌های شهروندان در زمینه برخورداری از دادخواهی عادلانه و امنیت قضائی طی مواد ۵۶ تا ۶۶، در ماده ۶۷ دولت تعهد ویژه‌ای را برعهده گرفته است که بخشی از انجام این تعهد هنجاری و نیاز به تلاش‌های علمی دارد. ماده ۶۷ مقرر می‌دارد: « دولت با همکاری سایر قوا و مراجع حاکمیتی برای ارتقای نظام حقوقی ایران و ایجاد الگوی کارآمد با تاکید بر رعایت حقوق دادخواهی اقدامات لازم را معمول خواهد داشت». برای تدوین الگوی کارآمد رعایت حق دادخواهی شهروندان در نظام حقوقی ایران لازم است توجه شود که بخشی از الگوی مزبور به ارتقای حق دادخواهی در مراجع و کمیسیون‌های اداری و شبه قضائی مربوط می‌شود و بخشی به مراجع قضائی، برای بخش اول طبیعتاً معاونت حقوقی ریاست جمهوری با همکاری سازمان اداری و استخدامی کشور و همفکری با اهل فن شایسته است مطالعات لازم را انجام و پیشنهادات مناسب را ارائه کنند، اما در مورد بخش دوم طبیعتاً از طریق همکاری‌های لازم با قوه قضائیه و قوه مقننه تامین خواهد شد. دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی متعهد می‌شود در شش ماهه اول سال ۱۳۹۷ پیگیری‌های ذیربط را از طریق واحدهای علمی قوه قضائیه به انجام رساند و پس از مشورت‌های لازم با نمایندگان مجلس شورای اسلامی گزارش آن را به دولت ارائه نماید تا حسب صلاحدید دولت، اقدامات بعدی جهت اجرای ماده ذیربط منشور به انجام رسد.

ب- ابعاد ساختاری

۱- برای اجرا و تحقق شایسته حقوق شهروندی در هر کشور لازم است ساختارهای مختلف اثرگذار بر روند تحولات جامعه شامل ساختارهای سیاسی، اداری، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، قضائی و تقنینی به طور هماهنگ و مبتنی بر هدف‌گذاری مشخص در این زمینه ساماندهی شده و درست عمل کنند. به عنوان مثال این امر بدیهی است که در ساختارهای سیاسی یک جامعه اگر اجزائی از حاکمیت به حقوق شهروندی اهمیت دهند و اجزای دیگر آن را کم بها دانسته یا در لفظ بپذیرند، اما در عمل نسبت به ارتقای حقوق شهروندی در ابعاد فراگیر آن و در مورد همه شهروندان فارغ از همه تفاوت‌ها، حساسیت

نداشته و اقدام موثر به عمل نیاورند وضعیت غیر قابل قبولی بروز خواهد یافت، چرا که توسط بخشی از ساختارها قدم‌های مثبت برداشته می‌شود و توسط بخش‌های دیگر قدم‌های مثبت خنثی یا عقب‌گرد و نقض حق‌های جدی بروز می‌یابد. همچنین در ساختارهای اجتماعی باید هماهنگی و انسجام لازم در این زمینه شکل گیرد، چرا که مثلا نمی‌توان در سطح کلیت جامعه به موضوع حقوق شهروندی پرداخت، اما از اجزا و نهادهای اجتماعی دیگر و روند تحولات و تغییرات آن، از جمله نهاد خانواده غافل شد و توقع داشت که رعایت موازین حقوق شهروندی در میان مردم بدرستی نهادینه شود. همین الزامات در ساختارهای فرهنگی، اقتصادی، قضائی، تقنینی و اداری یک کشور نیز باید رعایت شود تا بتوان به همه اهداف متعالی در جهت صیانت از کرامت انسانها و رعایت حقوق شهروندی همگان نائل آمد. در بررسی وضعیت کنونی کشور و تجربه عملکردهای انجام شده برای اجرای حقوق شهروندی و گزارش‌های دستگاههای مختلف، به صراحت می‌توان مورد تاکید قرار داد که یکی از چالش‌های جدی روند تحقق حقوق شهروندی در جامعه ما به ساختارها مربوط می‌شود. بر همین اساس تا بدرستی ابعاد مشکلات ساختاری شناسائی و مورد پذیرش واقع نشود و در مسیر درست، اصلاحات لازم معمول نگردد، بعید است بتوان به گزاره‌ها و احکام هنجاری خوب در ابعاد مختلف حقوق مردم، اعم از آنچه در قانون اساسی آمده یا قوانین و مقررات عادی کشور، جامه عینیت حداکثری پوشاند.

۲- یکی از موارد اشکالات ساختاری که در روند بررسی گزارش‌های دستگاههای مختلف بعضا مورد اشاره قرار گرفته بود به ساختارهای اداری پیگیری حقوق شهروندی مربوط می‌شد. برخی از دستگاههای اجرایی یادآوری کرده بودند که از یکسو در قالب ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی که مرکزیت آن در وزارت کشور قرار داشته فعالیت‌هایی به انجام رسانده و ارزیابی عملکرد و گزارش‌دهی داشته‌اند، از سوی دیگر در قالب تصویب‌نامه حقوق شهروندی در نظام اداری مصوب شورای عالی اداری متعهد به اقدام می‌باشند، به ویژه با توجه به ماده ۱۵ آن که قلمرو گسترده تمامی دستگاههای اجرایی موضوع بند (ب) ماده (۱) قانون برگزاری مناقصات مصوب سال ۱۳۸۳ و دستگاههای موضوع تبصره ذیل آن و نیز سایر دستگاههایی که به نحوی از بودجه عمومی دولت استفاده می‌کنند، مشمول این مصوبه تلقی شده و تاکید گردیده که همه دستگاههای اجرایی مذکور در مرحله بعد موظفند در چارچوب وظایف نظارتی خود بر مراکز ارائه دهنده خدمات عمومی، موسسات خصوصی حرفه‌ای عهده‌دار خدمات، نهادهای صنفی و هر نوع مراکز یا موسساتی که با اخذ مجوز از دستگاههای اجرایی به ارائه خدمات می‌پردازند رعایت تمام یا بخش‌های مرتبط مصوبه مزبور از سوی

آنها را نظارت کنند. همچنین در بند ۱ ماده ۱۸ تصویب نامه یاد شده مقرر شده که مسئولیت هدایت، راهبری، پیگیری و نظارت بر اجرای این مصوبه در سطح ملی به عهده سازمان اداری و استخدامی کشور و در سطح استان به عهده استاندار گذاشته شده است. از طرف دیگر بنا به ابلاغ رئیس جمهور، همه دستگاهها و سازمانها باید از طریق دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی مفاد منشور حقوق شهروندی را به اجرا درآورند تا در واقع تضمین شود که طیف گسترده‌ای از حقوق مردم مقرر در قوانین و مقررات کشور عینیت یافته است. ضمناً در وزارت دادگستری نیز ضمن تغییرات ساختاری این وزارتخانه در سال ۱۳۹۴ معاونت بین‌الملل به معاونت حقوق بشر و امور بین‌الملل تغییر نام یافت که علی‌القاعده در حدود صلاحیت‌های وزارت یاد شده باید برای ارتقای حقوق بشر و شهروندی تلاش کند. علاوه بر ساز و کارهای مذکور، در قوه مجریه برای دو موضوع پیشبرد حقوق زن و حقوق اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی دو ساز و کار ویژه ستادی وجود دارد یکی معاونت ریاست جمهوری در امور زنان و خانواده که پیگیری‌ها و هماهنگی‌های لازم برای ارتقای حقوق زن و جایگاه خانواده را انجام می‌دهد و دیگری مشاور رئیس جمهور در امور اقوام و اقلیت‌های دینی که از سال ۱۳۹۲ با عنوان دستیار ویژه رئیس جمهور در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی ایفای نقش نمود، اما بعد از دولت دوازدهم برابر حکم رئیس جمهور در دیماه ۱۳۹۶ به عنوان مشاور در موضوع مذکور تعیین شده و هماهنگی‌های ذیربط در این موضوع را به انجام می‌رساند.

از طرف دیگر این واقعیت را باید در نظر گرفت که خارج از قوه مجریه، در قوه قضائیه نیز متعاقب تصویب و اجرای قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی در سال ۱۳۸۳ زیر نظر رئیس قوه قضائیه، دبیرخانه مرکزی هیئت نظارت بر حفظ حقوق شهروندی و در دادگستری کل هر استان هیئت نظارت و بازرسی حقوق شهروندی شکل گرفته و دستورالعمل‌های مختلف نحوه عملکرد ساز و کار مزبور که متمرکز بر نظارت بر رعایت برخی از حقوق قضائی شهروندان و غیر شهروندان مقیم ایران است توسط رئیس وقت قوه قضائیه در همان دهه هشتاد شمسی ابلاغ شده است. در قوه قضائیه همچنین ستاد حقوق بشر در سال ۱۳۷۹ شکل گرفته است که از اواسط دهه هشتاد شمسی با مصوبه شورای عالی امنیت ملی، ساختار جدیدی با حضور نمایندگان قوه قضائیه و دستگاههای خارج از این قوه زیر نظر رئیس قوه قضائیه پیدا کرده و طی سالهای اخیر به ویژه از ۱۳۸۸ تاکنون عملاً مدیریت دیپلماسی بین‌المللی کشور در زمینه حقوق بشر و هماهنگی نحوه پاسخ‌دهی به مراجع بین‌المللی را بر عهده داشته است. در قوه قضائیه همچنین در اجرای اصل ۱۷۴ قانون اساسی، سازمان بازرسی کل کشور

ایجاد شده و به عنوان آموذمان ایران (مرجع نظارتی ملی) عضو مجمع آموذمان‌های آسیائی بوده و برخی از کارکردهای مربوط به رعایت حقوق شهروندان، به ویژه نظارت بر حُسن اجرای قوانین در دستگاههای اجرایی را پیگیری کرده و می‌کند. همچنین در اجرای اصل ۱۷۳ قانون اساسی بمنظور رسیدگی به شکایات، تظلمات و اعتراضات مردم نسبت به مأموران، ادارات و آیین‌نامه‌های دولتی خلاف قانون یا شرع یا خارج از حدود اختیارات مقام تصویب‌کننده، دیوان عدالت اداری زیر نظر رئیس قوه قضائیه ایجاد شده و با اختیارات قانونی گسترده برای تضمین رعایت حقوق شهروندی در حدود صلاحیت قانونی خود عمل می‌کند. در قوه قضائیه همچنین با استناد به بند ۲ اصل ۱۵۶ انجام وظیفه احیای حقوق عامه بر عهده دادستانی کل کشور گذاشته شده است که ایشان نیز در چارچوب اختیارات قانونی خود و دستورالعمل نحوه نظارت و پیگیری احیای حقوق عامه اقدام می‌کند و همه دادستان‌های سراسر کشور وظایف مقرر در دستورالعمل مزبور را زیر نظر ایشان به انجام می‌رسانند.

در قوه مقننه نیز کمیته حقوق بشر به عنوان یک از کمیته‌های تابعه کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی و فراکسیون حقوق بشر و فراکسیون حقوق شهروندی ایجاد شده است که دو مورد اول بیشتر به مباحث حقوق بشر در عرصه سیاست خارجی اهتمام دارند، اما مورد سوم که در اواخر سال ۱۳۹۵ شکل گرفته با تمرکز بر ارتقای حقوق شهروندی در داخل کشور فعالیت می‌کند. در مجلس همچنین فراکسیون‌های دیگری در زمینه محیط زیست، افراد دارای معلولیت، زنان، خانواده و فراکسیون نمایندگان اهل سنت هم ایجاد شده که هر یک برای رعایت هر چه بیشتر حقوق شهروندی گروه هدف خود تلاش‌هایی را معمول می‌دارند. در اجرای اصل ۹۰ قانون اساسی که مقرر می‌دارد «هر کس شکایتی از طرز کار مجلس یا قوه مجریه یا قوه قضائیه داشته باشد، می‌تواند شکایت خود را کتباً به مجلس شورای اسلامی عرضه کند و مجلس موظف است به این شکایات رسیدگی کند و پاسخ کافی دهد و در مواردی که شکایت به قوه مجریه یا قضائیه مربوط است رسیدگی و پاسخ کافی از آنها بخواهد و در مدت متناسب نتیجه را اعلام نماید و در موردی که مربوط به عموم باشد به اطلاع عامه برساند» در مجلس شورای اسلامی از سالهای اول انقلاب کمیسیون اصل نود به عنوان مرجع رسیدگی به شکایات از طرز کار قوای کشور ایجاد شده که با توجه به قانون عادی ذریبط و حدود صلاحیت‌ها می‌تواند کاملاً در نقش یکی از سازوکارهای موثر ملی نظارت و تضمین رعایت حقوق شهروندی در کشور ایفای نقش کند.

علاوه بر نهادهای یاد شده در سه قوه، به عنوان قدیمی‌ترین تجربه موجود در جمهوری اسلامی از زمستان ۱۳۷۳ به ابتکار شخصی رئیس وقت قوه قضائیه و با همکاری دیگر روسای وقت قوا و مشارکت جمعی از اساتید حقوق و نمایندگان افتخاری از دستگاههای مختلف رسمی کشور، کمیسیون حقوق بشر اسلامی شکل گرفته که در قالب نهاد ملی مستقل ارتقای حقوق بشر در ایران به سازمان ملل معرفی شده و در مجمع بین‌المللی نهادهای ملی حقوق بشر در سطح جهانی نیز در سال ۲۰۰۰ میلادی به عنوان نهاد ملی حقوق بشر ایران در رده بندی (ج) پذیرفته شده است. این نهاد از ابتدا کاملاً مستقل از مراجع رسمی تعریف شده و فعالیت کرده، اما همکاری مراجع رسمی با این نهاد و مشارکت افتخاری و مشورتی نمایندگان از قوای مختلف حکومتی در این نهاد از ابتدا وجود داشته و با فراز و فرودهایی ادامه یافته است تا نهاد واسطی بین مراجع رسمی و نهادهای کاملاً خصوصی باشد. طی دو دهه گذشته این نهاد به تدریج به یکی از مراکز اصلی حضور و مشارکت اساتید و نخبگان حقوقی کشور که در زمینه حقوق انسانی فعالیت تخصصی و کاربردی مستقل در چارچوب آرمانهای انقلاب اسلامی دارند، تبدیل شده و همواره در کنار فعالیتهای عام‌المنفعه مختلف در سطح جامعه، به دستگاههای گوناگون حاکمیتی مشورت علمی و تخصصی و خدمات آموزشی و پژوهشی و نظارتی ارائه داده و می‌دهد.

۳- همانگونه که ملاحظه می‌شود در کشور از حیث ساختارهای اداری مربوط به حقوق شهروندی، تامین وحدت و انسجام و هم‌افزایی لازم، یک اولویت فوری است. استمرار ناهماهنگی‌ها و همدلی‌های مورد نیاز بین همه ظرفیتهای ساختاری اداری ذیربط موجب اتلاف بسیاری از منابع و فرصت‌ها و تاخیر در پاسخ‌دهی شایسته به مطالبات مردم در عرصه‌های مختلف حقوق شهروندی می‌شود. این وضعیت، بسیاری از دستگاههای اجرایی و سایر نهادهای حاکمیتی و نهادهای غیردولتی را نیز با ابهامات و سردرگمی‌های گوناگون روبرو می‌سازد، چرا که ممکن است در موضوع واحد از سوی نهادهای مختلف دارای خط‌مشی‌های متنوع، مورد سؤال قرار گیرند و ناچار شوند با لحاظ نوع نگرش و معیارهای مختلف مورد نظر هر نهاد، در حدود مقدرات قانونی اقداماتی را معمول و گزارشی تهیه و ارائه کنند و بعضاً همانند ناظری متعجب شاهد روندهای متفاوت در ساختارهای اداری ذیربط باشند.

برای برون رفت از این وضعیت سه رویکرد را می‌توان مورد توجه قرار داد و حسب آمادگی نظام حقوقی و سیاسی کشور هر یک را مورد پیگیری و اقدام قرار داد:

رویکرد اول) اگر این آمادگی در مسئولان عالی کشور شکل بگیرد که با بهره‌مندی از تجربه موفق کشورهای مختلف جهان، از طریق اصلاح قانون اساسی، در میثاق ملی کشور نهاد مستقل فرابخشی و با اختیارات لازم نظارت بر رعایت حقوق شهروندی و تذکردهی به دستگاهها و مشورت‌دهی علمی و سایر کارکردهای مورد نیاز ایجاد شود و آن نهاد بتواند که عملکرد همه قوا و مراکز رسمی را از جهت رعایت حقوق شهروندی نظارت کند، طبیعتاً وجه مطلوب و حداکثری ساختار مورد نیاز تامین می‌شود و آن نهاد در سطح جهانی نیز به عنوان نهاد ملی حقوق شهروندی ایران شناخته خواهد شد. در جوار این سازوکار اگر در قانون اساسی، دادگاه ویژه رسیدگی به موارد نقض برجسته حقوق شهروندی و صیانت از قانون اساسی نیز تعبیه شود که با ساختار ملی بتواند به موارد نقض حقوق شهروندی در موارد برجسته و با شرایط خاص و مربوط به عملکرد صاحبان قدرت در سطوح مختلف رسیدگی کند و صیانت واقعی از حقوق ملت در قانون اساسی را عینیت بخشد آنگاه سازوکار قبلی در واقع نقش دادسرا و گزارش دهنده را برای دادگاه مزبور نیز ایفا خواهد کرد تا این مرجع بیطرف و برخوردار از برجسته‌ترین اساتید و قضات عالی رتبه کشور زمینه اجرای عدالت و تضمین رعایت حقوق مردم را فراهم آورد و اجرای درست قانون اساسی به ویژه در حوزه حقوق ملت با عالیت‌ترین ضمانت اجرای قضایی هم همراه باشد، بی‌آنکه سیاست‌ها یا رویکردهای یک قوه یا یک نهاد خاص از حاکمیت بر آن حکمفرما شود.

رویکرد دوم) با تصمیم‌گیری در مراجع ذیصلاح و منطبق با چارچوب‌های قانونی موجود برخی اقدامات تعدیل ساختاری در راستای انسجام بخشی بیشتر و کارآمد ساختن نظام اداری متشکل از همه قوا در عرصه اجرای موثر حقوق شهروندی اعمال شود، به عنوان مثال ستاد حقوق بشر زیر نظر رئیس قوه قضائیه که عملاً طی سالهای اخیر در حیطه اختیارات قانونی دولت و وزارت امور خارجه وارد شده به چارچوب انجام وظایف خود قوه قضائیه و امور بین‌الملل آن بازگردد و مانند گذشته انجام وظایف هماهنگی بین دستگاهها برای حضور در مجامع بین‌المللی حقوق بشر و ارائه گزارش‌های بین‌المللی ذیربط را خود دستگاه متولی دیپلماسی کشور انجام دهد و در تدوین گزارش‌های ملی برای ارائه به مجامع بین‌المللی نیز هر قوه عملکردهای خود را آماده و در اختیار وزارت امور خارجه قرار دهند تا تدوین نهایی کرده و به ساز و کارهای نظارتی بین‌المللی ارائه کند. در این روند هماهنگی‌های لازم بین واحدهای موجود در هر قوه و تعدیل‌های ساختاری لازم نیز توسط رئیس هر قوه و با اتخاذ تصمیمات اداری متناسب، تامین و راهبری خواهد شد.

رویکرد سوم) در صورتی که به هر علت اعمال تغییرات ساختاری مورد نیاز کشور در کوتاه مدت فراهم نشود، لازم است به طرق مختلف هماهنگی و هم‌افزایی بین دستگاه‌های موجود تقویت شود، از جمله راهکارهای تقویت این هماهنگی آن است که در هر فصل یکبار جلسات ادواری مستمر با حضور مسئولان همه‌ساز و کارهای یاد شده حقوق بشر و شهروندی زیر نظر رئیس‌جمهور تشکیل شده تا مهمترین مسائل نیازمند هماهنگی و همکاری در جلسات مزبور مطرح و راهکارهای مشترک اتخاذ و مورد عمل قرار گیرد و در هر مورد که نیاز است مسئولان محترم قوا با یکدیگر مذاکره و به جمع‌بندی برسند مراتب به جلسات مسئولان قوا تقدیم شود. از دیگر راهکارهای تقویت هماهنگی و هم‌افزایی بین ساز و کارهای اجرای حقوق شهروندی در سطح ملی آن است که با مشارکت همه نهادها شبکه مشترکی شکل گیرد تا اجرای برنامه کاربردی معینی، محور فعالیت و تشریک مساعی جمعی شود و هر یک در چارچوب مقدمات قانونی خود بخشی از مأموریت مشترک که همانا ارتقای همه‌جانبه حقوق شهروندان در داخل و دفاع از منافع ملی و ارزشهای انقلاب اسلامی در سطح بین‌المللی است را به خوبی به انجام رسانند و همزمان از ظرفیت‌های نهادهای دیگر ذیربط برخوردار باشند. بدیهی است در این میان مواردی که رفع چالش‌های موجود حقوق بشر در سطح فراملی یا حقوق شهروندی در سطح ملی، نیاز به تصمیم‌گیری و راهبری شورای عالی امنیت ملی دارد برابر موازین قانونی و تجربه عملی گذشته با محوریت دبیرخانه شورای عالی امنیت ملی هماهنگی‌های لازم بین همه دستگاه‌های کشور در مسیر اجرا و تحقق حقوق مردم صورت می‌گیرد.

با عنایت به مراتب فوق، کاملاً روشن است که اگر در مسیر ایجاد تقویت هماهنگی و انسجام بخشی بین واحدهای مختلف موجود در سه قوه در موضوع حقوق بشر و حقوق شهروندی هیچیک از سه رویکرد فوق‌پیگیری و انجام‌پذیرد و علیرغم وضعیت پیچیدگی‌های کنونی، باز بر ساز و کارهای موجود واحد یا واحدهای جدیدی در ساختارهای رسمی اداری کشور افزوده شود نه تنها به روند اجرای حقوق شهروندی کمک نخواهد کرد، بلکه امکان تداخل فعالیت‌ها و موازی‌کاری‌ها بیشتر می‌شود و عملاً کارآمدی نظام اداری برای اجرا، تضمین و ارتقای حقوق شهروندی بیشتر در معرض صدمه قرار می‌گیرد. البته این امر نافی آن نیست که تلاش‌های لازم و همه‌جانبه برای گسترش شکل‌گیری نهادها مدنی واقعی و موثر در همه زمینه‌های حقوق شهروندی و تقویت و شبکه‌سازی آنها صورت نگیرد، چرا که هر چه در بخش مردمی، ظرفیت‌سازی و توانمندسازی برای دفاع از حقوق شهروندی و نظارت بر عملکردهای ذیربط و تلاش در جهت ترویج و ارتقای فرهنگ رعایت حقوق و مسئولیت‌ها در روابط

دولت و ملت و یکایک شهروندان با یکدیگر توسعه یابد برای کشور گام به جلو و دستاورد مهمی است و روند تحقق حقوق شهروندی با کمترین هزینه‌ها را سرعت می‌بخشد.

۴- فارغ از ساختارهای ارتقای حقوق شهروندی در سطح ملی و شامل همه قوا، کاملاً ضروری است که در سطح قوه مجریه به عنوان یک اولویت فوری باید هماهنگی‌های همه جانبه بین ساز و کارهای موجود در این قوه تامین شود تا کلیه وزارتخانه‌ها و دستگاههای اجرایی به صورت کارآمد و منسجم در روند تحقق منشور حقوق شهروندی اقدام کنند. در این راستا هماهنگی‌های ذیربط باید به نحوی ساماندهی شود که در چهار سطح روندهای منسجمی مورد پیگیری و نظارت قرار گیرد: سطح اول) در حوزه ستادی هر وزارتخانه، معاونت‌ها و دستگاههای اجرایی تابعه ریاست جمهوری؛ سطح دوم) در سازمان‌ها، شرکت‌ها و موسسات وابسته هر وزارتخانه و دستگاه اجرایی؛ سطح سوم) در واحدهای استانی تابعه هر وزارتخانه و دستگاه اجرایی؛ و سطح چهارم) در روند نظارت قانونی بر استفاده کنندگان از حمایت بودجه عمومی، موسسات و واحدهای خصوصی حرفه‌ای عهده دار ارائه خدمات عمومی، نهادهای صنفی و هر نوع مراکز یا موسساتی که با اخذ مجوز از دستگاههای اجرایی به ارائه خدمات عمومی می‌پردازند تا بدین ترتیب تضمین شود که هر یک از آنها حقوق مردم مرتبط با حیطه فعالیت خود را به درستی رعایت می‌کنند.

در وضعیت کنونی برای اجرای تصویب نامه حقوق شهروندی در نظام اداری در سطح ملی، سازمان اداری و استخدامی کشور و در هر دستگاه اجرایی بالاترین مقام آن دستگاه و در سطح استانها استانداران، مسئول اجرا هستند و تمامی مدیران و کارکنان دستگاههای اجرایی موظفند نسبت به رعایت مفاد آن اهتمام لازم را به عمل آورند. به عنوان ضمانت اجرا نیز در ماده ۱۹ تصویب نامه یاد شده مقرر شده نقض یا عدم رعایت حقوق و الزامات مندرج در این مصوبه و دستورالعمل‌های آن در چارچوب ماده بیست آئین‌نامه اجرایی قانون رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان حسب مورد از مصادیق بندهای ماده هشت قانون رسیدگی به تخلفات اداری محسوب می‌شود و البته اعمال این ضمانت اجرا نافی حقوق قانونی مردم برای مراجعه و طرح شکایت احتمالی در سایر مراجع قانونی و قضایی نمی‌باشد. تصویب نامه حقوق شهروندی در نظام اداری در واقع بیان جزئی برخی از حق‌های مذکور در منشور، به ویژه بخش مربوط به حق اداره و حسن تدبیر و چند ماده مرتبط در باره حق دسترسی به اطلاعات و دولت الکترونیک و سلامت اداری و حفظ حریم خصوصی مردم می‌باشد. همچنین مواردی که از طریق ساز و کار موجود در معاونت اجتماعی وقت وزارت کشور و سازمان امور اجتماعی کنونی در

راستای صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی انجام شده و می‌شود تلاش برای تحقق بخشی از حق‌ها و مسئولیت‌های مقرر در منشور، به ویژه از طریق استانداری‌های سراسر کشور و نهادهای تابعه وزارت کشور می‌باشد. معاونت حقوق بشر و امور بین‌الملل وزارت دادگستری نیز در بخش فعالیت‌های مربوط به حقوق بشر با توجه به ارتباط نهادین وزارت دادگستری با قوه قضائیه می‌تواند جهت تحقق حق‌های مردم در زمینه برخورداری از دادخواهی عادلانه و تامین امنیت قضائی فعالیت‌های مثبتی را به انجام رساند. مشاور رئیس جمهور در امور اقوام و اقلیت‌های دینی و مذهبی که قبل از این با عنوان دستیار ویژه رئیس جمهور فعالیت داشته نیز کما فی‌السابق برای تحقق حقوق اقلیتها و اقوام تلاش می‌کنند، معاون رئیس جمهور در امور زنان و خانواده نیز برای اجرا و تحقق حقوق زنان هماهنگی‌های لازم بین دستگاهها و تلاشهای ذیربط را معمول خواهد داشت. دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی که زیر نظر رئیس جمهور ایفای نقش می‌کند و بار اصلی هدایت و راهبری برعهده خود مسئول اجرای قانون اساسی است از همه این تلاشها بهره مند خواهد شد تا روند اجرای همه حق‌های شهروندی مندرج در منشور و فراتر از آن سریعتر به وضعیت مطلوب نائل آید. از حیث ارتباط اداری لازم دستگاههای اجرایی با دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی همانگونه که در بررسی حاضر اعلام شد رویه واحدی تاکنون در دستگاههای مختلف اجرا نشده، بلکه به شکل‌های گوناگون عمل شده است. برای تامین وضعیت شایسته توصیه می‌شود اولاً- در هر وزارتخانه و دستگاه اجرایی در سطوح ملی یا استانی، موضوع حقوق شهروندی به صورت بخشی یا موردی تلقی نشود که گوئی در کنار سایر فعالیت‌ها یک مورد یا یک بخش نیز به این مسئله اختصاص یابد کفایت می‌کند، چرا که حقوق شهروندی در همه اجزای فعالیت‌های هر دستگاه و سازمان اجرایی و غیر اجرایی، اعم از حاکمیتی یا غیردولتی باید جاری و ساری باشد. ثانیاً- همین نگرش فراگیر و حاکم بر همه فعالیت‌ها و ارائه خدمات ایجاب می‌کند که ساز و کار هماهنگی، پیگیری و نظارت بر موضوع در هر وزارتخانه و سازمان نیز زیر نظر عالیترین مقام آن دستگاه متشکل از نمایندگان همه بخش‌های مهم و اثرگذار آن دستگاه اجرایی باشد. اینکه دبیرخانه ستاد یا شورا یا کمیته پیشبرد حقوق شهروندی در کدام واحد اداری مستقر باشد با توجه به تجربیات گذشته وزارتخانه‌ها و دستگاههای اجرایی در مقوله صیانت از حقوق شهروندی و روندهایی که در اجرای ضوابط سازمان اداری و استخدامی کشور برای سلامت اداری یا تحول اداری معمول داشته اند، قابل انتخاب است. در حال حاضر در اکثر وزارتخانه‌ها و دستگاههای اجرایی تجربیات مزبور در معاونت توسعه و منابع انسانی و با دبیری واحد مربوط به

مدیریت عملکرد، بازرسی و رسیدگی به شکایات وجود دارد، اگرچه در برخی وزارتخانه‌ها بازرسی و رسیدگی به شکایات مستقل از امور مدیریت و ارزیابی عملکرد می‌باشد و در معاونت‌های ستادی تابعه ریاست جمهوری نیز معمولاً زیر نظر خود معاونت و با مشارکت همه بخش‌های ذیربط، هماهنگی‌های لازم شکل گرفته است. توصیه می‌شود که ضمن حفظ تجربه تثبیت شده مزبور، در ساز و کار جمعی هماهنگ کننده مرکزی در هر وزارتخانه یا دستگاه اجرایی حتماً از مشارکت فعال معاونت حقوقی و امور زنان هر دستگاه نیز استفاده شود تا ضمن هم‌افزایی همه بخش‌های تخصصی هر دستگاه و امور مربوط به ارزیابی عملکرد و بازرسی و رسیدگی به شکایات، بخش حقوقی نیز دائماً در چارچوب موازین حقوقی راهکارهای مناسب را ارائه نماید و امور زنان نیز تلاش‌های مربوط به ارتقای حقوق زن را در چارچوب تلاش گسترده کل دستگاه برای ارتقای حقوق شهروندی به پیش برد. ضمناً در وزارت کشور و وزارت دادگستری استثنائاً چون در مورد اول از گذشته پیگیری‌های مربوط به حقوق شهروندی در معاونت اجتماعی و هم‌اینک سازمان امور اجتماعی متمرکز بوده دبیرخانه ساز و کار هماهنگ کننده فعالیت‌ها بهتر است در همان بخش وزارتخانه باشد، اما سایر معاونت‌ها و واحدهای اثرگذار مزبور، از جمله منابع انسانی، معاونت سیاسی، بازرسی، امور زنان، معاونت حقوقی نیز در ترکیب اعضای سازوکار مزبور حضور داشته باشند تا فعالیت‌ها در همه بخش‌ها با جامعیت و هماهنگی بیشتری مورد پیگیری قرار گیرد، در وزارت دادگستری نیز چون معاونتی شکل گرفته که نیمی از مأموریت آن با عنوان حقوق بشر است طبیعتاً دبیرخانه سازوکار هماهنگ کننده در این معاونت خواهد بود، اما مشارکت همه بخش‌های موثر ذیربط، از جمله سازمان تعزیرات حکومتی، معاونت حقوقی و امور زنان لازم است تا در همه بخش‌های وزارت تلاش برای تحقق منشور حقوق شهروندی اولویت جاری باشد.

پس از تثبیت ساز و کار موثر هماهنگی و پیگیری و نظارت پیشبرد حقوق شهروندی در حوزه ستادی هر وزارتخانه و دستگاه اجرایی، همین مدل تشریک مساعی جمعی برای تحقق حقوق شهروندی در سطح سازمان‌ها، شرکت‌ها و موسسات تابعه هر وزارتخانه و دستگاه اجرایی تابعه ریاست جمهوری نیز قابل اجراست. در سطوح استانی نیز اگرچه از قبل غالباً معاونت سیاسی امنیتی و اجتماعی هر استانداری به عنوان جانشین استاندار محوریت پیگیری موضوع را بر عهده داشته و دارد و در این میان ادارات کل امور اجتماعی ایفای نقش بیشتری دارند و با عطف توجه به اینکه دستیار وقت رئیس جمهور در امور شهروندی در ۱۳۹۵/۱۰/۱۳ پیشنهاد تشکیل کارگروه‌های استانی و کارگروه‌های شهرستانی حقوق

شهروندی را به استانداریهای سراسر کشور اعلام داشته و ترکیبی از مسوولان و فعالان مدنی مختلف را برای کارگروه‌های مزبور مطرح نموده است، شایسته است ضمن حفظ دستاوردهای تجربیات قبلی، از مشارکت موثر سایر واحدهای استانداری، به ویژه مدیریت عملکرد، بازرسی و رسیدگی به شکایات، امور حقوقی و همکاری دیگر دستگاههای استانی، اعم از دستگاههای اجرایی، از جمله سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان یا نهادهای خارج از قوه مجریه، به ویژه صدا و سیما، دادگستری کل استان، نیروی انتظامی، نماینده ولی فقیه در استان، نهادهای انقلابی ذیربط، از جمله سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نیز استفاده موثر به عمل آید تا همه ظرفیت‌های استانی در روند پیشبرد حقوق شهروندی ایفای نقش کنند. در سطح چهارم، یعنی نظارت قانونی بر مراکز ارائه دهنده خدمات عمومی و نهادهای صنفی و خصوصی عهده دار ارائه خدمات به مردم طبیعتاً براساس مصوبات ساز و کار پیشبرد حقوق شهروندی در مرکز و استانها اقدام خواهد شد و در این روند از همکاری دستگاههای ذیربط خارج از قوه مجریه، مانند نیروی انتظامی، قوه قضائیه، صداوسیما و سازمان‌های صنفی ملی یا استانی نیز بهره برداری لازم به عمل خواهد آمد.

نظر به اینکه در تعاریف قانونی چارت سازمانی دستگاهها عنوان دستیار یا دستیار ویژه وجود ندارد پیشنهاد می‌شود یکی از اعضای ستاد یا شورا یا کمیته پیشبرد حقوق شهروندی در هر وزارتخانه و سازمان در سطح ملی و سپس در سطح استانداریها که دبیری جلسات سازوکار مزبور در هر دستگاه و استانداری را بر عهده دارد و از همه فعالیت‌ها مطلع و به همه بخش‌ها دسترسی دارد به عنوان نماینده آن دستگاه یا استانداری برای پیگیری ارتباطات دوجانبه با دستیار ویژه و مشارکت در جلسات کاری نمایندگان همه دستگاهها در دفتر دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی، تعیین شوند. بر این اساس، تعیین افرادی از خارج وزارتخانه‌ها یا دستگاههای اجرایی یا استانداری که اطلاع دقیقی از فعالیت‌های داخل مجموعه نهادهای ذیربط ندارند و نمی‌توانند پیگیری‌های موثر و هماهنگی‌های لازم را در کوتاهترین زمان انجام دهند منتفی می‌شود. البته اقدام دستگاههای اجرایی برای بهره مندی از مشاوره و همفکری اساتید و نخبگان و کارشناسان خارج از دستگاههای اجرایی و نهادهای مدنی و صنفی و حرفه‌ای ذیربط و مشارکت‌دهی نمایندگان این نهادها در جلسات و فعالیت‌های مختلف ساز و کار جمعی هماهنگی و پیگیری و نظارت بر اجرای حقوق شهروندی برای انجام هر چه بهتر وظایف، امری مطلوب و کاملاً در راستای پیشبرد حقوق شهروندی است. ضمناً در همه سطوح چهارگانه یاد شده مناسب است تعدادی از کارکنان اداری توانمند موجود در سازمان‌ها در قالب مقدرات قانونی به عنوان

کارشناسان تخصصی حقوق شهروندی به این موضوع تمرکز پیدا کنند تا همواره دبیرخانه ساز و کار هماهنگ کننده هر دستگاه از بررسی‌های کارشناسی لازم توسط نیروهای ثابتی نیز بهره‌مند باشد و البته در موارد لزوم از خدمات قراردادی یا پروژه‌ای اساتید و کارشناسان بیرون سازمان‌ها نیز بهره‌برداری مقتضی به عمل آید. دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی متعهد می‌شود که تا پایان شش ماه اول ۱۳۹۷ پیش‌نویس دستورالعملی در خصوص ساز و کار هماهنگی، پیگیری و نظارت بر اجرای حقوق شهروندی در هر دستگاه اجرایی و استانداری‌ها که متضمن نکات یاد شده و شرح برخی از انتظارات و اصول راهنمای اقدام رابطان با دستیار ویژه باشد را تهیه و به رئیس جمهور تقدیم دارد تا حسب صلاحدید ایشان به نحو مقتضی از سوی خود رئیس جمهور یا معاون اول رئیس جمهور به همه دستگاهها ابلاغ و همه به صورت منسجم و هماهنگ و بدون هرگونه اتلاف منابع اعم از انسانی یا مالی و به دور از ساختارسازی‌های جدید و افزودن بر گستره واحدهای اداری موجود و با هم‌افزایی لازم بین تلاش‌های مربوط به مبارزه با فساد و سلامت اداری و تکریم ارباب رجوع مقرر در قوانین ذیربط و رعایت حقوق شهروندی در نظام اداری و اجرای یکایک حقوق مردم مندرج در منشور حقوق شهروندی و سایر مقررات کشور روند تلاش‌ها در قوه مجریه راهبری شود.

ج - ابعاد رفتاری و عملکردی

در خصوص برخی از مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی روند اجرای حقوق شهروندی که عمدتاً به ابعاد رفتاری و عملکردی مربوط می‌شود، در بخش ارزیابی گزارش‌های واصله دستگاهها نکات مختلفی مطرح شد. موارد ذکر شده بعضاً حاوی توصیه‌ها و پیشنهادات صریح یا ضمنی برای تلاش‌های آتی بودند. در جمع‌بندی پایانی بررسی حاضر، ضمن یادآوری نکات پیش گفته در بخش ارزیابی گزارش‌ها، برخی موارد مهم دیگر مورد تاکید قرار می‌گیرد.

حوزه رفتار و عملکرد دستگاهها و سازمان‌های مختلف برای اجرای حقوق شهروندی، بخش اصلی و محوری روند تحقق حقوق شهروندی در هر کشور است. به عبارت دیگر، اگر قوانین و هنجارهای مناسب وجود داشته باشند همچنین ساختارهای لازم اداری تعیبه شده باشد، اما عملکردها و رفتارهای همه اجزای موثر در موضوع قابل قبول نباشد هیچگاه تحقق حقوق شهروندی معنای مناسب خود را پیدا نمی‌کند. از سوی دیگر، چون مجموعه اقدامات رفتاری، اعم از ایجابی یا سلبی یا حمایتی که در قبال هر حق شهروندی باید انجام شود طیف گسترده‌ای را در بر می‌گیرد طبیعتاً نمی‌توان در خصوص جنبه‌های مثبت و منفی همه رفتارهای مورد انتظار در همه موضوعات حقوق شهروندی دستگاهها بدون

اشراف لازم بر مسئله‌های موجود در هر موضوع حق و امکانات و منابع در اختیار هر دستگاه اظهار نظر کرد، مگر اینکه نکات مشترکی که در همه زمینه‌های رفتاری مربوط به تحقق حقوق باید مورد توجه قرار گیرند تا فرآیندهای مربوط به مجموعه رفتارهای فردی مجریان در همه دستگاهها و نهادها و کلیت جامعه درست نهادینه شده و به خوبی عمل کنند، مورد تاکید قرار گیرند. با عنایت به واقعیات مزبور و با توجه به گزارش‌ها دریافتی از دستگاههای مختلف اجرایی، چند نکته مشترک مربوط به رفتار و عملکرد مورد انتظار همه دستگاهها در روند اجرای حقوق شهروندی قابل ذکر هستند:

۱- همانگونه که در بخش توصیف گزارش‌ها واصله دستگاههای اجرایی و همچنین لابلای ارزیابی عملکردها آشکار شد، دستگاههای اجرایی مختلف گزارش دهنده عملکردهای خود در زمینه‌های گوناگون اجرای منشور حقوق شهروندی چون از یک سو بازه زمانی دقیق عملکردها و موفقیت‌های حاصله و آمار و ارقام مورد نیاز برخی موارد مهم را بیان نکرده‌اند و از سوی دیگر بسیاری از عملکردهای آنها مربوط به چند سال فعالیت بود که بعضا به بازه زمانی از ابتدای دولت یازدهم یا حتی قبل تر نیز مربوط می‌شد و علاوه بر اینها چالش‌ها و مشکلات فراروی اجرای حقوق شهروندی در هر یک از زمینه‌های مرتبط با انجام وظایف خود را بسیاری از دستگاههای اجرایی مشخص نکرده بودند، امکان انعکاس دقیق دستاوردها و ارزیابی دقیق ابعاد تلاش‌های انجام شده از زمان ابلاغ و اجرای منشور حقوق شهروندی در آذر ۱۳۹۵ تا پایان سال ۱۳۹۶ را فراهم نیاوردند، اما بررسی همین عملکردهای اعلامی دستاورد مهمی در برداشت و آن اینکه روندهای کلی جاری شناسائی شد، گستره تلاشها و خدمات چند ساله دستگاههای مختلف اجرایی برای ارتقای حقوق شهروندی ولو در قالب چند صفحه گزارش مکتوب گردید و بعضا از سوی خود وزارتخانه یا دستگاه اجرایی ذیربط انتشار عمومی پیدا کرد، برخی پیشنهادات و ایده‌های خوب دریافت شد، گفتمان عمومی در زمینه اجرای حقوق شهروندی تقویت گردید، شبکه ملی یاری رسان ساز و کار هماهنگی، پیگیری و نظارت بر اجرای منشورحقوق شهروندی در مسیر شکل‌گیری و حرکت جدی قرار گرفت، بسیاری از نیازها بهتر آشکار شد و مجموعا این امکان فراهم گردید که گام‌های بعدی برای نهادینه‌سازی رعایت حقوق شهروندی در کشور با قوت و قدرت و دقت و انسجام بیشتر و همکاری و مشارکت وسیع‌تر اقشار مختلف جامعه برداشته شود. ضمن تقدیر و سپاس از زحمات و تلاش‌های همه خدمتگزاران ملت در بخش‌های مختلف اجرایی و غیراجرایی در سراسر کشور برای رعایت و ارتقای حقوق مردم، به عنوان اولین توصیه فوری اعلام می‌گردد که لازم است همه دستگاههای قانونی مشمول وظیفه رعایت حقوق

شهروندی، متناسب با تکالیف اختصاصی یا مشترک خود در قبال حق‌های مذکور در منشور حقوق شهروندی و مقررات ذریبط هر حق، در چارچوب ساز و کار هماهنگی، پیگیری و نظارت هر دستگاه در زمینه حقوق شهروندی آخرین وضعیت دستاوردهای حاصله در هر مورد خدمتگزاری تا پایان سال ۱۳۹۶ را به صورت کمی و کیفی مشخص سازند تا مجموعه عملکردها در سال ۱۳۹۷ دقیقاً معلوم باشد که چه سیر حرکتی نسبت به آخرین وضعیت پایان سال ۱۳۹۶ دارد و برنامه‌ریزی‌های هر دستگاه با لحاظ دوره یکساله جاری چه مواردی می‌باشد. از سوی دیگر لازم است که با طی فرآیندهای دقیق کارشناسی درون هر دستگاه و گردآوری نظرات فعالان مدنی و صنفی و تشکل‌های حرفه‌ای ذریبط با هر دستگاه اجرایی و بهره‌مندی از مجموعه نقد و نظرها و انتقادات مطرح در افکار عمومی، فهرست دقیق مهمترین چالش‌های اجرای حقوق شهروندی مرتبط با هر دستگاه در آغاز سال ۱۳۹۷ مشخص شود تا معلوم گردد که فهرست مشکلات شناسایی شده، روز آمد و جدید است و براساس این مبنای شناختی دقیق، اولویت‌بندی‌های اقدام هر دستگاه در سال ۱۳۹۷ تعیین می‌شود. دستیار ویژه متعهد می‌شود براساس نکات اعلامی در بررسی حاضر و نیازهای اعلامی دستگاههای مختلف، فرم‌های خاصی را برای همه دستگاههای اجرایی ارسال دارد تا گزارش‌های فصلی و یکساله عملکردهای مربوط به اجرای حقوق شهروندی در سال ۱۳۹۷ همسان، دقیق و قابل سنجش تنظیم و ارائه گردند و افکار عمومی، به ویژه متخصصان و صاحب نظران نیز با ملاحظه گزارش عملکردهای شفاف و دقیق دستگاهها در روند اجرا مشارکت نموده و امکان نقد و نظر و ارائه پیشنهاد برای بهبود امور و همکاری در روند تلاشها را بدست آورند. دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی همچنین همزمان با انتشار این گزارش، متن مکاتبه‌های متضمن گزارش‌های دریافتی از دستگاههای مختلف کشور که مبنای ارزیابی حاضر تا بهار ۱۳۹۷ قرار گرفت و هیچ یک از حیث قانونی جنبه محرمانه نیز نداشت را عیناً در سامانه حقوق شهروندی در معرض دید همگان قرار می‌دهد تا شفافیت لازم در مورد مجموعه تلاش‌های قبلی دستگاههای اجرایی رعایت گردد.

۲- همانگونه که قبلاً در بخش ارزیابی گفته شد، در گزارش‌های دستگاههای مختلف در زمینه اجرای حقوق شهروندی موردی که بیش از سایر فعالیت‌ها جلب توجه می‌کرد طیف نسبتاً گسترده فعالیت‌های اطلاع‌رسانی، ترویجی، آموزشی و فعالیت‌های علمی از برگزاری نشست‌ها یا همایش‌ها تا تدوین اسناد مشخص مکتوب بود. در حوزه آموزشی البته بخش عمده‌ای به تلاش‌های یکساله گذشته سازمان اداری

و استخدامی کشور در برگزاری برنامه‌های آموزشی موظفی حضوری یا مجازی مربوط می‌شد و بقیه حاصل ابتکار و فعالیت خود دستگاههای اجرایی بود.

در مورد فعالیت‌های اطلاع‌رسانی و ترویجی، یکی از نگرانی‌هایی که وجود دارد کلیشه‌ای بودن مطالب و روزآمد نبودن محتواها و صرفاً بیان موفقیت‌ها و عدم پذیرش شفاف ناکامی‌ها و عدم توجه کافی به نیازهای متنوع جامعه است. برای رفع این نگرانی اگرچه در گذشته طی چند نوبت دستورالعمل‌هایی از مجاری قانونی راجع به تارنمای همه دستگاههای اجرایی که در پیچه اصلی اطلاع‌رسانی آنها محسوب می‌شود، به همه نهادها ابلاغ شده است و علی‌القاعده باید همه از وضعیت مناسبی برخوردار باشند، اما برای رفع نگرانی یاد شده و حصول اطمینان از مناسب بودن اطلاع‌رسانی‌های دستگاههای مختلف متناسب با مطالبات مردم در منشور حقوق شهروندی، به زودی همه تارنماهای دستگاههای مسئول در روند اجرای حقوق شهروندی بررسی عینی خواهد شد و نتیجه بررسی به هر دستگاه ذیربط منعکس می‌شود تا نقاط ضعف خود را رفع و موارد قوت را ارتقا بخشد. همچنین در جهت رفع نیاز مشترک همه دستگاهها به اطلاعات متمرکز حقوق شهروندی در ابعاد مختلف و به اشتراک گذاشتن تجربیات خوب، پورتال جامع حقوق شهروندی آماده و در دسترس عموم قرار می‌گیرد.

در خصوص برنامه‌های برنامه‌های فرهنگی و ترویجی که تاکنون با موضوع حقوق شهروندی انجام شده است اگر دستگاههای مختلف کشور محصولات مشخصی از آن برنامه‌ها به دست آورده‌اند، اعم از کتابچه، بروشور، فیلم، عکس، نقاشی، کلیپ‌های هنری، داده نمائی (اینفوگرافیک)، شعر و سایر محولات ترویجی، نسخه‌ای از آنها را در اختیار دفتر دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی قرار دهند تا برآورد مستندی از کمیّت و کیفیت محصولات و تجربیات ذیربط به دست آید و ضمن ارائه گزارش مکتوبی از این تلاشها و نشر آن در سطح افکار عمومی، موارد برگزیده جهت بهره‌برداری در سراسر کشور از طریق پورتال جامع حقوق شهروندی یا سایر امکان‌های مناسب، در دسترس همگان قرار گیرد.

در خصوص فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی و توانمندسازی، اعم از برگزاری دوره‌های آموزش حضوری یا مجازی یا اجرای همایش‌های علمی یا تدوین محصولات تخصصی مکتوب یا دیجیتال، صرفنظر از فعالیت ذاتی وزارت آموزش و پرورش در قبال دانش‌آموزان و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در قبال دانشجویان و حوزه‌های علمیه در قبال طلاب که هرگونه داوری در مورد فعالیت‌های ذاتی آموزشی و پژوهشی آنها و ارتباط این فعالیت‌ها با

رعایت هر چه بیشتر حقوق شهروندی در کشور جداگانه باید بررسی شود، نگرانی که در خصوص برنامه‌های آموزشی و پژوهشی سایر دستگاهها با عنوان حقوق شهروندی یا برنامه‌های آموزشی وزارتخانه‌ها و نهادهای یاد شده برای کارکنان خود یا برای گروههای اثرگذار مرتبط، وجود دارد کیفیت برنامه‌هاست، چرا که در صورت فقدان کیفیت لازم، اثر بخشی مناسب را بر هیچیک از گروههای هدف، شامل کارکنان دستگاهها، مراجعان و خدمات گیرندگان دستگاهها، نهادهای مدنی ذیربط یا عموم مردم در بر نخواهد داشت. برای رفع این نگرانی، از ساز و کار هماهنگ کننده پیشبرد حقوق شهروندی در هر دستگاه اجرایی انتظار می‌رود که نظارت لازم را بر مجموعه فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و توانمندسازی که با عنوان خاص یا هدف‌گذاری محتوایی مربوط به حقوق شهروندی قرار است انجام شود، به عمل آورند و حتی المقدور از دفتر دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی قبل از قطعی شدن برنامه مشورت بگیرند تا برنامه‌های موازی یکدیگر یا بی کیفیت و بی اثر به هیچ عنوان اجرایی نشود و نهایت اهتمام از جهت به کارگیری استادان و مدرسان و کارشناسان پژوهشی مناسب، محتوای علمی شایسته، کاربردی بودن برنامه و هدف‌گذاری‌های دقیق برای رفع چالش‌های مشخصی در روند رعایت حقوق مردم به عمل آید. پیرو آنچه در بخش ارزیابی گزارش‌ها دستگاهها در تطبیق عملکردها با شاخص فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی و توانمندسازی بیان شد، دستیار ویژه رئیس جمهور تلاش خواهد کرد که در انجام فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی مربوط به حقوق شهروندی، عموم دستگاههای اجرایی کشور از حداکثر ظرفیت‌های مراکز آموزش عالی، اعم از دانشگاهها و حوزه‌های علمیه و پژوهشگاههای مختلف و انجمن‌های علمی و همچنین تشکل‌های تخصصی مستقل مربوط به هر موضوع حقوق شهروندی نهایت بهره‌برداری را به عمل آورند. دستیار ویژه متعهد می‌شود که به زودی با توجه به تدوین برنامه ملی آموزش حقوق شهروندی، فعالیت‌های مختلف آموزشی معطوف به رعایت حقوق شهروندی در سراسر کشور به صورت منسجم و هدفمند به اجرا درآید و سهم هر یک از دستگاهها، از جمله آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مشخص و با انسجام لازم همه نهادها ایفای نقش کنند. یادآوری می‌نماید برابر تاکید مقرر در بند چهار بخش ساز و کار اجرا و نظارت بر حُسن اجرای حقوق شهروندی، وزارتخانه‌های یاد شده موظف هستند ترتیبات ویژه‌ای را جهت آموزش دانش‌آموزان و دانشجویان اتخاذ نمایند. هر سه وزارتخانه یاد شده در گزارش‌ها خود به برخی تلاش‌های انجام شده جهت گنجاندن مباحث حقوق شهروندی در متون درسی فراگیران خود، تربیت

مدرسان ویژه ارائه مباحث ذریبط، برگزاری برنامه‌های ترویجی و فرهنگی و تربیتی در این زمینه اشاره کرده‌اند. دستیار ویژه امور حقوق شهروندی متعهد می‌شود با توجه به حساسیت متون آموزشی و برنامه درسی دانش‌آموزان یا دانشجویان یا دانش‌افزایی مدرسان با بهره‌مندی از همیاری اساتید و کارشناسان ذیصلاح، روند تلاش‌های انجام شده برای دانش‌آموزان و دانشجویان در اجرای بند چهار بخش ساز و کار اجرا و نظارت منشور حقوق شهروندی را مورد بررسی کارشناسی دقیقی قرار داد. و نتایج آن را به رئیس جمهور و دستگاه‌های ذریبط اعلام دارد تا در روند فعالیت‌های سال ۱۳۹۷ نهایت استفاده از ظرفیت‌های وزارتخانه‌های یاد شده در انجام وظیفه ذاتی آموزشی و پژوهشی و تربیتی آنها به عمل آید.

۳- یکی از مواردی که در برداشت و ذهنیت عمومی مربوط به عملکرد دستگاه‌های مختلف اجرایی در زمینه‌های گوناگون حقوق شهروندی حائز اهمیت است رصد موارد چالش‌ها و اعتراضات و نگرانی‌های مطرح شده در افکار عمومی و پیگیری و بررسی فوری آنها و پاسخ‌دهی عملی و قانونی در هر مورد و شفاف‌سازی تلاش‌های انجام شده است. گاه مشاهده می‌شود مصادیق متعددی از موضوعات مورد نگرانی جامعه که هر کدام به یکی از حق‌های مندرج در منشور حقوق شهروندی مربوط می‌شوند در فضای عمومی جامعه مطرح می‌گردد، اما دستگاه‌های اجرایی یا غیراجرایی مسئول در هر مورد سکوت پیشه کرده و هیچ واکنشی که حاکی از حساسیت به موقع نسبت به نگرانی‌های مطرح شده در جامعه باشد، نشان نمی‌دهند یا با تاخیر و یا با موضع‌گیری‌های دو پهلو و مبهم در قبال مصادیق مربوط به حقوق شهروندی، تصویر متزلزلی از عملکرد خود و نهاد متبوعشان و کلیت دولت و حتی نظام را به نمایش در می‌آورند. حتی در مواردی وضعیت از این هم بدتر بوده و افرادی از تریبون‌های عمومی با اعلام مواضع غیرقابل درک بر نگرانی‌ها و اعتراضات و ابهامات عمومی نیز افزوده‌اند. البته به عکس واکنش‌های یاد شده، مواردی نیز در یکساله گذشته در سطح جامعه مطرح شده که مسئولان کشوری در سطوح مختلف، از جمله شخص رئیس جمهور با فوریت نسبت به مصادیق مورد نگرانی جامعه از جهت نقض حقوق شهروندی واکنش صریح گرفته و اقدامات ویژه‌ای را معمول داشته‌اند. **جامعه به شدت پیگیر عملکرد مدیران و کارگزارانی است که برای اجرای حق و عدالت و قانون با هیچ کس تعارف نداشته و قاطعیت و ایستادگی لازم را در دفاع از حق و ستم‌دیده به عمل آورند.** در سال ۱۳۹۶ مصادیقی چون وضعیت آقای سپنتا نیکنام عضو زرتشتی منتخب شورای شهر یزد و موانعی که برای ادامه خدمت ایشان ایجاد شد، موضوع اعتراضات برخی بانوان در مقاطع مختلف و نحوه واکنش مراجع رسمی نسبت به آنان، حوادث دیمه در برخی از مناطق

کشور و نحوه واکنش مراجع رسمی در این خصوص، از جمله در قبال جان باختن برخی افراد در خیابان یا در بازداشتگاه، دستگیریهای متعدد، از جمله موارد مربوط به فعالان زیست محیطی و مرگ یکی از آنها در بازداشتگاه، اعتراضات مربوط به گروهی از درویش در تهران و پیامدهای آن و برخوردهای بین معترضان و نیروهای رسمی حافظ امنیت، برخی مصادیق مربوط به حقوق فرهنگی و برخی مصادیق مربوط به حق دسترسی مردم به فضای مجازی یا دسترسی به اطلاعات عمومی، اعتراضات مالباختگان موسسات مالی و اعتباری، اعتراضات کارگران موسسات مختلفی که حقوق کارگران را ماه‌ها پرداخت نکرده‌اند و برخی اعتراضات مربوطه به منابع آب در مناطق مختلف کشور، از جمله مواردی بودند که بازتاب‌های خبری گسترده در سطح ملی و جهانی داشتند و طبیعتاً جامعه در هر مورد نسبت به عملکردهای مراجع رسمی از حیث رعایت یا عدم رعایت حقوق شهروندی، داوری خاص خود را به عمل آورده است. در این راستا دستیار ویژه در ادامه تلاش‌های قبلی برای انعکاس مصادیق مختلف مورد نگرانی جامعه به دستگاههای اجرایی ذیربط جهت اقدام فوری، مهمترین تجربیات مثبت و منفی عملکردی در این زمینه را گردآوری و به صورت ادواری در اختیار همه دستگاهها و افکار عمومی قرار می‌دهد تا همگان از این تجربه‌های مهم برای ارتقای حقوق شهروندی مطلع و در روند انجام وظایف خود مصمم تر شده و تلاش‌های هوشمندانه تری را معمول دارند.

۴ - یکی از روندهایی که در تدوین گزارش‌های قبلی دستگاههای اجرایی و ارزیابی حاضر مفقود ماند، گردآوری ارزیابی نهادهای مدنی و تشکلهای صنفی و حرفه‌ای مرتبط با هر دستگاه اجرایی در خصوص نحوه اجرای هر حق و عملکردهای مسئولان دستگاههای ذیربط بود. ضمن تاکید بر اینکه هر دستگاه اجرایی مناسب است ترتیبی را اتخاذ نماید که به صورت نهادین و مستمر داوری نهادهای مدنی و تشکلهای تخصصی و حرفه‌ای مرتبط با حیطه وظایف خود را از آنها دریافت کند تا اگر به وجود مشکلاتی در عملکردها توجه نشده، اما از دید ناظران مستقل بیرون هر دستگاه و نهاد حاکمیتی ثبت و منعکس شده است در اولویت اقدام قرار گیرد و علاوه بر آن بدین طریق توانمندی و مشارکت‌دهی روز افزون جامعه مدنی در ارتقای وضعیت کشور نیز فراهم شود. دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی متعهد می‌شود ترتیباتی را اتخاذ نماید که در هر فصل سال ارزیابی نهادهای مدنی و تشکلهای صنفی و فعالان مدنی در مورد روند اجرای هر حق و عملکرد دستگاههای ذیربط را نیز گردآوری و مورد پیگیری و بهره برداری قرار دهد.

۵- یکی از موارد مهم برای یکسان‌سازی روند ارزیابی عملکرد دستگاه‌های مختلف، تامین هماهنگی لازم بین نظارت‌های قانونی واحدهای نظارتی هر دستگاه اجرایی بر نهادهای تابعه خود و نظارت‌های مستمر بیرونی بر عموم دستگاه‌های اجرایی و حتی غیراجرایی است. صرف‌نظر از نظارت‌های سازمان بازرسی کل کشور یا دیوان محاسبات که از خارج قوه مجریه با روال قانونی مشخص همواره جریان دارد و سایر نظارت‌های قضایی یا تقنینی، در حوزه ستادی قوه مجریه هماهنگی‌های لازم بین دستیار ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی و سازمان اداری و استخدامی کشور و سازمان برنامه و بودجه امری ضروری است، چرا که از یک سو دستیار ویژه به نمایندگی از رئیس جمهور باید روند اجرای همه جانبه منشور حقوق شهروندی را مورد نظارت و پیگیری قرار دهد و مرتباً مراتب را به رئیس جمهور گزارش کند و از سوی دیگر سازمان اداری و استخدامی کشور در اجرای تصویب نامه حقوق شهروندی در نظام اداری نظارت لازم را باید اعمال نماید و نهایتاً سازمان برنامه و بودجه در اجرای نظارت‌های قانونی مربوط به اختصاص بودجه و اعتبارات و ارزیابی عملکرد دستگاهها وظایف قانونی مشخصی دارد. در قانون مدیریت خدمات کشوری ضمن فصل سوم (مواد ۲۵ تا ۲۸) که با عنوان «حقوق مردم» مشخص گردیده است چارچوب‌های معینی برای لزوم رعایت از سوی کارکنان همه دستگاهها و نهادها مقرر شده است. در همین قانون طی مواد ۸۱ و ۸۲ نحوه ارزیابی عملکرد دستگاهها برای احراز میزان رعایت یا عدم رعایت بیان گردیده است. دستیار ویژه تلاش خواهد کرد تا هماهنگی‌های لازم بین نهادهای فوق‌الذکر، هم در تدوین شاخص‌ها و چک لیست‌های ارزیابی و هم در فرآیند نظارت‌ها و بازرسی‌ها و محاسبه امتیازات عملکردی دستگاهها و پیامدهای آن از جهت ارتقای نیروها یا برخورد قانونی با نهادها و دستگاههایی که وضعیت مناسبی از جهت رعایت نداشته‌اند، به خوبی تامین شود. بدیهی است در برنامه‌های جدید تحول نظام اداری که در سال ۱۳۹۷ بنا به پیشنهاد سازمان اداری و استخدامی کشور در هیات دولت تصویب خواهد شد نیز دستیار ویژه اهتمام لازم را به عمل خواهد آورد تا رعایت منشور حقوق شهروندی و هماهنگی بین نهادهای نظارتی یاد شده به خوبی لحاظ شود. لازم به تاکید است که چک فهرست‌های تدوین شده قبلی برخی دستگاهها مانند ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی وزارت کشور، در پرتو شاخص‌های جدید و چک لیست‌های هماهنگ منتفی خواهد شد تا همه نهادهای نظارتی چارچوب‌های یکپارچه‌ای را در زمینه ارتقای حقوق شهروندی مورد عمل قرار دهند و بازرسان آموزش دیده نیز مبتنی بر نظام هماهنگ عمل کنند.

۶- در روند عملکرد دستگاههای مختلف اجرایی در سراسر کشور برای رعایت و ارتقای حقوق شهروندی، نباید از نقش شهرداری‌ها و شوراهای شهر و روستا نیز غفلت شود. شورای اسلامی شهر و روستا و دهیاری‌ها و شهرداری‌ها هر روزه در حوزه‌های مختلف با مسائل مبتلا به مردم سر و کار دارند، فلذا همکاری لازم بین آنها و دستگاههای اجرایی در پیشبرد حقوق شهروندان از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. بر همین اساس دستیار ویژه تلاش خواهد کرد تا، هم از طریق سازمان تابعه وزارت کشور در زمینه شهرداری‌ها و دهیاری‌ها و هم از ناحیه نهادهای ملی هماهنگ کننده شوراهای، مانند شورای عالی استانها یا مجمع شهرداری‌های کلان شهرها و هم به صورت موردی با شهرداری‌ها و شوراهای مختلف، به ویژه در پایتخت کشور تعاملات لازم را مورد پیگیری قرار دهد تا برنامه منسجمی در سطح شهرداری‌ها و شوراهای هماهنگ با اجرای منشور حقوق شهروندی به اجرا درآید. طبیعتاً استانداران سراسر کشور در حیطه استان تابعه لازم است به بهره‌مندی موثر از ظرفیت‌های شوراهای و شهرداری‌ها توجه لازم را مبذول دارند.

۷- نقش وزارت اطلاعات به عنوان متولی اصلی تامین امنیت ملی و یکی از نهادهای موثر در مبارزه با انواع مفاسد و صیانت از تامین سلامت نظام اداری در روند اجرای منشور حقوق شهروندی از اهمیت بالایی برخوردار است، چرا که اگر رویکرد رعایت حقوق شهروندان به خوبی از طریق سازمان حراست‌های کل کشور که رئیس آن منصوب وزیر اطلاعات است در همه دستگاهها و نهادها به خوبی جریان پیدا کند حراست و حفاظت از نیروی انسانی و اسناد و اموال و اماکن حفاظت شده متعلق به ملت بدون هر گونه نقض حقوق مردم تحقق خواهد یافت و گزارش‌های دقیقی برای اصلاح فرآیندهای ناقض حقوق مردم به مدیریت هر دستگاه تقدیم خواهد شد. همچنین وزارت یاد شده در جلوگیری از نقض حقوق شهروندان به نام دفاع از امنیت یا در فرآیندهای برخورد قانونی با متهمین ناقض امنیت ملی و پاسخ‌دهی به استعلامات قانونی عموم دستگاهها و عرصه‌های مختلف اجرای وظایف قانونی خود می‌تواند پشتیبان و امنیت بخش مردم باشد تا متقابلاً جامعه نیز با اطمینان از عملکرد سربازان بی‌ادعا و گمنام تامین امنیت و اقتدار کشور، نهایت مشارکت سازنده در فرآیندهای تامین، تقویت و ارتقای امنیت ملی را به عمل آورند. نظر به اینکه گزارش وزارت اطلاعات به زمان تدوین بررسی حاضر نرسید، طبیعتاً نمی‌توان توصیف و ارزیابی دقیقی از رویکردها و تلاشهای این بخش مهم دولت ارائه کرد، اما در حدی که در رسانه‌ها انعکاس یافته این نکته کاملاً روشن است که اولاً مسئولان این مجموعه در عالی‌ترین سطوح مرتباً خود را متعهد به رعایت حقوق شهروندی و موازین شرعی اعلام می‌دارند و در

مصادیق مشخصی نیز طی ماههای گذشته شفاف از برخی افراد که مورد ظلم واقع شده رفع اتهام کردند و در برخی همایش‌های علمی خود نیز موضوع حقوق بشر و شهروندی را محور برنامه‌ها قرار دادند؛ ثانیاً نظرسنجی‌های انجام شده مربوط به داوری مردم در خصوص عملکرد این نهاد به نسبت گذشته رشد رضایتمندی و احساس اعتماد بیشتر را نشان می‌دهد که این خود سرمایه مهمی برای تلاشگران تامین امنیت است، اما در عین حال هنوز نیاز به شفاف‌سازی‌های جدی‌تر در حوزه اصول و رویکردهای اقدام و نوع عملکرد در قبال مصادیق مختلف از زاویه رعایت منشور حقوق شهروندی وجود دارد تا، هم اعتماد عمومی توسعه یابد و هم زمینه برخی جوسازی‌ها و تصویرسازی‌های منفی که عمدتاً در خارج کشور انجام می‌شود و به کلیت نظام صدمه می‌زند، منتفی گردد. دستیار ویژه تلاش خواهد کرد که با همکاری وزیر اطلاعات برنامه منسجمی برای تضمین رعایت حقوق شهروندی در جریان عملکرد تمامی نیروهای امنیتی کشور تدوین و به اجرا درآید و در ارزیابی‌های سال ۱۳۹۷ نتایج اجرای آنها مرحله به مرحله به اطلاع رئیس جمهور برسد و چکیده آنها در گزارش سالیانه آتی در معرض داوری مردم نیز واقع شود.

۸- اجرای حقوق شهروندی و بهبود عملکردها در دستگاههای مختلف امری صرفاً حقوقی نیست که بتوان صرفاً با ابلاغ موازین حقوقی و قانونی و مشارکت کارشناسان حقوقی به سرانجام رساند، بلکه موضوعی است که ابعاد مختلف علمی و رفتاری دارد. بر همین اساس لازم است همه دستگاهها ضمن اهتمام ویژه به چارچوب‌های حقوقی و قانونی، به ضرورت اتخاذ رویکرد بین رشته‌ای در پیگیری‌های ذیربط اهتمام لازم را معمول دارند. به عبارت دیگر، لازم است در کنار حقوقدانان، روانشناسان، جامعه‌شناسان، متخصصان فرهنگی، اقتصاددانان، مهندسان، پزشکان، علمای دینی، کارشناسان مطالعات زنان، کارشناسان مطالعات اقوام و اقلیتها و صاحب‌نظران رشته‌های مختلف دیگر علمی در روند عینیت بخشی به حقوق شهروندی همراهی کنند و دستگاههای مختلف از مطالعات و مشورت‌ها و تلاشهای عالمانه ذیربط نهایت بهره‌برداری را به عمل آورند. در گزارش‌های دستگاههای اجرایی بعضاً توجه به این مهم دیده شد، اما هنوز فاصله زیادی تا وضعیت مطلوب وجود دارد. دستیار ویژه امور حقوق شهروندی ضمن عنایت به اینکه در کشور ما از اوایل دهه هشتاد شمسی رشته کارشناسی ارشد حقوق بشر در چند دانشگاه کشور ایجاد شده و تاکنون دهها فارغ‌التحصیل داشته است و در جوار آن رشته‌هایی مانند حقوق عمومی یا حقوق بین‌الملل که مباحث مربوط به حقوق بشر و شهروندی را در خلال درسهای موظفی خود فرا می‌گیرند سالهاست که در سراسر کشور در سطوح کارشناسی ارشد

ودکتر فارغ‌التحصیلان متعددی داشته‌اند و این سرمایه انسانی آموزش دیده باید در تلاشهای مربوط به گفتمان‌سازی یا اجرای حقوق شهروندی در اقصی نقاط کشور مورد بهره‌برداری عموم دستگاهها و نهادها و فعالان ذیربط قرار گیرند، تلاش خواهد کرد تا در راهبری موضوع در سطح ملی، حتما به بهره‌مندی از همه ظرفیت‌های علمی و تجربی رشته‌های مختلف و رویکرد بین رشته‌ای در این روند توجه لازم صورت پذیرد.

۹- ایرانیان خارج کشور، از جمله گروههایی هستند که وضعیت خاصی دارند، چرا که هم در تعاملات با دستگاههای اداری مختلف موطن خود و هم در محل اقامت دور از وطن، محتمل است در معرض نقض حقوق قرار گیرند. طبیعتا برای پاسخ دهی به نیازهای ذیربط برنامه همه جانبه و منسجمی باید محور تلاشهای همه دستگاههای مسئول قرار گیرد. نظر به اینکه دبیرخانه شورای عالی ایرانیان خارج کشور در دولت یازدهم به وزارت امور خارجه منتقل شد و در گزارش ارائه شده وزارت امور خارجه که در بررسی حاضر ملاحظه شد نیز به برخی اقدامات انجام شده برای ایرانیان دور از وطن اشاره شده است، اما هنوز ابعاد مختلفی از موضوع بدرستی روشن نشده که برای صیانت از حقوق آنها چه روندهایی در جریان است و چه هماهنگی‌ها و هم‌افزایی‌هایی بین دستگاههای مختلف داخلی در این زمینه نهادینه شده و چالش‌های موجود چه مواردی است، دستیار ویژه متعهد می‌شود که آخرین وضعیت ابعاد مختلف حقوق ایرانیان دور از وطن را مورد بررسی جداگانه قرار دهد و ضمن گزارش به رئیس جمهور، پیشنهادات لازم برای بهبود وضعیت را در اجرای تکالیف مقرر در منشور حقوق شهروندی ارائه کند.

۱۰- برای دستیابی به ارزیابی فراگیری از عملکرد و تلاش دستگاههای مختلف کشور جهت پیشبرد حقوق شهروندی، حتی اگر فقط به روش ملاحظه و بررسی گزارش‌ها خود اظهار شده دستگاههای رسمی بسنده کنیم، لازم است به عملکرد نهادهای خارج از قوه مجریه که تماما گزارشی از آنها گرفته نشده، اما حسب اختیارات قانونی، اثرگذاری گسترده‌ای بر روند رعایت یا تضمین حقوق شهروندی دارند نیز توجه شود. اگر نگاه گذرایی بیندازیم بر مواد منشور حقوق شهروندی و حیطه اختیارات قانونی کلیت نهادها و دستگاههای کشور - به جز قوه مقننه که برای ارتقای قوانین در همه موارد و نظارت بر حسن اجرای آنها می‌تواند اثرگذار باشد و باید مستقل بررسی شود - نیازمند ملاحظه گزارش‌ها سازمان‌ها و دستگاههای متعددی هستیم تا معلوم شود که هر یک از دستگاهها در ابعاد اطلاع‌رسانی و ترویجی، حمایتی و دفاع از حق، تضمین رعایت حقوق شهروندان و مقابله با موارد نقض

حق و سایر شئون قانونی مربوط به ظرفیت‌های خود چه فعالیت‌هایی انجام داده‌اند. بدیهی است هر مخاطبی با تطبیق عملکردهای عموم دستگاههای خارج از قوه مجریه در کنار تلاش‌های قوه مجریه و قوه مقننه بهتر خواهد توانست به تصویر کامل‌تری از دستاوردها و چالش‌های موجود در کشورمان برای ارتقای حقوق شهروندان نائل آید و سهم شهروندی خود برای دستیابی به شرایط بهتر را ایفا کند. شایان ذکر است سازمان ثبت اسناد و املاک کشور به عنوان یکی از نهادهای تابعه قوه قضاییه در اردیبهشت ۱۳۹۷ تنها سازمان خارج از قوه مجریه بود که داوطلبانه گزارشی از عملکرد خود در سال ۱۳۹۶ را ارسال داشت. در این گزارش عملکرد، برخی موارد از حیث ملاحظات تضمین رعایت حقوق شهروندی قابل توجه بود. به عنوان مثال در این گزارش اعلام شده که برای برخورد با تخلفات سردفتران و دفتریاران در سال ۱۳۹۶ تعداد ۱۰ هزار رای در هیئت‌های نظارت و ۲۲۷ رای در شورای عالی ثبت صادر گردیده است. در همین راستا تعداد ۳۴ نفر از سردفتران و دفتریاران به انفصال دائم و سلب صلاحیت و تعداد ۱۲۰ نفر تعلیق و ۴۵۲ نفر به انفصال موقت محکوم گردیده‌اند.

در جدول زیر با مرور بر مواد منشور حقوق شهروندی و ذکر عنوان کلی هر حق اعلامی در آن مواد، ارتباطی که حق‌های مختلف مردم با چند دستگاه اجرایی گزارش نداده و عموم دستگاههای خارج از قوه مجریه پیدا می‌کنند - به جز مجلس شورای اسلامی که جداگانه باید بررسی شود - معرفی شده است البته جزئیات موارد ارتباط با وظایف دستگاههای ذکر شده خود نیاز به تفصیل دارد که در مرور حاضر ذکر نگردیده است، اما دستیار ویژه متعهد می‌شود که در همکاری‌ها و تعاملات آتی با همه مراجع حاکمیتی و غیرحاکمیتی زمینه تدوین جزئیات نقش‌آفرینی‌های همه دستگاههای بهره‌مند از بیت‌المال یا ارائه دهنده خدمات عمومی در بخش خصوصی، ولی تابع نظارت‌های خاص قانونی را فراهم آورد، خصوصا که مشارکت همه ارکان کشور، اعم از حاکمیتی و غیرحاکمیتی و عموم مردم در برنامه ملی اقدام برای پیشبرد حقوق شهروندی که در آینده نزدیک اجرایی خواهد شد، از ضرورتهاست.

| شماره ماده منشور | موضوع حق | برخی دستگاههای اجرایی که گزارش فعالیت آنها نرسید و دستگاههای خارج از قوه مجریه که گزارش عملکردشان مهم و مورد نیاز است |
|------------------|--|---|
| ۱ | حق شهروندان بر بهره مندی از استانداردهایی برای تامین حق زندگی شایسته | سازمان ملی استاندارد ایران |
| ۱ | صیانت از حق حیات شهروندان | قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی ضابطین دیگر دادگستری، نیروهای مسلح، شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهر و روستا، وزارت اطلاعات، وزارت دفاع و عموم دستگاههای دیگری که گزارش نداده اند |
| ۴ | حق کودک به رهایی از هرگونه بهره‌کشی | قوه قضائیه، نیروی انتظامی، شهرداری‌ها و عموم دستگاهها و سازمان‌ها حسب مواجهه با موضوع |
| ۵ | حقوق توان خواهان و سالمندان جهت زندگی شایسته | شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهر و روستا و عموم نهادها و دستگاههای حاکمیتی و غیر دولتی |
| ۶ | حق شهروندان به برخورداری از محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی و تعالی معنوی | همه دستگاه‌های ارائه دهنده خدمات عمومی، از جمله حوزه‌های علمیه، ائمه جمعه و جماعات، قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی ضابطان دیگر دادگستری، نهادهای امنیتی مختلف |
| ۷ | رعایت کرامت انسانی در همه ابعاد | همه، از جمله قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی ضابطان دیگر دادگستری، حوزه‌های علمیه، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، نهادهای امنیتی مختلف |
| ۸ | منع تبعیض و بی‌عدالتی علیه شهروندان، به ویژه از حیث دسترسی به خدمات عمومی | همه دستگاه‌های حاکمیتی و غیر حاکمیتی |
| ۹ | مصونیت، حیثیت و اعتبار شهروندان | همه دستگاه‌ها، از جمله صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، دستگاه قضایی، نیروی انتظامی، دیگر ضابطان دادگستری، نهادهای امنیتی مختلف |
| ۱۰ | منع توهین، تحقیر یا ایجاد تنفر نسبت به قومیتها و پیروان ادیان و مذاهب و گروه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی | همه دستگاهها، از جمله قوه قضائیه، نیروی انتظامی و سازمان صدا و سیما، ائمه جمعه و جماعات، نهادهای امنیتی مختلف |
| ۱۱ | حق مشارکت زنان در همه ابعاد مدیریت کشور و بهره‌مندی از فرصت‌های اجتماعی برابر با رعایت موازین اسلامی | همه دستگاه‌های حاکمیتی و غیر حاکمیتی |
| ۱۳ و ۱۲ | مصونیت آزادی‌های فردی و عمومی شهروندان در قبال هرگونه تعرض و حق شهروندان به امنیت در همه ابعاد آن | همه دستگاهها، از جمله قوه قضائیه، نیروی انتظامی و سایر ضابطان دادگستری و نهادهای امنیتی مختلف |

| | | |
|--|--|--------------|
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی و سایر ضابطان دادگستری و نهادهای امنیتی مختلف | حق دسترسی به مراجع و ماموران تامین کننده امنیت کشور در صورت ورود تعرض غیر قانونی به آزادی و امنیت هر شهروند | ۱۴ |
| قوه قضائیه، شورای نگهبان، نیروی انتظامی، نهادهای امنیتی مختلف، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی | حقوق انتخاباتی | ۱۵،۱۶، ۱۷ |
| قوه قضائیه، شورای نگهبان، نیروی انتظامی، نهادهای امنیتی مختلف، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی | حفظ بی طرفی در انتخابات | ۱۸ |
| همه دستگاه‌ها و نهادها | حق اداره شایسته و حُسن تدبیر (برخی رئوس حقوق شهروندان در ادارات و مراجع ارائه دهنده خدمات عمومی) | ۱۸ تا ۲۴ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، نهادهای امنیتی خارج از دولت، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، حوزه‌های علمیه | آزادی اندیشه، منع تفتیش عقیده و آزادی بیان قانونمند | ۲۵،۲۶ |
| همه دستگاه‌ها، از جمله قوه قضائیه، نیروی انتظامی، نهادهای امنیتی مختلف، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، حوزه‌های علمیه، نهادهای فرهنگی مختلف بهره‌مند از بیت المال و خارج از دولت، مانند حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی و.. | حق آفرینش‌های فکری، ادبی و هنری با رعایت قوانین و حقوق دیگران | ۲۷ |
| همه دستگاه‌ها، به ویژه قوه قضائیه، نیروی انتظامی، نهادهای امنیتی مختلف، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، ائمه جمعه و جماعات، حوزه‌های علمیه و نهادهای دینی و مذهبی مختلف | حق نقد، ابراز نارضایتی، دعوت به خیر | ۲۸ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، نهادهای امنیتی مختلف، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، ائمه جمعه و جماعات، حوزه‌های علمیه، برخی مراکز فرهنگی ذریع‌دار از دولت و بهره‌مند از بیت المال | صیانت از آزادی، استقلال، تکثر و تنوع رسانه‌ها در چارچوب قانون | ۲۹ |
| همه دستگاه‌های ارائه دهنده خدمات عمومی در بخش حاکمیتی، غیردولتی و خصوصی | حق دسترسی شهروندان به اطلاعات عمومی موجود در موسسات عمومی و خصوصی ارائه دهنده خدمات عمومی و دسترسی به اطلاعات شخصی خود در موسسات ارائه دهنده خدمات عمومی | ۳۰،۳۱ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی و سایر ضابطان ذریع‌دار، دستگاه‌های امنیتی مختلف، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی | حق کودکان به رهایی از اطلاعات غیراخلاقی و خشونت آمیز | ۳۲ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان ذریع‌دار، دستگاه‌های امنیتی مختلف | حق دسترسی شهروندان به فضای مجازی | ۳۳ |

| | | |
|----|--|--|
| ۳۴ | حق بهره مندی از مزایای دولت الکترونیک و تجارت الکترونیک | همه دستگاه‌های حاکمیتی و غیردولتی |
| ۳۵ | حق بر امنیت سایبری و حفاظت از داده‌های شخصی و حریم خصوصی | قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، نهادهای امنیتی مختلف و عموم دستگاه‌ها و نهادهای حاکمیتی و غیر دولتی دارای دسترسی به اطلاعات شخصی مردم |
| ۳۶ | مصونیت حریم خصوصی، اعم از مسکن، وسایل نقلیه شخصی | قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دستگاه‌های امنیتی مختلف |
| ۳۷ | منع تعرض به نامه‌ها، داده‌های شخصی، ارتباطات تلفنی و اینترنتی خصوصی شهروندان | قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دستگاه‌های امنیتی مختلف |
| ۳۸ | منع گردآوری و نشر اطلاعات خصوصی شهروندان | قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دستگاه‌های امنیتی مختلف، صدا و سیما و سایر رسانه‌های بهره‌مند از بیت‌المال، عموم نهادهای داری تربیون عمومی |
| ۳۹ | حق بر صیانت از اطلاعات شخصی مردم نزد دستگاه‌ها و اشخاص حقیقی و حقوقی و منع واگذاری و افشای آنها | قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دستگاه‌های امنیتی مختلف، عموم اشخاص حقیقی و حقوقی که دسترسی به اطلاعات شخصی مردم دارند |
| ۴۰ | لزوم هرگونه بازرسی و تفتیش بدنی با رعایت قوانین، احترام لازم و... و منع آزمایشات و اقدامات پزشکی اجباری بدون مجوز قانونی | قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دستگاه‌های امنیتی مختلف، نیروهای مسلح در مواردی که ممکن است بازرسی‌هایی را اعمال کنند |
| ۴۱ | منع کنترل‌های صوتی و تصویری خلاف قانون در محیط‌های کار، اماکن عمومی، فروشگاه‌ها و.... | همه دستگاه‌های ارائه دهنده خدمات عمومی، اعم از دولتی و غیر دولتی، از جمله نهادهای نظارتی و قضایی و انتظامی تضمین کننده رعایت این ممنوعیت |
| ۴۲ | ضرورت رعایت حرمت و حریم خصوصی افراد در رسانه‌ها و تربیون‌ها و ضرورت جبران خسارت وارده در این زمینه | قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، انجمن جمع و جماعات و عموم صاحبان تربیون عمومی |
| ۴۳ | حق شهروندان برای تشکیل، عضویت و فعالیت در احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌ها با رعایت قانون | قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دستگاه‌های امنیتی مختلف |
| ۴۴ | مشارکت اتحادیه‌ها، انجمن‌ها، نظام‌های صنفی در سیاست‌گذاری‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و اجرای قانون | همه دستگاه‌ها |
| ۴۵ | حق شهروندان به فعالیت مدنی در حوزه‌های مختلف حقوق شهروندی و حق دسترسی به اطلاعات و مرجع صالح برای دادخواهی هر مورد نقض | قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، شهرداری‌ها، دستگاه‌های امنیتی مختلف |

| | | |
|---|--|----------|
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهر، دستگاه‌های امنیتی مختلف | حق شهروندان به تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها و .. | ۴۶ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، دستگاه‌های امنیتی مختلف | حق بر تابعیت و بهره‌مندی از مزایای آن برای هر ایرانی | ۴۷ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، دستگاه‌های امنیتی مختلف، شوراهای اسلامی شهر و روستا و شهرداریها | آزادی رفت و آمد در داخل کشور و از ایران به خارج و بالعکس.... | ۴۸ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، دستگاه‌های امنیتی مختلف، شهرداری‌ها و شوراهای شهر و روستا | حق اقامت و سکونت در هر نقطه از سرزمین ایران.... | ۴۹ |
| در ابعاد فرهنگی سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، قوه قضائیه در برخی زمینه‌های مشخص، نیروی انتظامی، دستگاه‌های امنیتی مختلف، سایر نهادهای مرتبط به مسائل مختلف ایرانیان | حقوق ایرانیان خارج از کشور | ۵۰ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، حوزه‌های علمیه، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی از باب آموزشهای لازم و شوراهای شهر و روستا و شهرداری‌ها برای کمک به بسترسازیهای لازم بهره‌مندی از این حق | حق بر ازدواج شهروندان و منع هرگونه اجبار | ۵۱ |
| حوزه‌های علمیه، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی از باب آموزشهای لازم و فرهنگ سازی، قوه قضائیه، نیروی انتظامی، شوراهای شهر و روستا و شهرداری‌ها | حق بهره‌مندی از مشاوره‌های لازم در امر ازدواج | ۵۲ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، حوزه‌های علمیه، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، شوراهای شهر و روستا و شهرداری‌ها | حمایت‌های لازم برای تشکیل، تحکیم و تعالی و ایمن سازی خانواده | ۵۳ |
| همه دستگاه‌ها، به ویژه قوه قضائیه، نیروی انتظامی، حوزه‌های علمیه، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، شهرداری‌ها و شوراهای شهر روستا | حق همه مردم، به ویژه زنان و کودکان به رهایی از هرگونه تعرض و خشونت و.... | ۵۴ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، حوزه‌های علمیه برای ابعاد فرهنگی و فقهی موضوع | حق کودکان به بهره‌مندی از والدین و سرپرستان صلاحیت دار | ۵۵ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دادسرای ویژه روحانیت، دستگاه‌های امنیتی مختلف | حقوق مختلف مربوط به امنیت قضایی و برخورداری شهروندان از دادخواهی عادلانه | ۵۶ تا ۶۶ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دادسرای ویژه روحانیت، دستگاه‌های امنیتی مختلف | همکاری قوا و مراجع حاکمیتی برای ارتقای نظام حقوقی ایران به ویژه در زمینه رعایت حقوق دادخواهی | ۶۷ |

| | | |
|---|---|----------|
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دستگاه‌های امنیتی مختلف، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی در ابعاد خبری و رسانه‌ای موضوع، شورای رقابت | برخی از مصادیق حقوق مردم بر اقتصاد شفاف و رقابتی و مقابله با جرایم سازمان یافته انتظامی | ۶۸ تا ۷۲ |
| نهادهای خارج از دولت که در این زمینه فعالیت‌هایی دارند، مانند ستاد اجرایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، نهادهای انقلابی، کمیته امداد، شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهر و روستا | حق شهروندان به مسکن ایمن و متناسب با نیاز خود | ۷۳ |
| شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهر و روستا و سایر نهادهای فعال در حیطه مسکن یا بهینه‌سازی مصرف انرژی | تعهد دولت به تامین و بهبود وضعیت مسکن متناسب و... طرح‌های بهینه‌سازی مصرف انرژی | ۷۴ |
| قوه قضائیه، دبیرخانه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دستگاه‌های امنیتی مختلف، شهرداری‌ها و شوراهای شهر و روستا | حق مالکیت و مزایای آن | ۷۵ |
| سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در برخی حمایت‌های فراملی از محصولات فکری و فرهنگی داخلی، قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، دستگاه‌های امنیتی مختلف | حق مالکیت‌های فکری و بهره‌مندی از حمایت‌های ذریبط | ۷۶ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از دیگر ضابطان دادگستری، هیات عالی‌گزینه‌ش، دستگاه‌های امنیتی مختلف، برخی نهادهای بهره‌مند از بیت‌المال فعال در مناطق قومی یا ویژه امور اقلیت‌های دینی و مذهبی | حق انتخاب شغل، منع محرومیت به جهت دلایل قومیتی، مذهبی، جنسیتی و... | ۷۷ |
| نیروی انتظامی، دستگاه‌های امنیتی و هیات عالی‌گزینه‌ش | حق فرصت برابر دسترسی به مشاغل | ۷۸ |
| صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، شهرداری‌ها و شوراهای شهر و روستا، نیروی انتظامی و قوه قضائیه از باب آموزش‌های پیشگیرانه بروز جرم در مشاغل مختلف | حق بهره‌مندی از آموزش‌های لازم درباره مشاغل | ۷۹ |
| نیروی انتظامی، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، شهرداری‌ها و شوراهای شهر و روستا | حق شهروندان به بهره‌مندی از بهداشت محیطی و کاری سالم و ایمن و... | ۸۰ |
| قوه قضائیه (به طور خاص دیوان عدالت اداری) | حق دادخواهی نقض مقررات کار | ۸۱ |
| هیات عالی‌گزینه‌ش، حراست‌ها و دستگاه‌های امنیتی، نیروی انتظامی | حق ارتقای شغلی بر اساس شایستگی | ۸۲ |
| همه دستگاه‌های حاکمیتی و غیر دولتی | حق زنان به بهره‌مندی از فرصت‌های شغلی مناسب | ۸۳ |
| همه دستگاه‌ها، به ویژه قوه قضائیه، نیروی انتظامی و برخی از ضابطان دیگر دادگستری از باب حمایت‌های قانونی لازم | منع اشتغال اجباری کودکان | ۸۴ |

| | | |
|--|---|---------------|
| نیروی انتظامی، حوزه‌های علمیه، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، برخی بنیادهای عمومی غیر دولتی، ائمه جمعه و جماعات و کلیه مراکز فرهنگی مذهبی بهره‌مند از بیت‌المال | حق مردم به شادابی، امید، تفریح، گردشگری و خودسازی معنوی | ۸۵ |
| نهادهای عمومی غیردولتی مختلفی که در روستاها و مناطق عشایری خدمت‌رسانی‌های مختلف انجام می‌دهند، قوه قضائیه و نیروی انتظامی از باب حمایت‌های قضائی و انتظامی از این قشر | حقوق شهروندان، روستا نشین و عشایر | ۸۸ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، حوزه‌های علمیه از باب ارائه ابعاد فقهی و دینی اجرای این حق | حق همه شهروندان، به ویژه زنان برای بهره‌مندی از امکانات ورزشی و تفریحات سالم و حضور در عرصه‌های ورزشی ملی و جهانی | ۸۹ |
| همه دستگاه‌های ارائه‌دهنده خدمات عمومی، از جمله ستاد مبارزه با مواد مخدر، قوه قضائیه، نیروی انتظامی و سایر ضابطان، دستگاه‌های امنیتی، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، کمیته امداد | حق شهروندان به محیط زندگی عاری از آسیب‌های فردی و اجتماعی، از جمله مواد مخدر و.... | ۹۱ |
| همه دستگاه‌ها در حدود ارتباط خود با اینارگران، از جمله برخی نهادهای عمومی غیر دولتی فرهنگی یا خدمات رسان، ائمه جمعه و جماعات، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، نیروهای مسلح | حقوق جامعه اینارگران و خانواده‌های آنان | ۹۲ |
| قوه قضائیه (به ویژه دیوان عدالت اداری) | حقوق بیمه شدگان | ۹۳ |
| سازمان ملی استاندارد ایران، قوه قضائیه، نیروی انتظامی، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی از باب اطلاع‌رسانی‌ها و ابعاد فرهنگی لازم | حق شهروندان به کالاها و خدمات استاندارد | ۹۴ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، برخی نهادهای عمومی غیردولتی فرهنگی یا فعال در عرصه گردشگری، دستگاه‌های امنیتی، شوراهای شهر و روستا و شهرداری‌ها، بنیاد ایران‌شناسی، فرهنگستان‌های جمهوری اسلامی ایران | برخی از مهم‌ترین حقوق فرهنگی شهروندان | ۹۵ تا ۱۰۳ |
| دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه | حقوق شهروندان در عرصه مراکز آموزشی و پژوهشی | ۱۰۴ تا ۱۰۷ |
| قوه قضائیه، نیروی انتظامی، دستگاه‌های امنیتی، برخی نهادهای عمومی غیر دولتی فعال در عرصه حوزه‌ها یا مجامع دانشگاهی | منع محرومیت و نقض حقوق فعالان دانشگاهی و حوزوی و حق دادخواهی در موارد اتهام | ۱۰۶ و ۱۰۷ |

| | | |
|--|---|----------------------|
| <p>نیروی انتظامی، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، ائمه جمعه و جماعات، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، برخی نهادهای عمومی غیردولتی فعال در حیطه کودک، شهرداریها و شوراهای شهر و روستا، قوه قضائیه از باب برخورد قانونی با موارد نقض این حق</p> | <p>منع شکل‌گیری و ترویج تنفرهای قومی، مذهبی و سیاسی در ذهن کودکان و...</p> | <p>۱۱۰</p> |
| <p>همه دستگاهها، از جمله قوه قضائیه، نیروی انتظامی، نیروهای مسلح، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی، حوزه‌های علمیه، شهرداری‌ها و شوراهای شهر و روستا</p> | <p>صیانت از حق محیط زیست سالم و برخورد با هر گونه تخریب و...</p> | <p>۱۱۲</p> |
| <p>قوه قضائیه، نیروی انتظامی، نیروهای مسلح، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی از باب شفاف سازی موضوع و بستر سازی اجتماعی لازم، شوراهای اسلامی شهر و روستا و شهرداری‌ها، حوزه‌های علمیه برای ارائه پشتوانه‌های فقهی برخورد با برخی مصادیق ذریبط ناقض حقوق مردم</p> | <p>حق هر شهروند به زندگی در محیط عاری از آلودگی هوا و آلودگی‌های ناشی از امواج و تشعشعات مضر و...</p> | <p>۱۱۳</p> |
| <p>همه دستگاهها، از جمله نیروهای مسلح، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی برای ترویج ابعاد فرهنگی اطلاع رسانی موضوع، قوه قضائیه و نیروی انتظامی از جهت برخورد با موارد خلاف قانون</p> | <p>ضرورت رعایت ملاحظات زیست محیطی در هر برنامه توسعه و بهره‌مندی از فناوری‌های نو در کلیه زمینه‌ها</p> | <p>۱۱۴ و ۱۱۵</p> |
| <p>سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، نیروهای مسلح ذریبط، مراکز مختلف فرهنگی و حوزوی فعال در عرصه جهانی و خارج از دولت، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی</p> | <p>حق شهروندان به ترویج گفت‌وگو صلح، صیانت از حقوق بشر و کرامت انسان‌ها در عرصه سیاست خارجی و فعالیت‌های بین‌المللی نمایندگان ایران</p> | <p>۱۱۶</p> |
| <p>همه دستگاههای ذریبط، از جمله قوه قضائیه، نیروی انتظامی، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، صدا و سیما و رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی</p> | <p>تعهد به حمایت از حقوق ایرانیان خارج کشور و بهبود وجهه بین‌المللی ایران</p> | <p>۱۱۷</p> |
| <p>همه دستگاهها، به ویژه نیروهای مسلح، قوه قضائیه، نیروی انتظامی، دستگاه‌های امنیتی مختلف، صدا و سیما و سایر رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی</p> | <p>حق شهروندان به امنیت ملی، استقلال، وحدت، تمامیت ارضی و اقتدار ملی</p> | <p>۱۱۸</p> |
| <p>نیروهای مسلح، صدا و سیما و سایر رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی از باب پیشبرد ابعاد اطلاع رسانی و فرهنگی موضوع</p> | <p>تعهد دولت به توانمندسازی دفاعی کشور</p> | <p>۱۱۹</p> |
| <p>نیروهای مسلح برای اجرای این حق، صدا و سیما و سایر رسانه‌های بهره‌مند از بودجه عمومی از باب پیشبرد ابعاد اطلاع رسانی و فرهنگی موضوع</p> | <p>حق شهروندان به بهره‌مندی از آموزش‌های دفاعی لازم و بسیج عمومی</p> | <p>۱۲۰</p> |

سخن آخر

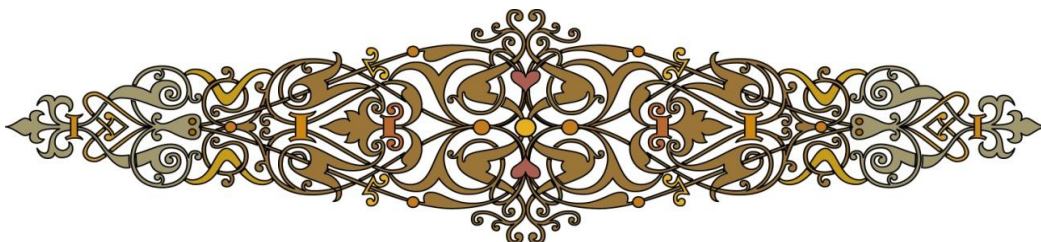
نظام‌های سیاسی و حکمرانی در دوره‌های مختلف تاریخی زمانی ماندگاری و اقتدار داخلی لازم و بایسته در مقابل مردم خود و هر گونه زیاده‌خواهی خارجی پیدا کرده‌اند که میزان رضایتمندی عمومی بالا و مردم در صحنه‌های مختلف پشتیبان آن نظام بوده‌اند. هر زمان این تکیه گاه به هر دلیل آسیب شدید خورده یا از بین رفته است، نظام سیاسی نیز ابتدا مشروعیت خود نزد مردم از دست داده و سپس با قیام‌های ملی یا مداخلات خارجی ساقط شده است. تجربه رژیم پهلوی در ایران نزدیک‌ترین گواه آشنا برای ایرانیان است. رژیم تا دندان مسلح و به شدت مورد حمایت غرب وقتی حقوق مردم را رعایت نکرد و نارضایتی‌ها را به درجه انفجار رساند سقوط خود را قطعی کرد. انقلاب اسلامی با پشتیبانی میلیون‌ها ایرانی توانست سیطره رژیم بی توجه به رعایت حقوق و آزادی‌های عمومی و ارزش‌های مورد اعتقاد مردم در ایران را فراهم سازد. نظام سیاسی که بر چنان انقلاب عظیمی استوار شده و خون‌ها و فداکاری و ایثارهای بی شمار برای به ثمر رسیدن و حفظ آن نثار گردیده و عنوان اسلامی را در کنار جمهوریت به عنوان مدل حکمرانی پذیرفته است، مسئولیتی بس سنگین در قبال حقوق مردم و حق‌الناس دارد. از همین رو از همان ابتدا بنیانگذار و معمار انقلاب اسلامی (ره)، تاکید فوق‌العاده‌ای داشتند تا، هم در تدوین قانون اساسی و هم در تصویب مقررات عادی یا مفاد فرمان‌های ویژه ایشان همانند فرمان ۸ ماده‌ای مربوط به حقوق قضائی و حریم خصوصی مردم یا در فرمان مربوط به رعایت حقوق مردم در گزینش‌ها یا برخی پاسخ‌های صریح ایشان به مقامات در مورد حقوق زنان، حقوق اقلیتها و سایر گروههای اجتماعی، تضمین‌های لازم برای حقوق عموم اقشار جامعه وجود داشته و به خوبی رعایت شود. در آستانه چهل سالگی انقلاب اسلامی و حیات جمهوری اسلامی چه زیباست که همه کارگزاران این نظام و عموم مردم جنبش ارتقای حقوق انسانی و شهروندی با رعایت مبانی الهی را شکل دهند. چه اکسیری بهتر از این موضوع می‌تواند خونی تازه به شریان‌های نظام سیاسی و حیات اجتماعی ایرانیان تزریق کند و دستیابی به مطالبات آرمانهای متعالی ایرانیان را تضمین نماید. در زمانه‌ای که همه ملتها خواهان رعایت حقوق بشر هستند و همه فرهنگ‌ها تلاش دارند تا خود را در این زمینه منادی یا موفق معرفی کنند و دیگر جوامع را جذب فرهنگ و الگوهای خود سازند، چه موضوعی بهتر از این می‌تواند الگوی کارآمدی از تجربه انقلاب اسلامی برای صیانت از کرامت انسانها و پشتوانه‌های غنی اسلامی و ایرانی آن را به جوامع مختلف معرفی کند. تلاش خادمان ملت در تدوین منشور حقوق شهروندی و عزم جدی بر رعایت آن در صورتی به بار می‌نشیند که ابعاد مهم یاد شده

مورد ادراک لازم و به موقع قرار گیرد و همه دستگاهها و نهادهای کشور و عموم مردم در به ثمر رسیدن این تلاش مبارک، مشارکت و همراهی موثری از خود نشان دهند. در پرتو این همراهی و همدلی ملی است که می‌توان صدها دستاورد خوب جمهوری اسلامی را توسعه داد و موانع مختلف فراروی را از سر راه برداشت و ایرانی آبادتر، توسعه یافته‌تر و اخلاقی و انسانی‌تر را به نسل‌های آتی تحویل داد و امید و نشاط ملی را روز افزون نمود.

امید آنکه ملت خطاها و کوتاهی‌ها و غفلت‌های خادمان خود در سطوح مختلف حاکمیتی را ببخشایند و در روندهای آتی اجرای منشور حقوق شهروندی شاهد موفقیت‌های بیشتر و همراهی و مشارکت گسترده‌تر همه نهادها و دستگاهها و عموم مردم باشند.

بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی ایران (ره):

کوشش کنید که عادت بدهید خودتان را بر اینکه با اهالی کشور خودتان حکمفرمایی بر خلاف حق نکنید. رحیم باشید. اگر یک کسی هم خلاف کرد شما به طور خشونت با او عمل نکنید. به قانون باید عمل شود. (تبیان/دفتر ۴۹/ص ۱۳۱)



رهبر معظم انقلاب اسلامی آیت الله خامنه ای:

«وقتی ما می‌گوییم «مردم» معنایش این نیست که مردم بیایند رأی بدهند و مسؤول یا نماینده‌ای را انتخاب کنند، بعد دیگر برای آن مردم هیچ مسؤولیتی وجود نداشته باشد. صرفاً همین باشد که اگر کسی می‌خواهد برای مردم کاری بکند، به این خاطر باشد که مردم بار دیگر به او رأی دهند. مسأله این نیست. در اسلام و نظام جمهوری اسلامی، فلسفه مسؤولیت پیدا کردن مسؤولان در کشور، این است که برای مردم کار کنند. مسؤولان، برای مردم‌اند و خدمتگزار و مدیون و امانت‌دار آنها هستند. مردم محوراند. کسی که در نظام جمهوری اسلامی مسؤولیتی به دست می‌آورد، باید همه هم و غمش برای مردم باشد؛ ... هم برای دنیای مردم ...، هم برای معنویت مردم ... این‌ها، جزو وظایف اصلی حکومت است»